

OPENBAAR LICHAAM
BONAIRE

Ontwerpbegroting 2024

Colofon

Een uitgave van het openbaar lichaam Bonaire

Contactgegevens:
Directie Bedrijfsvoering en Ondersteuning
Afdeling Financiën

Inhoudsopgave

Fotografie:

Openbaar Lichaam Bonaire
Flavio Maestroni
Adobe Stock

Aanbieding	3
Begroting in één oogopslag	5
1 • Lees- en begrippenwijzer	7
2 • Beleidsbegroting	11
2.1 Inleiding	13
2.2 Beleidsprioriteiten	15
2.2.1 Coalitieakkoord	17
2.2.2 Inzet van het Bestuurscollege voor een volgend Bestuursakkoord	18
2.3 Financiële beschouwingen	19
2.4 Beleidsbegroting per hoofdfunctie	25
2.4.1 Hoofdfunctie 0 – Algemeen bestuur	27
2.4.2 Hoofdfunctie 1 – Openbare orde en veiligheid	29
2.4.3 Hoofdfunctie 2 – Verkeer, vervoer en waterstaat	31
2.4.4 Hoofdfunctie 3 – Economische Zaken	35
2.4.5 Hoofdfunctie 4 – Onderwijs	39
2.4.6 Hoofdfunctie 5 – Cultuur en recreatie	41
2.4.7 Hoofdfunctie 6 – Sociale voorzieningen en maatschappelijk werk	45
2.4.8 Hoofdfunctie 7 – Volksgezondheid	51
2.4.9 Hoofdfunctie 8 – Ruimtelijke ordening en volkshuisvesting	55
2.4.10 Hoofdfunctie 9 – Financiering en algemene dekkingsmiddelen	57
2.5 Paragrafen	59
2.5.1 Lokale Heffingen	61
2.5.2 Risicomanagement en weerstandsvermogen	65
2.5.3 Onderhoud kapitaalgoederen	71
2.5.4 Bedrijfsvoering	75
2.5.5 Deelnemingen en collectieve sector	81
2.5.6 Grondbeleid	89
3 • Financiële begroting	91
3.1 Staat van baten en lasten	95
3.2 Meerjareninvesteringsplan 2024 – 2027	99
3.3 Staat van reserves en voorzieningen	107
3.4 Staat van personeel	109
3.5 Staat van Bijzondere Uitkeringen (BU)	111
3.6 Staat van incidentele baten en lasten	112
3.7 Staat van subsidies	115
3.8 Verzamel en consolidatiestaat	117

Aanbieding

Hierbij biedt het Bestuurscollege de ontwerpbegroting van het openbaar lichaam Bonaire (OLB) voor het jaar 2024 ter behandeling aan.

Deze begroting volgt de indeling conform het Besluit begroting en verantwoording openbare lichamen BES. In de beleidsbegroting beschrijven we de doelstellingen voor het komende jaar (en jaren) die van invloed zijn op de begroting. De financiële begroting geeft een overzicht van de gerealiseerde baten en lasten voor 2022, en de geraamde baten en lasten voor de jaren 2023 (na de begrotingswijziging), 2024, 2025, 2026 en 2027.

De opstelling en presentatie van de beleidsbegroting volgt in grote lijnen de opstelling en presentatie die we bij de begroting voor het jaar 2022 hebben geïntroduceerd. Met het aantreden van het huidige Bestuurscollege in april 2023 volgt de beleidsbegroting de grote lijnen van het coalitieakkoord 'samen met hart voor de mens'. Samen met de Eilandsraad wordt een raadsprogramma opgesteld.

Ook voor het jaar 2024 ramen wij onze baten en lasten realistisch, zodat we onderbesteding in de jaarrekening zoveel mogelijk zullen voorkomen. Indien noodzakelijk, zullen de budgetten door middel van een begrotingswijziging gedurende het begrotingsjaar zo spoedig mogelijk worden aangepast aan de actuele situatie. Zo kunnen eventuele vrijkomende middelen alsnog een andere bestemming krijgen.

De ontwerpbegroting voor 2024 is sluitend. Dit geldt ook voor de jaren 2025 – 2027.

Tot slot spreken wij de wens uit, dat uw raad de ontwerpbegroting 2024 kan behandelen en vaststellen en kan instemmen met de ramingen 2025 tot en met 2027.

Namens het Bestuurscollege van Bonaire.

Jolinda Craane

J. Craane

Gedeputeerde Bestuurlijke Vernieuwing, Bedrijfsvoering en Economie

Ontwerpbegroting 2024 *in één oogopslag*

Legenda

Gemiddeld bedrag per inwoner (USD)

M Miljoen

Inkomsten

TOTAAL
88,4M

USD 3.685

Vrije Uitkeringen
44M
 USD 1.833

Bijzondere Uitkeringen
7,5M
 USD 312

Overige Baten
1,9M
 USD 79

Lokale Heffingen
35M
 USD 1.462

Uitgaven

TOTAAL
88,4M

USD 3.685

Algemeen bestuur 39.1M	1.630
Openbare orde en veiligheid 1M	39
Verkeer, vervoer en waterstaat 9.6M	402
Economische zaken 6.6M	273
Onderwijs 3M	127
Cultuur en recreatie 5.6M	233
Sociale voorzieningen en maatschappelijk werk 9.6M	401
Volksgezondheid 10.8M	448
Ruimtelijke ordening en volkshuisvesting 2.1M	91
Financiering en algemene dekkingsmiddelen 1M	41

1 Lees- en begrippenwijzer

Lees- en begrippenwijzer

De begroting van het openbaar lichaam Bonaire (OLB), wordt opgesteld aan de hand van het Besluit begroting en verantwoording openbare lichamen BES (BBV). De financiële begroting volgt een functionele indeling, met 10 hoofdfuncties, die is vastgelegd in de Regeling functionele indeling BES.

De begroting bestaat uit een beleidsgedeelte (beleidsbegroting) en een financieel gedeelte (financiële begroting).

In de beleidsbegroting beschrijven we wat we, naast onze reguliere taken, zullen gaan uitvoeren en welke maatschappelijke effecten we daarmee willen bereiken.

De BBV schrijft de opname in de beleidsbegroting voor van paragrafen over lokale heffingen, risico management en weerstandsvermogen, onderhoud kapitaalgoederen, bedrijfsvoering, deelnemingen en collectieve sector en grondbeleid.

In de financiële begroting is het overzicht van de te verwachten baten en lasten, voorgenomen investeringen en een overzicht van reserves en voorzieningen opgenomen. We doen dit met een meerjarenbegroting, zodat de financiële gevolgen van ons voorgenomen beleid en de effecten van investeringen zichtbaar zijn over meerdere jaren.

In de tabellen “Wat mag het kosten” is de begroting 2023 na de 2e wijziging opgenomen. De grotere afwijkingen die zichtbaar zijn in de tabel worden voornamelijk veroorzaakt doordat de Bijzondere Uitkeringen in 2023 geraamd zijn. In 2024 zijn slechts de structurele Bijzondere Uitkeringen opgenomen. In de toelichting onder de tabel “Wat mag het kosten” worden de grotere afwijkingen gemeld.

Alle bedragen die in deze begroting worden genoemd zijn in US dollars, tenzij dit expliciet anders wordt aangegeven.

In deze begroting komt de lezer regelmatig de volgende begrippen tegen:

- OLB: openbaar lichaam Bonaire;
- Eilandsraad: de Eilandsraad van het OLB;
- Bestuurscollege: het Bestuurscollege van het OLB;
- meerjarenbegroting: een begroting die het overzicht van baten lasten over meerdere jaren laat zien. Het gebruik hiervan stelt ons in staat om te beschikken over een betrouwbare financiële planning;
- VU: vrije uitkering. Dit is het jaarlijks te ontvangen bedrag vanuit het Rijk dat door het OLB vrijelijk is uit te geven;
- BU: bijzondere uitkering. Dit is een uitkering die het OLB ontvangt vanuit het Rijk, die specifiek geormerkt is voor een bepaald doel. De bedragen hiervoor nemen we niet op in de begroting omdat deze daarop geen invloed hebben;
- WolBES: Wet openbare lichamen Bonaire, Sint-Eustatius en Saba;
- FinBES: Wet financiën openbare lichamen Bonaire, Sint-Eustatius en Saba;
- BCN: Belastingdienst Caribisch Nederland;
- RCN: Rijksdienst Caribisch Nederland;
- ENL: Europees Nederland.

2 Beleidsbegroting

2.1 Inleiding

Het Bestuurscollege presenteert hierbij de beleidsplannen en prioriteiten die van invloed zijn op haar begroting voor de jaren 2024 tot en met 2027. We hebben deze vastgesteld op basis van de hoofdlijnen van het coalitieakkoord van 5 april 2023 met de titel 'samen met hart voor de mens'. Hiernaast volgt de begroting de globale voortzetting van eerder ingezet beleid dat in de meerjarenbegroting van de voorgaande jaren reeds was opgenomen.

Bij het vaststellen van deze begroting houden we rekening met de te verwachten stagnatie van maatregelen en/of nieuw beleid vanuit het Rijk, als gevolg van de verkiezingen voor de Tweede Kamer der Staten Generaal op 22 november 2023.

Nadat het raadsprogramma voor de huidige bestuursperiode is afgerond en er een nieuw kabinet in Den Haag is beëdigd, zal de begroting 2024 worden bijgesteld. Ook de resultaten van het onderzoek naar de hoogte van de Vrije Uitkering zal hierbij worden betrokken.

De financiële consequenties die voortvloeien uit de beleidsplannen en -prioriteiten voor de begrotingsjaren 2024 tot en met 2027 worden aan de hand van de 10 hoofdfuncties conform de Regeling functionele indeling BES, in paragraaf 2.4 en in de verplichte paragrafen in paragraaf 2.5, nader gespecificeerd.

2.2

Beleidsprioriteiten

2.2.1

Coalitieakkoord

“Samen met hart voor de mens” is de leidraad van het coalitieakkoord dat door het Bestuurscollege op 5 april 2023 is gesloten. In het coalitieakkoord is afgesproken dat het resultaat van de inspanningen van het OLB op het gebied van sociaal welzijn en sociaaleconomische ontwikkeling op een eerlijk en acceptabel niveau voor de burger moet zijn. Hiervoor is het belangrijk dat het beleid breed wordt gedragen door de sociale partners. De deelname van het OLB in de Centraal Dialoog (het sociaaleconomische overlegorgaan tussen OLB, werknemers, werkgevers, Kamer van Koophandel met het Rijk als toehoorder) draagt hieraan bij. Voor sociaal welzijn en sociaaleconomische ontwikkeling geven we in ieder geval prioriteit aan:

- openbaar vervoer;
- een basispensioen voor iedereen op Bonaire;
- betaalbare huisvesting;
- betrouwbaar en betaalbaar voedsel, water, elektra en telecommunicatie.

Beschikbaarheid en betaalbaarheid van huisvesting dragen in grote mate bij aan sociaal welzijn. We geven daarom specifieke aandacht aan het faciliteren van de aanleg van goede verkavelingsplannen, en eerlijke en snelle uitgifte van betaalbare terreinen en vergunningen zodat zelfbouw wordt gestimuleerd.

In het coalitieakkoord is ook afgesproken dat we nieuwe en duurzame economische en educatieve activiteiten zullen onderzoeken, zoals bijvoorbeeld het aantrekken van instellingen voor beroepsonderwijs en het aanbieden van onderwijs op HBO en WO niveau. In dit kader zal er een directie worden opgericht die de domeinen in de economie in het algemeen zal gaan behartigen. Daarnaast zullen specifieke en concrete uitgangspunten geformuleerd worden voor ingrijpende projecten in het kader van de duurzaamheid en toekomst van het eiland.

We zullen concrete investeringen uitvoeren, gerelateerd aan de aanleg, verbetering en het onderhoud van het wegennetwerk, zodat weggebruikers veilig zijn. We zullen onderzoek doen naar de toegankelijkheid in algemene zin en verkeersstromen op het eiland in het bijzonder. De wijkontwikkeling die het OLB faciliteert en uitvoert heeft als prioriteit de bevordering van de sociale cohesie en leefbaarheid.

Het toerisme op ons eiland wordt verder vormgegeven op een zodanige manier dat het ten dienste staat aan onze mensen, met een zo klein mogelijke negatieve invloed op de natuur, identiteit en cultuur van Bonaire. Natuurbescherming en bescherming van ons natuurlijk erfgoed is één van onze hoogste prioriteiten. We voeren hiertoe projecten uit, maar nemen dit ook mee bij de beoordeling van nieuwe projecten en ontwikkelingen als een belangrijke beoordelingsfactor. De bescherming van Bonaire tegen de gevolgen van klimaatverandering en het intensiveren van de bevordering van het dierenwelzijn staan hiermee in verband, en hebben daarmee ook de komende jaren onze nadrukkelijke aandacht.

We geven prioritaire aandacht aan een effectieve beleidsvoering en planning die verband houdt met de groei van onze bevolking. De relatie hiervan met economische groei, draagkracht en kwaliteit van vitale voorzieningen en de impact op de visie ‘groei met behoud van natuur en eigen identiteit’ houden we hierbij nadrukkelijk in het vizier. Wij staan voor een eerlijke en evenwichtige immigratiewetgeving, met een snelle afhandeling van de procedure.

We streven naar een eerlijke verdeling van de welvaart die ons eiland genereert. Tenslotte is het voor ons van groot belang om de zelfvoorzienendheid van Bonaire te vergroten door middel van landbouw en veeteelt.

2.2.2

Inzet van het Bestuurscollege voor een volgend Bestuursakkoord

Met het aantreden van het nieuwe Bestuurscollege zijn de eerste stappen reeds gezet voor een volgend Bestuursakkoord met het Rijk. De val van het kabinet en de verkiezingen voor de Tweede Kamer op 22 november 2023 zullen naar alle waarschijnlijkheid de afspraken voor een volgend Bestuursakkoord vertragen. Mogelijke gevolgen van deze afspraken voor 2024 kunnen daarom pas worden meegenomen in de eerst mogelijke begrotingswijziging. Het Bestuurscollege heeft in aanloop hierop de volgende visie opgesteld op haar inzet voor een volgend Bestuursakkoord.

De algemene (bestuurlijke) visie voor het eiland is “ontwikkeling met behoud van cultuur en natuur en meer aandacht voor lokale autonomie”. Op Bonaire moet iedereen mee kunnen delen in de welvaart en een fatsoenlijk en waardig leven kunnen leiden. Werk moet lonen. Burgers moeten participeren. Het eiland is mooi en blijft mooi. De rijkdom van Bonaire bestaat uit haar authentiek karakter en dat moet behouden worden. Er wordt gebruik gemaakt van de natuurlijke bronnen: schone lucht, zon, water en land.

Hiervoor is de lokale politiek in de eerste plaats verantwoordelijk. Dat betekent dat we een integer(e), sterk(e) en proactieve/proactief Eilandsraad, Bestuurscollege en ambtelijk apparaat nodig hebben. In de komende jaren moet de basis hiervoor op orde komen. Dit is nodig op alle terreinen, zoals bijvoorbeeld: ambtelijk apparaat, zorg, onderwijs, wijken, financiën, sport en infrastructuur. De uitvoeringscapaciteit, zelfredzaamheid, zelfvoorzienendheid en leefbaarheid van de inwoners van Bonaire moet vergroot worden. Dit kan alleen als dit van binnenuit, vanuit de lokale politiek, ingezet, ingevuld, gedragen en uitgedragen wordt.

Ons eindperspectief is dat:

- het OLB zelfstandig de eilandelijke taken kan uitvoeren met voldoende budget via de vrije uitkering en een goed functionerend ambtelijk en bestuurlijk apparaat;
- voor incidentele bijzondere situaties het Rijk kan bijspringen met kennis, ondersteuning of incidentele middelen.

Op dit moment bevindt Bonaire zich in een transitiefase: het eindperspectief is nog niet bereikt. Hiervoor is een inspanning nodig van zowel het OLB als het Rijk. In een met het Rijk af te sluiten Bestuursakkoord zal het OLB met het Rijk afspreken op welke manier dit eindperspectief in 2026 bereikt kan worden.

De reikwijdte van het nieuw af te sluiten Bestuursakkoord zal nadrukkelijk beperkt worden tot een klein aantal prioriteiten ten behoeve van de effectiviteit van onze inspanningen. Voor het Bestuurscollege zijn deze prioriteiten:

- bestaanszekerheid, werken aan welvaart en welzijn;
- bestuurlijke vernieuwing;
- ruimtelijke ontwikkeling en leefomgeving;
- economische ontwikkeling.

2.3 Financiële beschouwingen

Het vertrekpunt is het meerjarenperspectief dat in de vastgestelde begroting 2023 is gepresenteerd voor de jaren 2024 – 2026. De structurele ontwikkeling zoals opgenomen in de begrotingsschijf 2026 is vervolgens doorgetrokken naar 2027.

Het verloop van het begrotingssaldo is als volgt.

	2024	2025	2026	2027
Totale lasten	-72.600.000	-72.984.000	-73.159.000	-72.180.000
Totale baten	73.112.000	73.112.000	73.112.000	73.112.000
Vastgestelde begroting 2023 - 2026	512.000	2.047.000	2.247.000	3.226.000

De ontwikkeling van de Vrije Uitkering is als volgt:

	2024	2025	2026	2027
Doorwerking loon/prijsontwikkeling 2022	460.000	460.000	460.000	460.000
Loon- en prijsontwikkeling 2023	2.490.000	2.490.000	2.490.000	2.490.000
Prioriteiten CN enveloppe	1.079.000	1.605.000	1.342.000	1.079.000
Loon- en prijsontwikkeling 2024 (stel)	4.000.000	4.000.000	4.000.000	4.000.000
TOTAAL	8.029.000	8.555.000	8.292.000	8.029.000

Deze bedragen van ruim USD 8,0 miljoen zijn een verhoging ten opzichte van de bedragen die in het meerjarenperspectief van de vastgestelde begroting 2023-2026 zijn opgenomen.

Voor 2024 is een aanname gedaan van de loon- en prijsontwikkeling voor 2024. De verwachte loonontwikkeling van USD 3,0 miljoen is nog niet doorgerekend in de salarisbegroting maar als stelpost gemarkeerd op functie 002. De salarisbegroting 2024 is gebaseerd op het huidige salarisniveau 2023.

Doordat de salarisbegroting 2024 gebaseerd is op de verwachte salarissen 2024 inclusief eventuele loontredes, valt de stelpost van USD 250.000 hiervoor vrij.

In de begroting 2024 en 2025 is voor elk jaar USD 1,0 miljoen opgenomen voor de uitvoering van de seniorenregeling. In de jaarrekening 2022 is hiervoor reeds een bedrag als 'nog te betalen' opgenomen. Deze bedragen vallen daarmee vrij in de begroting 2024 en 2025.

In de eerste begrotingswijziging 2023 is voorgesteld om de opbrengst opcenten vastgoedbelasting structureel te verhogen met USD 900.000 en de bijdrage aan Selibon met USD 500.000 te verhogen. Deze ontwikkelingen zijn ook betrokken in de begroting 2024.

De voorgaande ontwikkelingen hebben het volgende gevolg:

	2024	2025	2026	2027	
Stelpost loonontwikkeling 2024 (stel)	-3.000.000	-3.000.000	-3.000.000	-3.000.000	N
Vrijval stelpost seniorenregeling	1.000.000	1.000.000	1.000.000	-	V
Vrijval stelpost loontredes	250.000	250.000	250.000	250.000	V
Stelpost prijsontwikkelingen	-300.000	-1.000.000	-1.000.000	-1.000.000	N
Ophoging opbrengst opcenten vastgoedbelast.	900.000	800.000	800.000	800.000	V
Ophoging opbrengst grondbelasting	350.000	270.000	270.000	270.000	V
Hogere bijdrage Selibon	-500.000	-500.000	-500.000	-500.000	N
TOTAAL	-1.300.000	-2.180.000	-2.180.000	-3.180.000	N

In de ontwerp-begroting 2024 zijn de volgende voorstellen opgenomen. De bedragen betreffen een ophoging van de middelen die thans in de begroting zijn opgenomen.

Autonome ontwikkelingen	2024	2025	2026	2027	
Kostenstijgingen huren, brandstof etc.	246.000	246.000	246.000	246.000	N
Automatisering en licentiekosten	200.000	200.000	200.000	200.000	N
Onderhoud infrastructuur sportaccommodatie	150.000	150.000	150.000	150.000	N
Bestrijding sargassum	100.000	100.000	100.000	100.000	N
Telefoon/internet/communicatiekosten	486.000	486.000	486.000	486.000	N
Beveiligingskosten en onderhoud haven	168.000	168.000	168.000	168.000	N
Onderhoudkosten LVV	75.000	75.000	75.000	75.000	N
Proceskosten JAZ	100.000	100.000	100.000	100.000	N
TOTAAL	1.525.000	1.525.000	1.525.000	1.525.000	N

Deze autonome ontwikkelingen zijn onder andere het gevolg van prijsstijgingen en ontwikkelingen die met enige zekerheid zullen plaatsvinden.

De financiële ruimtevrage voorstellen zijn de volgende.

Verbeteringstraject Eilandsraad en griffie (USD 1.215.000)

De Eilandsraad werkt aan de versterking van het democratisch proces en het goede bestuur op Bonaire, en van de institutionele capaciteit van de Eilandsraad en het ondersteunend apparaat in het bijzonder. Ook wordt ingezet op versterkte publieke verantwoording en interactie. In dat kader is in 2023 een verander- en verbeteringstraject ingezet gericht op deskundigheidsbevordering van Raad en Griffie, en op belangrijke processen van overleg en besluitvorming. In dit traject laat de Raad zich begeleiden door een Eilandgriffier ad interim met ruime ervaring in politiek-bestuurlijke processen in zowel het Nederlandse als het Caribisch deel van het Koninkrijk. Dit traject wordt in 2024 voortgezet. De Raad acht het van groot democratisch belang dat daarvoor zowel op het niveau van de Raad als geheel, als van afzonderlijke fracties, als van de Eilandgriffie de begroting zo is ingericht dat de noodzakelijke verandering, verbetering en versterking ook daadwerkelijk gestalte krijgen en duurzaam worden geborgd. Met dit begrotingsvoorstel krijgt de versterking van de positie van de Eilandsraad verder vorm.

Digitalisering wet- en regelgeving griffie (USD 248.000 incidenteel)

Er wordt een project opgestart voor het digitaliseren en online toegankelijk maken alle wet- en regelgeving.

Bestuurlijke vernieuwing/raadsprogramma (USD 1.543.000)

Raadsbreed is sterk naar voren gekomen dat bestuurlijke vernieuwing hoog op de agenda dient te staan. Het gaat daarbij niet alleen om de verhouding met Nederland maar ook met de verbetering van de dienstverlening aan de burgers en verbetering van de informatievoorziening aan en de samenwerking met de Eilandsraad. Wij reserveren daarvoor structurele bedragen in de begroting. De bedragen zijn nodig om enerzijds de achterstanden in de informatievoorziening weg te werken en te komen tot een uitvoeringsplan om de problemen structureel te verbeteren. Daarnaast zal dit bedrag gebruikt worden om de service naar de burger te verbeteren en de kwaliteit van het ambtelijk apparaat te verhogen. Daarvoor is niet alleen uitbreiding van (tijdelijk) personeel noodzakelijk, maar ook het aantrekken van tijdelijke expertise en afstemming en koppeling van de diverse digitale systemen. Er wordt daarmee bewerkstelligd dat wachtrijen tot een minimum worden beperkt, op verzoeken en vergunningen binnen de daarvoor bestemde tijd wordt beslist en klachten adequaat worden afgehandeld.

Exploitatie van de afvalwaterzuiveringsinstallatie (USD 600.000)

Het WEB exploiteert de afvalwaterinstallaties en verwacht dat de exploitatiekosten de komende jaren fors gaan toenemen. Het OLB wordt hierover regelmatig op de hoogte gebracht door deze deelneming middels jaarrekeningen en begrotingen. Het OLB is echter eindverantwoordelijk en streeft naar een kostendekkende exploitatie. Het ministerie van I&W draagt ook voor een deel bij. De hoogte van deze bijdrage wordt betrokken bij het onderzoek naar de hoogte van de Vrije Uitkering.

Aanpassing belastingpakket voor de afvalwaterheffing (USD 100.000 incidenteel)

Naast het WEB zal ook het OLB een heffing in rekening brengen om te komen tot een kostendekkende exploitatie. Voor de inrichting van deze module zijn extra middelen nodig.

Ondersteuning Bestuurscollege (USD 102.000)

Voor een verdere ondersteuning en diverse afstemmingsmomenten met delegaties en bezoeken aan ministeries en het faciliteren van het Bestuurscollege is structureel USD 102.000 nodig.

Opleidingsbudget (USD 410.000)

Voor de verdere revitalisering van de organisatie dienen de middelen voor opleiding en trainingen (OLB academie) opgehoogd te worden naar 1,5% van de salarisbegroting. Deze middelen worden beschikbaar gesteld voor concernopleidingen maar ook specifiek voor directies. De directie Toezicht en Handhaving zal met name middelen beschikbaar krijgen voor verdere kwaliteitsbevordering.

Inhuur expertise unit economie (USD 458.000)

Met de sterke groei van Bonaire, de uitdagingen van aansturing en het belang van de bloeiende en duurzame economie is het voornemen van het Bestuurscollege om een stevige Afdeling Economische Zaken en Duurzame Ontwikkeling op te richten die naar een significante regiefunctie van het OLB op dit domein die beleidsontwikkeling kan waarmaken waarbij belangrijke drivers kunnen worden aangestuurd. Dit organisatieonderdeel dient met partners te kunnen samenwerken in het sociale en fysieke domein en het OLB op institutioneel niveau op lokaal niveau, binnen het Rijk, in Koninkrijksverband en in het buitenland kan vertegenwoordigen. De Unit/Afdeling Economische Zaken dient de aansturing van projectmanagement op professionele wijze ten behoeve van kernprojecten voor economische ontwikkeling in huis te hebben. Hierbij is data-verzameling voor beleidsontwikkeling, monitoring en beleidsbijsturing onontbeerlijk. Daarnaast dient de markt en consument bediend te worden door middel van het bevorderen van eerlijke kansen (level playing field) en prijsvaststellingen.

Interne controle financieel beheer (USD 75.000)

Conform de Eilandsverordening financieel beheer Bonaire dient het Bestuurscollege zorg te dragen voor het uitvoeren van interne controles. De interne controles dragen daarnaast bij aan de doorontwikkeling van de administratieve organisatie en het aantonen van de getrouwheid en rechtmatigheid ten behoeve van de accountantscontrole. Hiertoe is in 2022 een meerjarenbeleidsplan interne controle vastgesteld. Om hieraan op een goede en onafhankelijke manier invulling te geven is het van belang dat de interne controle door deskundigen, met een accountantsachtergrond, wordt uitgevoerd. De interne controle wordt daarom uitbesteed aan een externe partij.

Subsidie TCB (USD 500.000)

Binnen de begroting zijn de reguliere middelen voor de zorgovereenkomst van TCB opgenomen waarmee echter een beperkte uitvoering wordt gegeven aan het actieplan ter bevordering van het toerisme. De additionele middelen van USD 500.000 faciliteren de intensivering van de marketing- en promotieactiviteiten voor de voor Bonaire relevante toeristische markten en het zetten van de eerste stappen naar het verder professionaliseren van de organisatie, naast de uitvoering van het jaarlijkse programma.

Financieel ruimtevrage voorstellen	2024	2025	2026	2027	
Verbeteringstraject Eilandsraad en griffie	1.215.000	1.215.000	1.215.000	1.215.000	N
Digitalisering wet- en regelgeving griffie	248.000	-	-	-	N
Bestuurlijke samenwerking/raadsprogramma	1.702.000	1.753.000	1.767.000	1.298.000	N
Bijdrage OLB in exploitatie afvalwater	600.000	600.000	600.000	600.000	N
Inrichten belastingpakket voor afvalwaterheff.	100.000	-	-	-	N
Ondersteuning Bestuurscollege	102.000	102.000	102.000	102.000	N
Verhoging van opleidingsbudget	410.000	410.000	410.000	410.000	N
Verhoging subsidies (zie staat van subsidies)	218.000	218.000	218.000	218.000	N
Voorlichting/promotie bibliotheek	134.000	134.000	134.000	134.000	N
Voorlichting/promotie afdeling communicatie	150.000	150.000	150.000	150.000	N
Voorlichting/promotie Toezicht & Handhaving	122.000	122.000	122.000	122.000	N
Inhuur expertise economie	458.000	458.000	458.000	458.000	N
Inhuur en aanschaf materialen slachthuis	55.000	55.000	55.000	55.000	N
Begeleiding interne controle financieel beheer	75.000	75.000	75.000	75.000	N
Verhoging bijdrage aan TCB	500.000	500.000	500.000	500.000	N
TOTAAL	6.089.000	5.792.000	5.806.000	5.337.000	N

Op basis van de actuele bestedingen van de beschikbare investeringskredieten en de voorgenomen investeringen die zijn opgenomen in het meerjareninvesteringsplan (zie bijlage) vallen de afschrijvingskosten lager uit.

MEERJARENINVESTERINGSPLAN	2024	2025	2026	2027	
Meerjareninvesteringsplan begroting 2023	2.455.000	3.006.000	3.247.000	3.247.000	
Actualisatie investeringsplan 2024-2027	2.082.000	2.725.000	2.895.000	3.207.000	
Verschil (- = nadeel/extra kosten)	373.000	281.000	352.000	40.000	V

De ontwikkeling van het begrotingssaldo voor de jaren 2024 – 2027 is als volgt:

FINANCIEEL MEERJARENPERSPECTIEF	2024	2025	2026	2027
Begrotingssaldo	-	1.386.000	1.380.000	1.253.000

Ontwikkelingen met betrekking tot het onderzoek naar de hoogte van de Vrije Uitkering

Er is een belangrijk financieel principe: structureel geld voor structurele taken. Dit is een belangrijke voorwaarde voor het Bestuurscollege om duurzaam beleid te kunnen voeren en te kunnen bouwen aan de versterking van de uitvoeringskracht van het OLB. Vanaf 10-10-10 is de Vrije Uitkering te laag geweest waardoor er achterstanden zijn ontstaan en het OLB in haar ontwikkeling is beperkt. De laatste jaren heeft het Rijk dit gecompenseerd met Bijzondere Uitkeringen. Het karakter van BU's staat echter een duurzaam beleid in de weg, vooral voor wat betreft het versterken van de uitvoeringskracht. Om te kunnen investeren in mensen is structureel geld nodig. Het aantrekken en behouden van goede medewerkers blijft een uitdaging maar is hierdoor beter mogelijk. Een ander probleem dat hierdoor is ontstaan is dat het OLB niet kan afschrijven, waardoor er niet kan worden gespaard voor investeringen. Het niveau van het BES-fonds is te laag om duurzaam beleid te voeren op de structurele taken die het OLB heeft. Er is geen evenwichtige balans tussen Bijzondere Uitkeringen en de Vrije Uitkering. Het onderzoek naar de eilandelijke taken en de wijze waarop het OLB gefinancierd wordt zal de input leveren voor een gezondere financiële relatie.

2.4

Beleidsbegroting per hoofdfunctie

2.4.1 Hoofdfunctie 0 Algemeen bestuur

Deze hoofdfunctie heeft betrekking op kosten die zijn gemoeid met de bestuursorganen, het bestuursapparaat, Burgerzaken en eigendommen niet voor openbare dienst bestemd. In 2024 en de daarop volgende jaren zullen hiervoor de volgende zaken op de begroting staan.

Wat gaan we doen?

Bestuurlijke vernieuwing

Bestuurlijke vernieuwing staat raadsbreed hoog op de agenda. Het gaat daarbij niet alleen om de verhouding met Nederland maar ook om de verbetering van de dienstverlening aan de burgers en verbetering van de informatievoorziening aan en de samenwerking met de Eilandsraad. Wij reserveren daarvoor een bedrag in 2024 van ruim USD 1.702.000.

Bonaire bevindt zich in een nieuwe fase, waarin het zelf meer de regie wil en kan voeren. Het zelf meer regie hebben, komt de bestuurlijke sturing op de uitvoering ten goede. Het concept bestuurlijke vernieuwing hangt nauw samen met de visie op de ontwikkeling van het eiland en het versterken van de autonomie.

Algemene (bestuurlijke) visie voor het eiland

Ontwikkeling met behoud van cultuur en natuur en meer aandacht voor lokale autonomie. Op Bonaire moet iedereen meedelen in de welvaart en een fatsoenlijk en waardig leven kunnen leiden. Werk moet lonen. Burgers participeren. Het eiland is mooi en blijft mooi. De rijkdom van Bonaire is haar authentiek karakter en dat moet behouden worden. Er wordt gebruik gemaakt van de natuurlijke bronnen: schone lucht, zon, water en land. Hiervoor is de lokale politiek in de eerste plaats verantwoordelijk. En dat is de Eilandsraad, het Bestuurscollege en het ambtelijk apparaat. Deze moeten allen integer, sterk en proactief op kunnen treden.

In de komende jaren moet de basis hiervoor op orde komen. Op alle terreinen: ambtelijk apparaat, zorg, onderwijs, wijken, financiën, sport, infra, etc. De uitvoeringscapaciteit, zelfredzaamheid, zelfvoorzienendheid en leefbaarheid van de inwoners van Bonaire moet vergroot worden. Dit kan alleen als dit van binnenuit, vanuit de lokale politiek, ingezet, ingevuld, gedragen en uitgedragen wordt.

Versterking uitvoeringskracht

Aandachtspunt is de uitvoeringskracht van het ambtelijk apparaat, zeker in relatie tot de veelheid aan ambities, werkgroepen, stuurgroepen, programma's en prioriteiten. Met daarnaast nog het gebrek aan structurele middelen waardoor ingezette programma's niet geborgd zijn.

We zorgen ervoor dat de werkzaamheden in lijn zijn met het raadsprogramma en dat deze behapbaar, uitvoerbaar en haalbaar zijn voor het OLB. Er moet voorkomen worden dat de uitvoering belemmerd wordt door het toevoegen van prioriteiten buiten het coalitieakkoord en het raadsprogramma. Zie hiervoor ook de beschrijving van de inzet van het Bestuurscollege voor het bestuursakkoord.

Eilandsraad

De Eilandsraad werkt aan de versterking van het democratisch proces en het goede bestuur op Bonaire, van de institutionele capaciteit van de Eilandsraad en het ondersteunend apparaat in het bijzonder. Ook wordt ingezet op versterkte publieke verantwoording en interactie. In dat kader is in 2023 een verander- en verbeteringstraject ingezet dat is gericht op deskundigheidsbevordering van Raad en Griffie, en op belangrijke processen van overleg en besluitvorming. In dit traject laat de Raad zich begeleiden door een Eilandgriffier ad interim met ruime ervaring in politiek-bestuurlijke processen in zowel het Nederlandse als het Caribisch deel van het Koninkrijk. Dit traject wordt in 2024 voortgezet.

Naast een verdere verankering van het personeelsbestand, borging van kosten voor kennisbevordering en dienstreizen, wordt er ingezet op de verbetering van de publieke informatievoorziening over de werkzaamheden van de Eilandsraad en het organiseren van publieksevenementen en officiële ontvangsten.

Zo zal ook de informatie over en vanuit de Eilandsraad op de webpagina's onder het domein koneshinsular.nl verbeterd worden en actueel worden gehouden. De elektronische en fysieke beveiliging van het gebouw en de daar aanwezige personen zal worden verbeterd en (delen van) de audiovisuele en IT infrastructuur en telecommunicatie zal in eigen beheer van de Raad en Griffie worden genomen.

Informatievoorziening en het afleggen van verantwoording zijn niet alleen een verantwoordelijkheid van de Eilandsraad als zodanig, maar ook van individuele fracties. Bovendien wordt de kwaliteit van het raadswerk bevorderd door een betere organisatie en ondersteuning van de fractiewerkzaamheden. Ongeacht de omvang krijgt daarom elke fractie de beschikking over een afzonderlijk budget dat uitsluitend is bedoeld voor activiteiten gericht op publiekscontacten en voorlichting over het werk van de fractie in de Raad, ter vergoeding van het werk van burgerradsleden binnen de wettelijke normen, en voor administratieve en inhoudelijke ondersteuning in de voorbereiding van fractie-specifieke activiteiten, zoals fractie-overleggen, initiatief-raadsvoorstellen, moties, amendementen en raadsnotities. De post omvat zowel autonome groei (door het toegenomen aantal fracties) als een verhoging per fractie.

Wat mag het kosten?

Algemeen bestuur		Rekening 2022	Begr '23 na 2e wijz.	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
001	Bestuursorganen	2.543	4.321	3.917	3.680	3.676	3.676
002	Bestuursapparaat	34.615	33.357	32.872	33.139	33.360	33.095
003	Burgerzaken	875	1.140	918	858	858	858
020	Eigend. niet voor openb. dienst bestemd	1.165	1.267	1.413	1.468	1.468	1.468
TOTAAL LASTEN		39.198	40.085	39.120	39.145	39.362	39.097
001	Bestuursorganen	169	1.259	12	12	12	12
002	Bestuursapparaat	4.272	6.208	1.000	997	967	747
003	Burgerzaken	451	266	266	266	266	266
020	Eigend. niet voor openb. dienst bestemd	3.219	3.254	3.354	3.454	3.554	3.554
TOTAAL BATEN		8.111	10.987	4.632	4.729	4.799	4.579
SALDO VAN BATEN EN LASTEN		-31.087	-29.098	-34.488	-34.416	-34.563	-34.518

bedragen x USD 1.000

Toelichting op de grotere afwijkingen

In 2024 zal eenmalig USD 248.000 worden ingezet op functie 001 om alle wet- en regelgeving te digitaliseren en online beschikbaar te maken.

De grotere afwijking tussen het budget 2024 en de begroting 2023 na wijziging op functie 002 wordt veroorzaakt doordat de ontvangen Bijzondere Uitkeringen (USD 4,1 miljoen) en de geraamde besteding van deze middelen in de begroting 2023 zijn opgenomen. In de begroting 2024 zijn voor deze functie geen Bijzondere Uitkeringen opgenomen.

Tevens zijn in de begroting 2023 na wijziging incidentele onttrekkingen uit de algemene reserve ter hoogte van (afgerond) USD 400.000 geraamd. Deze zijn niet in de begroting 2024 opgenomen. De bate op de functie 020 betreft de geraamde opbrengst erfpacht.

2.4.2

Hoofdfunctie 1

Openbare orde en veiligheid

Deze hoofdfunctie is van toepassing op de kosten die zijn gemoeid met zaken zoals brandweer en rampenbestrijding en overige beschermende middelen.

Wat gaan we doen?

Bonaire is een eiland dat bekend staat om de rust en het authentieke karakter. Om dat karakter te behouden wordt er continue inspanning geleverd aan de openbare orde en veiligheid. Dit bereiken we onder meer door in te zetten op verkeersveiligheid, preventie jeugdcriminaliteit, rampenbestrijding, aanpak van ondermijning en het zorgen voor relevante regelgeving op de verschillende thema's.

Bonaire heeft zich aangesloten bij de aanpak van georganiseerde en ondermijnende criminaliteit, door deel te nemen aan de oprichting van het RIEC (Regionaal Informatie en Expertise Centrum) Caribisch Nederland. In dit RIEC worden alle overheidsaspecten ten aanzien van georganiseerde criminaliteit en ondermijnende criminaliteit aangepakt. De kosten hiervoor worden gedekt door een bijdrage vanuit Nederland.

Wat mag het kosten?

Algemeen bestuur		Rekening 2022	Begr '23 na 2e wijz.	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
130	Rampenbestrijding	203	491	177	177	177	177
140	Overige beschermende maatregelen	607	460	752	733	733	733
TOTAAL LASTEN		810	951	929	910	910	910
130	Rampenbestrijding	203	431	117	117	117	117
140	Overige beschermende maatregelen	1.010	200	-	-	-	-
TOTAAL BATEN		1.213	631	117	117	117	117
SALDO VAN BATEN EN LASTEN		403	-320	-812	-793	-793	-793

bedragen x USD 1.000

Toelichting op de grotere afwijkingen

De lasten en de baten begroting 2023 op de functie 130 zonder rekening te houden met BU's is USD 60.000. Het begrote bedrag vanaf 2024 is opgehoogd met de structurele BU rampenbestrijding van USD 117.000.

Op functie 140 is de stijging te verklaren door een extra inzet van inspectiecapaciteit bij de unit Handhaving.

Tot en met 2023 ramen en verantwoorden we de casinorechten op de functie 140. Vanaf 2024 nemen we deze opbrengst op onder de functie 920.

2.4.3

Hoofdfunctie 2

Verkeer, vervoer en waterstaat

Onder deze hoofdfunctie vallen de kosten die gemoeid zijn met het algemeen beheer van DROB, met wegen, straten en pleinen, verkeersmaatregelen te land en te water, zeehavens en luchtvaart.

Wat gaan we doen?

Aanleg, verbetering en onderhoud wegennetwerk

Bonaire is in de afgelopen jaren flink gegroeid wat betreft het aantal inwoners, bouw projecten en aantal motorrijtuigen dat gebruik maakt van het wegennet. Het wegennet van het eiland verkeert in een slechte staat door gebrek aan onderhoud en een gebrek aan fondsen om nieuwe wegen aan te leggen om de groei van het eiland bij te benen. Daarnaast zijn er op de hoofdwegen tijdens spitsuren lange verkeersfiles en zijn er bij de meeste wegen geen voorzieningen voor andere gebruikers van de weg zoals voetgangers en fietsers. De urgentie om de wegenproblematiek aan te pakken is groot.

Het Bestuurscollege heeft een plan opgesteld ten aanzien van investeringen in onze infrastructuur voor de periode 2023-2028. Met dit plan streven we ernaar om de infrastructuur en mobiliteit structureel en daadkrachtig te verbeteren. Bereikbaarheid voor allen, leefbaarheid, duurzaamheid en veiligheid van onze wegen staan hierbij voorop.

Hiermee zetten we in op de volgende beoogde maatschappelijke effecten:

- minder schade aan voertuigen;
- minder (fatale) verkeersongelukken;
- veiliger gebruik van de wegen door langzaam verkeer (voetgangers en fietsers);
- minder stofoverlast en minder ad hoc onderhoudswerkzaamheden;
- een meer aantrekkelijk aanzicht van onze centra en woonwijken.

In 2018 hebben het Rijk en het OLB een meerjaren wegen uitvoeringsprogramma afgesloten voor de periode 2019- 2023.

Daarnaast wordt in dit plan zal ook een analyse opgenomen ten aanzien van het vergroten van parkeermogelijkheden in het centrum.

Het Bestuurscollege van Bonaire koestert een visie voor de komende vijf jaar om alle zandwegen in de woonwijken volledig te asfalteren. Bovendien moeten zowel de belangrijkste hoofdwegen als de verbindingswegen binnen een periode van 12 jaar van hoogwaardige kwaliteit zijn. Deze ambitieuze doelstelling benaderen we op holistische wijze waarbij rekening wordt gehouden met de impact op het milieu, de lokale voorzieningen, de natuur, het landschap, de mobiliteit en het waterbeheer. Door deze integrale benadering beoogt het Bestuurscollege een duurzame en bruisende toekomst voor Bonaire te bewerkstelligen, waar mobiliteit, welzijn en een aantrekkelijke woonomgeving naadloos samenkomen.

BEREIKBAARHEID EN VEILIGHEID

Wij streven naar een leefomgeving waarin bewoners en bezoekers zich veilig en comfortabel kunnen verplaatsen, zowel te voet als met de fiets, met het openbaar vervoer en gedeelde mobiliteitsoplossingen. We willen de aantrekkingskracht van het fietsen vergroten door de aanleg van een uitgebreid fietsnetwerk met ruim opgezette fietspaden en diverse routeopties. De ontwikkeling van verharde wegen en verbeterde wandel- en fietsfaciliteiten, samen met een efficiënt openbaar vervoer, draagt bij aan een mobiel eiland waar iedereen gemakkelijk en veilig op zijn bestemming kan komen. Door minder frequent met de auto te reizen, met name buiten de drukke tijden, dragen we bij aan een gezonde toekomst voor onszelf en onze omgeving.

AANTREKKELIJKE LEEFOMGEVING

We streven naar meer groene ruimtes waarin bewoners kunnen ontspannen, wandelen en genieten. Dit realiseren we door herinrichting van straten en wegen, waarbij we zorgen voor extra parkeermogelijkheden voor auto's in het centrum. Bezoekers worden aangemoedigd om het centrum te verkennen dankzij goed bereikbare parkeerplaatsen. Bovendien moedigen we beweging aan door de verbeterde toegankelijkheid van locaties te voet of per fiets. We vergroenen onze omgeving, wat resulteert in meer schaduwrijke plekken voor fietsers en wandelaars.

EEN DUURZAME TOEWIJDING

Onze omarming van de principes van duurzaamheid weerspiegelt zich in ons beheer en onderhoud van wegen, waarbij we zorgvuldig omgaan met energie, materialen, leefomgeving, natuur, landschap en water. We streven naar duurzaam gebruik van materialen, zoals hergebruik van oud asfalt in nieuwe wegen. We implementeren oplossingen voor afwatering van regenwater, waaronder waterdoorlatende constructies. Bij de ontwikkeling van gebieden nemen we de natuur en het landschap in acht, met mogelijke toepassingen zoals verdiepte liggingen en wildpassages.

FINANCIERING

Op basis van de prioriteit van het Bestuurscollege is er besloten om de verharde wegen in 12 jaar naar een kwaliteitsniveau te brengen en de focus te plaatsen op de onverharde wegen. De financiering hiervoor wordt verzorgd door een combinatie van de exploitatiebegroting van het OLB en structurele BU gelden. Bovendien zullen financiële bijdragen vanuit de private sector worden ingezet om de verbetering van wegen, op bepaalde locaties, mede mogelijk te maken.

Openbaar vervoer

Om de deelname van onze burgers aan het onderwijs, arbeid en andere sociaaleconomische en maatschappelijke voorzieningen te vergroten start in 2024 een pilot voor het openbaar vervoer op Bonaire. Openbaar vervoer stimuleert niet alleen de deelname van grote groepen aan tal van economische en maatschappelijke activiteiten, maar vergroot daarnaast de zelfredzaamheid, mobiliteit en zelfstandigheid van onze burgers en met name jongeren. Daarnaast levert het een positieve bijdrage aan het terugdringen van de schadelijke stoffen in het milieu.

Watermanagementplan

Bonaire zal de komende jaren worden geconfronteerd met de gevolgen van de stijging van de zeespiegel ten gevolge van klimaatverandering. Hierover worden de eerste rapporten inmiddels uitgebracht. We zullen in 2023 beginnen met dataverzameling, zodat we op basis daarvan een watermanagement plan kunnen opstellen.

Gateways

Het OLB zal zich inspannen om voortvarend en met zicht op realisatie in deze regeerperiode de uitbreiding ofwel verplaatsing van de huidige vrachthaven van Bonaire op te pakken. Het OLB heeft dit project in een viertal onderdelen gefaseerd: de voorbereidingsfase, de planfase, de uitvoeringsfase en de afronding. Momenteel bevindt het project zich nog in de voorbereidingsfase. Op basis van de MKBA-berekeningen heeft het Bestuurscollege Hato aangewezen als de definitieve locatie. De vervolplanning van de voorbereidingsfase over 2024 is vooral gericht op het verrichten van een milieu-effectenrapportage, het verzelfstandigen van het havenbeheer en de verkenningen op financiering. Deze ontwikkelingen, in combinatie met een toename van het verkeer in de haven, drukken op het budget van het haven en loodswezen en de unit economie dat daarom in 2024 wordt verhoogd.

Het OLB heeft een Memorandum of Understanding getekend met BIA en het ministerie van IenW en van BZK voor de verbetering en uitbreiding van Flamingo Airport. Hiermee zal Flamingo Airport voldoen aan de

internationale regels van veiligheid en burgerluchtvaart. De vervolgplanning over 2024 is vooral gericht op de plan-uitwerkingsfase en verkenningen op financiering.

Straatverlichting

In de periode 2023-2027 zal de conventionele straatverlichting in fases, verdeeld over meerdere jaren, worden vervangen. Per jaar wordt een planning gemaakt door WEB en afgestemd met de directie R&O voor de verplichting van de beschikbare begroting. Het resultaat zal leiden tot betere verlichting, verbetering van sociale- en verkeerveiligheid en besparing op energiekosten door lagere onderhoud- en verbruikskosten.

Bureau Rijbewijzen

De afdeling bureau rijbewijzen (bureau rijbewijzen) is belast met het toetsen van de rijvaardigheid van personen die een rijbewijs verlangen om een motorvoertuig te kunnen besturen.

Bonaire groeit en dat heeft ook gevolgen voor het bureau rijbewijzen zoals meer personeel, deskundigheidsbevordering, middelen, trainingen, en dergelijke. Bureau rijbewijzen is bezig met het automatiseren van enkele processen zoals het boeken van afspraken en de toetsing van theorie-examens. Regelgevingen bij het bureau worden ook herzien, zoals een nieuwe grondslag voor de omwisseling van buitenlandse rijbewijzen. Daarnaast heeft het bureau aandacht voor beroepsmatig vervoer voor wat betreft de toetsing van de rijvaardigheid. Genoemde doelgroep groeit en dient door de overheid gestructureerd te worden. Deze bestuurders moeten over extra kennis beschikken zodat ze veilig hun beroep kunnen uitoefenen. De visie van het bureau rijbewijzen is dat de toetsing van rijvaardigheid moet plaatsvinden volgens internationale standaarden.

Wat mag het kosten?

Verkeer, vervoer en waterstaat	Rekening 2022	Begr '23 na 2e wijz.	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
210 Wegen, straten en pleinen	11.206	20.364	7.666	7.897	7.969	8.017
211 Verkeersmaatregelen te land	150	161	82	146	146	146
222 Verkeersmaatregelen te water	2.158	2.880	1.897	1.890	1.890	1.890
TOTAAL LASTEN	13.514	23.405	9.645	9.933	10.005	10.053
210 Wegen, straten en pleinen	7.579	16.286	3.860	3.921	3.921	3.921
211 Verkeersmaatregelen te land	111	96	96	96	96	96
222 Verkeersmaatregelen te water	1.078	1.616	1.559	1.559	1.559	1.559
TOTAAL BATEN	8.768	17.998	5.515	5.576	5.576	5.576
SALDO VAN BATEN EN LASTEN	-4.746	-5.407	-4.130	-4.357	-4.429	-4.477

bedragen x USD 1.000

Toelichting op de grotere afwijkingen

Als actualisatie van de Bijzondere Uitkeringen op basis van het eindsaldo van 2022 is USD 9.828.000 opgenomen bij het oorspronkelijke begrotingssaldo. Dit zijn de werkelijk beschikbare middelen. Daarnaast is er USD 2.100.000 uit algemene reserve ingezet voor de uitvoering van diverse projecten.

De daling van de baten en lasten bij functie 210 ten opzichte van 2023 wordt veroorzaakt door de Bijzondere Uitkeringen die het OLB ontvangt voor het verbeteren van de infrastructuur van Bonaire.

2.4.4 Hoofdfunctie 3 Economische Zaken

Deze hoofdfunctie heeft betrekking op economische zaken, handel en industrie, agrarische productie en ontginning en overige agrarische zaken, jacht en visserij.

Wat gaan we doen?

Verlagen van kosten van levensonderhoud

Conform de Prijzenwet BES zijn in 2023 voor 38 basisproducten een maximumprijs vastgesteld: de 'Bon Kompra Plus'. Dit basismandje levensmiddelen is tot stand gekomen uit een samenwerking tussen het OLB, UNKOBON, Tienda pa Konsumido Boneriano, supermarkten en importeurs. Daarnaast heeft het BC besloten de groot- en kleinhandelsprijs van lokaal geproduceerde, alsmede geïmporteerde kippeneieren, op reguliere basis, aan te passen.

Ten behoeve van het bevorderen van het algemeen belang heeft de overheid het als taak om de prijzen van bepaalde producten voor iedereen zo betaalbaar mogelijk te houden door het waarborgen van een zo laag mogelijke prijs. Op deze manier wordt de uitvoering van de Prijzenwet BES op een zo praktisch mogelijke manier ingevuld. Het OLB onderhoudt regelmatig overleg met UNKOBON en Tienda pa Konsumido Boneriano. Met het Rijk worden samenwerkingsmogelijkheden gezocht met CUNY-COMBI (Columbia University New York). De brandstofprijzen worden gereguleerd en conform de actuele aankooprijzen aangepast. Daarnaast worden onderhandelingen gevoerd met Curoil over de componenten, marges, tarievenstructuur van de brandstofprijzen en vorderingen uit het verleden van weerszijden. Een strategische partner van het OLB in dit dossier is BBT, hetgeen van invloed zal zijn op het sociaal-economisch bestel van Bonaire.

Toerisme

Het belang van toerisme voor onze economie is groot. In lijn met het Strategisch Toeristisch Plan, het Blue Destination concept en het Tourism Recovery Plan zijn in 2023 concrete stappen gezet in het herstellen van de bestaande markten voor Bonaire; een diversificatie van toeristische activiteiten; een verbetering van ons toeristisch product en meer binding met de lokale bewoners en bevordering van hun betrokkenheid bij toerisme.

Bonaire zet in op het aantrekken van hoogwaardig kwaliteitstoerisme (affluent markets) en het verbeteren van het toeristisch product waarbij meer binding met de lokale bewoners en bevordering van hun betrokkenheid bij toerisme wordt nagestreefd. Het behoud van de natuur, cultuur en identiteit staat hierin centraal. Het OLB blijft hiervoor investeren in goed gefundeerde marketingcampagnes, de ontwikkeling en behoud van (nieuwe) vliegverbindingen en de organisatie van lokale festiviteiten. Om de kaders hiervoor te kunnen scheppen zijn ook middelen gereserveerd voor marktonderzoek, productontwikkeling, educatie en training.

Beheer openbare ruimte en publieke stranden

Voor de inwoners van Bonaire is het belangrijk dat de kwaliteit van de openbare ruimte gekwalificeerd kan worden als schoon, veilig en netjes. In het kader van de revitalisering van openbare ruimten en publieke stranden hebben we het voornemen om ook in 2024 een actief beheer van de openbare ruimte en de coördinatie van haar revitalisatie uit te voeren. Hieronder vallen zaken zoals het onderhoud van bermen en het schoonhouden van de rooien, en de aanleg en modernisering van de infrastructuur en publieke voorzieningen. Hiervoor is het nodig om een aantal functies in te vullen en machines aan te schaffen.

Met de toename van de bouw van woningen en hotels langs de kust, zijn de mogelijkheden voor recreatie door de burgers beperkt. De inrichting van het strand Te Amo is in 2023 niet gerealiseerd volgens de planning. Dit zal waarschijnlijk een uitloop hebben in 2024. De inzet blijft om de inwoners van Bonaire een veilige, nette en mooi ingerichte omgeving te bieden om te recreëren.

Diversificatie, stimuleren ondernemerschap en dataverzameling

Het business-incubator-concept blijkt een succesvolle formule voor startende ondernemers. In 2023 is de tweede lichter deelnemers tot de business incubator toegelaten. Wij willen deze broedplaatsen van innovatie ook in andere sectoren ontwikkelen, zoals op het gebied van kennis, creatieve industrieën en landbouw, in samenwerking met strategische partners. Op deze manier realiseren we de daadwerkelijke diversificatie van onze economie. We hebben de kunukero empresario ondersteund door het aanbieden van incentives met het pilotproject Di Simia Pa Produkto. Dit wordt in 2024 voortgezet en de focus zal dan liggen op het bevorderen van toegang tot kennis en kapitaal. Dankzij de bijdrage van het OLB kunnen ondernemers in de landbouwsector tot USD 100.000 lenen tegen een rente van 2% door middel van de door Qredits verstrekte agroleningen. Dit initiatief wordt in 2024 voortgezet. Om de hartslag van de economische activiteiten te kunnen bepalen hebben we informatie en statistische data nodig. Hierbij zal het OLB nauw samenwerken met informatie- en data leveranciers en het Centraal Bureau voor de Statistiek. In 2024 zal de afdeling LVV meer op bezoek gaan bij huishoudens en boeren om te adviseren over verbetering van de voedselproductie. Daarnaast zullen cursussen worden georganiseerd en zal LVV zich inzetten om professionele geitenhouders te voorzien van betaalbaar voer. De aandacht zal bij LVV blijven liggen bij het bieden van de mogelijkheid voor lokale agro ondernemers om bij LVV een kavel te huren om een eigen landbouwbedrijf op te zetten. Als onderdeel hiervan zal LVV op deze kavels de benodigde infrastructuur bouwen, zoals stallen en schaduwhallen die de boeren kunnen huren. Hiermee hoopt LVV de lokale voedselproductie te kunnen verhogen. Verder zal LVV blijven investeren in onderzoek. Het zal noodzakelijk zijn hiertoe te investeren in gebouwen en schaduwhallen voor LVV zelf.

Vestigingsbeleid

Belangrijke uitdaging voor Bonaire is niet alleen het stimuleren van duurzame economische ontwikkeling, maar ook het sturen van en beheersen van de ontwikkeling die al volop in gang is. Daarvoor is belangrijk dat wordt gekeken naar hoe er meer grip – hetzij door het OLB, hetzij door het Rijk – kan komen op belangrijke drijvers van groei, zoals bijvoorbeeld migratie- en vestigingsbeleid van personen en bedrijven, maar ook de herkomst van kapitaal en achtergrond van investeerders.

Succes leidt tot kopieergedrag. Steeds vaker zien wij investeerders (van buiten) die vaak tegen gunstiger voorwaarden winkels, restaurantjes, diveshops enzovoorts beginnen en daarmee de oneerlijke concurrentie aangaan met lokale ondernemers. In sommige branches leidt dat tot een overvloed aan vestigingen op het eiland. Om uiteindelijk daarop een passend vestigingsbeleid te kunnen opstellen stellen wij voor om een detailhandels structuurvisie te laten opstellen. Om de vestigingen ook op het aspect van locatie te kunnen beheersen is daarbij ook een koopstromenonderzoek noodzakelijk.

We zullen in dialoog blijven met (lokale) ondernemers, starters en institutionele investeerders in het kader van de bevordering van ondernemerschap en het verbeteren van het investeringsklimaat. Dit zullen we doen door het organiseren van economische bijeenkomsten voor, en het geven van voorlichting aan de lokale bevolking. Hiermee beogen we de betrokkenheid van de lokale bevolking bij het toerisme te bevorderen en meer betrokkenheid en participatie in nieuwe economische activiteiten te bewerkstelligen.

Strategische partnerschappen

Het OLB sluit een aantal zorgovereenkomsten om het economische beleid uit te voeren, met onder meer:

- Tourism Corporation Bonaire N.V. (voor de marketing en promotie van Bonaire);
- Fundashon Tienda pa Konsumido Boneriano (voor de voorlichting en promotie van consumentenrechten);
- Piskabon (voor de bevordering van visserij als economische activiteit).
- verschillende partnerschappen op projectbasis (ten behoeve van de economische diversificatie en de

bevordering van ondernemerschap op Bonaire), zoals:

- PSV zal gedurende de looptijd van de samenwerkingsovereenkomst haar partnerschap met Brainport Eindhoven inzetten in het kader van de diversificatie van onze economie. Het partnerschap met Brainport Eindhoven zal worden ingezet om business incubators, start-ups en scale-ups te ondersteunen. In november 2023 zal de eerste handelsmissie worden verwelkomd en worden mogelijkheden gezocht om het partnerschap te verlengen.
- Qredits. In het kader van de bevordering van ondernemerschap in de landbouwsector en de diversificatie van onze economie heeft het openbaar lichaam een samenwerkingsovereenkomst gesloten met Qredits.

Wat mag het kosten?

Economische Zaken		Rekening 2022	Begr '23 na 2e wijz.	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
300	Economische zaken	3.979	3.889	4.814	5.216	5.216	5.216
310	Handel en industrie	258	111	100	100	100	100
341	Overige agrarische zaken. jacht. visserij	2.041	2.150	1.634	1.875	1.894	1.898
TOTAAL LASTEN		6.278	6.150	6.548	7.191	7.210	7.214
300	Economische zaken	865	318	100	100	100	100
310	Handel en industrie	208	150	150	150	150	150
341	Overige agrarische zaken. jacht. visserij	1.027	1.107	27	27	27	27
TOTAAL BATEN		2.100	1.575	277	277	277	277
SALDO VAN BATEN EN LASTEN		-4.178	-4.575	-6.271	-6.914	-6.933	-6.937

bedragen x USD 1.000

Toelichting op de grotere afwijkingen

De stijging van het budget op functie 300 wordt veroorzaakt door verhoging van het budget voor deskundigheidsbevordering van USD 458.000 en een verhoging van de bijdrage aan TCB van USD 500.000

De grotere daling van de baten ten opzichte van 2023 op functie 341 wordt veroorzaakt door de toegekende middelen van USD 810.000 BU's die het OLB ontvangt voor agrarische zaken en USD 270.000 ter aanvulling tot de actuele beginsaldi uit reserves voor het stimuleren van ondernemerschap in de agrarische sector.

Voor de implementatie van het plan van aanpak Reorganisatie LVV is het noodzakelijk om het achterstallige onderhoud in te halen. Hiervoor is structureel USD 50.000 opgenomen. Tevens wordt er structureel USD 25.000 opgenomen voor overige goederen en diensten met betrekking tot productie van groente en fruit.

2.4.5 Hoofdfunctie 4 Onderwijs

Onder deze hoofdfunctie valt gerelateerd algemeen beheer, ook dat van bijzondere scholen, kosten gerelateerd aan open en bijzonder funderend onderwijs en openbaar buitengewoon onderwijs, bijzondere scholengemeenschappen, gemeenschappelijke baten en lasten van het onderwijs en volwasseneneducatie.

Wat gaan we doen?

Pedagogische visie en plan van aanpak en uitvoering vormingsplan

Het is belangrijk om de mogelijkheid te hebben om je je leven lang zowel persoonlijk als professioneel te blijven ontwikkelen. In 2023 zijn we begonnen met het opstellen van een pedagogische visie en een daarvan afgeleid uitvoeringsprogramma met prioriteiten. Dit is gebaseerd op basis van de bouwstenen die door de gemeenschap zijn aangedragen. Deze visie zal een belangrijke bijdrage leveren aan de verbetering van de kinderrechten op Bonaire. Op basis van de uitwerking van de in de visie opgenomen activiteiten zal in 2024 een voorstel worden aangeleverd voor 2025 en de meerjarenbegroting.

Nieuwbouw scholen

De aanbesteding voor de nieuwbouwprojecten voor de basisschool de Pelikaan en het MBO en VMBO van het SGB zullen naar verwachting in 2024 worden aanbesteed. Deze projecten worden bekostigd vanuit een BU.

Vanaf het schooljaar 2024 zal er een nieuwe bekostigde school op Bonaire gevestigd zijn; de voormalige privéschool Het Koraal. Vanaf het moment van bekostiging zal het OLB verantwoordelijk worden voor de huisvesting van de school, die een beoogde omvang van maximaal 200 kinderen zal faciliteren. De ontwikkeling van de school kan (ten dele) voorzien in het opvangen van bevolkingstoename. Op het moment van het vaststellen van de ontwerpbegroting is nog niet duidelijk wat de benodigde investering zal zijn. Het OLB maakt afspraken met het ministerie van OCW over de verdeling van kosten voor investeringen in onderwijshuisvesting.

Wat mag het kosten?

Onderwijs	Rekening 2022	Begr '23 na 2e wijz.	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
400 Algemeen beheer onderwijs	825	703	987	1.028	1.028	1.028
480 Gemeenschap. uitg./inkom. onderwijs	7.494	12.454	1.322	1.336	1.336	1.336
482 Volwasseneneducatie	659	659	733	733	733	733
TOTAAL LASTEN	8.978	13.816	3.042	3.097	3.097	3.097
400 Algemeen beheer onderwijs	-	-	-	-	-	-
480 Gemeenschap. uitg./inkom. onderwijs	6.425	11.224	99	99	99	99
482 Volwasseneneducatie	-	-	-	-	-	-
TOTAAL BATEN	6.425	11.224	99	99	99	99
SALDO VAN BATEN EN LASTEN	-2.553	-2.592	-2.943	-2.998	-2.998	-2.998

bedragen x USD 1.000

Toelichting op de grotere afwijkingen

Functie 400

Het begrotingsbudget 2023 is inclusief de salariscorrectie uit de 1ste begrotingswijziging. Het budget voor wijziging bedroeg in 2023 USD 733.000. De toename van de lasten houdt verband met versterking van de beleidsafdeling. Vanwege gestegen huurprijzen wordt het budget voor onderwijshuisvesting opgehoogd. Tevens is de subsidie bijdrage uit deze functie verhoogd.

Functie 480

Aan de lasten en baten zijde is de begroting inclusief de toegekende Bijzondere Uitkering voor onderwijsvesting en overheadskosten van de uitvoeringsorganisatie 2023.

Het budget 2023 op deze functie voor wijziging bedraagt USD 1.294.000. De toename van de lasten in 2024 heeft betrekking op de actualisatie van de afschrijvingskosten

Functie 482

De afwijking aan de lasten zijde is het gevolg van de verhoging van de subsidie bijdrage aan Fundashon Formashon pa Mayan.

2.4.6 Hoofdfunctie 5 Cultuur en recreatie

De kosten die zijn gemoeid met openbaar bibliotheekwerk, sport, kunst, oudheidkunde/musea, maatschappelijke leefbaarheid en openluchtrecreatie, overige cultuur en recreatie vallen allen onder deze hoofdfunctie.

Wat gaan we doen?

Integraal sportprogramma

Om de verzelfstandiging van de afdeling Sport van het OLB op zorgvuldige wijze plaats te laten vinden wordt hiervoor meer tijd ingeruimd. Het streven om de verzelfstandiging in 2023 te realiseren wordt daarom losgelaten en verschoven naar 1 januari 2025. Mede door de bevolkingstoename ontstaat er behoefte aan andere takken van sport en activiteiten. Hiermee moet de afdeling rekening houden.

In 2024 zal het wegwerken van het achterstallig onderhoud worden voortgezet. In 2023 is geïnventariseerd welke nieuw te bouwen faciliteiten gerealiseerd dienen te worden gedurende de komende jaren. Daarnaast blijft in 2024 het bevorderen van een gezonde gemeenschap door middel van sport en beweging een prioriteit. Dit zal nadrukkelijker in samenhang met de afdeling Publieke Gezondheid worden vormgegeven.

In het kader van de professionalisering van sport op het eiland en het opleiden van lokale trainers zoeken we naar strategische partnerschappen in de regio en Nederland. Hiervoor zullen we in 2024 concrete stappen zetten die in samenhang zullen zijn met de maatschappelijke en economische ontwikkeling. Deze partnerschappen bieden unieke kansen om Bonaire als hub te positioneren voor de regio en voor de diversificatie van de economische activiteiten.

Cultuur, folkloristische uitingen, materieel en immaterieel erfgoed

De afdeling Cultuur (SKAL) zal ook in 2024 aandacht besteden aan het Bonairiaans cultureel erfgoed en artistieke expressie, zoals is vastgelegd in de cultuurkalender. Dit houdt onder meer in:

- behouden en promoten van onze lokale cultuur;
- stimuleren van bewoners tot deelname aan de culturele activiteiten met nadruk op overdracht van generatie op generatie.

De infrastructuur waarmee de Bonairiaanse identiteit bewaakt wordt zal verder worden verstevigd. In 2024 treedt de nieuwe subsidieverordening in werking. Deze heeft als doel om de toezichhoudende rol van het OLB op de uitvoering van culturele activiteiten door lokale culturele organisaties te versterken.

Naast de traditionele volksfeesten zoals Karnaval, Dia di Rincon, Dia di Boneiru en Bonaire Sailing Regatta als uitgelezen momenten waarop wij als bevolking uitdrukking geven aan dat wat ons bindt op gebied van folklore en cultuur, zal in 2024 extra aandacht worden besteed aan de viering van Dia di Nortí Saliña, Dia di Tera Kòra, Dia di Antriol. Het OLB zal via SKAL, de bewoners van andere wijken stimuleren om ook de cultuur en identiteit van hun wijk te vieren.

Om de overdracht van onze cultuur te waarborgen bij de Bonairiaanse gemeenschap in het buitenland stellen we in 2024 wederom hiervoor middelen beschikbaar.

Het proces om de afdeling SKAL te verzelfstandigen is sinds 2022 gaande. In 2024 zal ook een plan van aanpak worden vastgesteld dat als basis dient voor een eventuele verzelfstandiging in 2025.

Bibliotheek

De openbare bibliotheek (Bibliotheka Publika Boneiru) heeft de ambitie om een volwaardige bibliotheek te zijn waar waardevolle informatie is te vinden door de burgers. Onze visie voor deze organisatie is daarom breder dan alleen het bevorderen van leesplezier. Als Bestuurscollege richten we ons breed op de maatschappelijke functies voor de bibliotheek zoals die zijn omschreven in de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen:

- ter beschikking stellen van kennis en informatie;
- bieden van mogelijkheden tot ontwikkeling en educatie;
- bevorderen van lezen en het laten kennis maken met literatuur;
- organiseren van ontmoetingen en debat;
- laten kennis maken met kunst en cultuur.

In 2023 heeft een inhaalslag plaatsgevonden door investeringen voor ICT en een gefaseerde aanschaf van boeken. In 2024 wordt verder geïnvesteerd in de aanschaf van boeken. De middelen daarvoor zijn door OCV via de Koninklijke Bibliotheek beschikbaar gesteld.

Wat mag het kosten?

Cultuur en recreatie		Rekening 2022	Begr '23 na 2e wijz.	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
510	Openbaar bibliotheekwerk	392	827	675	478	478	738
530	Sport	4.241	8.915	2.813	2.804	2.804	2.804
540	Kunst	1.070	1.995	1.685	1.719	1.719	1.719
541	Oudheidkunde / musea	197	252	252	252	252	252
560	Maatsch.leefbaarheid en openluchtrecre.	2.234	250	175	175	175	175
TOTAAL LASTEN		8.134	12.239	5.600	5.428	5.428	5.688
510	Openbaar bibliotheekwerk	38	519	-	-	-	-
530	Sport	987	6.427	286	286	286	286
540	Kunst	-	408	-	-	-	-
541	Oudheidkunde / musea	-	-	-	-	-	-
560	Maatsch.leefbaarheid en openluchtrecre.	2	1	1	1	1	1
TOTAAL BATEN		1.027	7.355	287	287	287	287
SALDO VAN BATEN EN LASTEN		-7.107	-4.884	-5.313	-5.141	-5.141	-5.401

Bedragen x USD 1.000

Toelichting op de grotere afwijkingen

Het begrotingssaldo 2023 op functie 510 aan zowel de lasten en baten na de 2e begrotingswijziging 2023 is inclusief BU's in overeenstemming met de vastgestelde jaarrekening 2022, de actualisatie van de salarisbegroting en de budgetaanpassingen over het eerste en tweede kwartaal 2023. Het primitief budget op deze functie bedraagt in 2023 USD 376.000 en vertoont in 2024 een toename aan de lastenzijde. Voor de ontwikkeling tot een volwaardige bibliotheek zullen in het kader van kennisverbreding en kennisontwikkeling werkbezoeken binnen het koninkrijk en de regio worden afgelegd. Voor de intensivering van eilandelijke leescampagnes (waaronder de Kinderboekenweek, de poëzie week en de nationale voorleesdagen), uitvoering van de wettelijke taken van de bibliotheek en het aangaan van verbindingen met netwerkpartners is het voorlichting -en promotie budget naar boven bijgesteld.

Het begrotingssaldo 2023 aan zowel de lasten en baten na de 2e begrotingswijziging 2023 op functie 530 is inclusief BU's in overeenstemming met de vastgestelde jaarrekening 2022, de actualisatie van de salarisbegroting en de budgetaanpassingen over het eerste en tweede kwartaal 2023. Het primitief budget op deze functie bedraagt in 2023 USD 2.611.000 en vertoont in 2024 een toename aan de lastenzijde.

Om de sportfaciliteiten goed en structureel te kunnen onderhouden en beheren is het noodzakelijk dat er voldoende budget is. Daarom is in 2024 het onderhoudsbudget opgehoogd. Er worden extra middelen ingezet voor verhoging van de participatie aan sportevenementen middels uitbreiding van het aantal takken van sport bij sportevenementen (waaronder Wega Nan Insulair, Consude Wega Nan Eskolar di Sur-American) en structurele invoering van de International Sport week. Verder wordt ingezet op de organisatie van evenementen en programma's in de wijken, zodat er meer participatie komt bij de ontwikkeling van sport en beweging in de wijken.

De begroting 2023 op functie 560 is inclusief de extra middelen voor de viering van Dia di Boneiru die in de 2e begrotingswijziging 2023 zijn voorgesteld aan de Eilandsraad.

2.4.7

Hoofdfunctie 6

Sociale voorzieningen en maatschappelijk werk

Deze hoofdfunctie heeft betrekking op algemeen beheer van sociale voorzieningen en maatschappelijk werk, onderstandverlening, werkgelegenheid, maatschappelijke begeleiding en advies, sociaal cultureel werk, jeugd en jongerenwerk, bejaardenzorg, kinderopvang en dagopvang gehandicapten.

Wat gaan we doen?

Het Bestuurscollege heeft in oktober 2022 de 'Routekaart | plan van aanpak armoedebestrijding' geaccordeerd. Naar aanleiding hiervan is er, na twee conferenties over het thema 'armoede', op 26 mei 2023 een slotverklaring welvaartsbeleid getekend tussen het OLB en het Rijk. Hiermee wordt een integrale aanpak beoogd voor het voorkomen, bestrijden en verzachten van armoede op Bonaire. Het OLB heeft vervolgens een voorstel uitgewerkt voor een meerjarig welvaartsprogramma Bonaire, dat is gebaseerd op de volgende vier pijlers:

- bestaanszekerheid;
- kansengelijkheid;
- participatie;
- één overheid.

Het OLB heeft toegezegd dat zij financiële middelen in de begroting op zal nemen om dit programma uit te voeren, onder de voorwaarde dat het Rijk het BES-fonds ophoogt, zodat het OLB voldoende middelen heeft om de taken op het gebied van armoedebestrijding structureel binnen de vrije uitkering te kunnen uitvoeren.

Ten behoeve van het garanderen van bestaanszekerheid geeft het OLB in 2024 prioriteit aan:

- inkomensbeleid;
- armoedebeleid;
- preventie van schulden;
- verlagen van de kosten van levensonderhoud.

Het Rijk is verantwoordelijk voor het inkomensbeleid, waarmee zij ervoor zorgdraagt dat alle inwoners van Nederland een inkomen hebben uit werk of uitkering, dat voldoende is om rond van te komen. Het OLB is verantwoordelijk voor het armoedebeleid voor de groep mensen die desondanks niet rond kunnen komen. Het OLB zet zich daarvoor in 2024, in door de kosten van levensonderhoud zo laag mogelijk te houden en, daar waar mogelijk, te verlagen. De reeds ingezette inspanningen op het gebied van schuldhulpverlening worden doorgezet en geïntensiveerd.

Voor de bevordering van kansengelijkheid wordt in 2024 prioriteit gegeven aan:

- verdere aanpak en uitvoering van het vormingsplan;
- stimuleren van een gezonde levensstijl;
- opheffen van het isolement waarin senioren zich kunnen bevinden;
- verscherping van het vastgestelde jeugdbeleidsplan.

Om de participatie van onze burgers aan onze samenleving te bevorderen hebben we de volgende prioriteiten gesteld in 2024:

- werk en zelfontwikkeling van kwetsbare groepen;
- aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt.

We willen met name op het gebied van armoedebestrijding streven naar een duurzame samenwerking tussen OLB, het Rijk en RCN zodat de burger te maken heeft met één overheid. We zullen ook in 2024 werken aan de verdere professionalisering van onze medewerkers door het aanbieden van trainingen, twinning, stageplekken en het structureel inzetten van onderzoek en data om ons beleid en handelen daarop af te stemmen. Het welvaartsbeleid dat we voorstaan kunnen we niet alleen. Dat zullen we als bestuur samen met onze medewerkers en partners moeten realiseren.

Armoedebestrijding

Akseso is als uitvoeringsinstantie mede verantwoordelijk voor het aanleveren van input voor de prioriteitsstelling en verankering van activiteiten in de samenleving en de communicatie naar de burger.

Armoede is niet alleen een kwestie van voldoende inkomen om te voorzien in de kosten van levensonderhoud. Een duurzame aanpak van de armoede op Bonaire zal alleen succesvol zijn, als er wordt geïnvesteerd in het aanpakken van achterstanden in (sociale) ontwikkeling van onze inwoners en het voorkomen van achterstanden bij kinderen door te werken aan kansengelijkheid. Dat betekent naast inzet op bestaanszekerheid, ook inzet op kansengelijkheid en participatie.

Om armoede te bestrijden en brede welvaart te kunnen realiseren is er een sterke basis en vangnet nodig om mensen met onvoldoende inkomen te kunnen ondersteunen. In 2024 wordt de financiële en materiele ondersteuning die door het OLB wordt geboden aan minderbedeelden juridisch en beleidsmatig verankerd in een brede eilandsverordening.

Als Bestuurscollege zullen wij ons ook in de komende jaren blijven inzetten voor het scheppen van een gelijkwaardig sociaal vangnet voor onze burgers, die om welke reden dan ook zonder werk zijn komen te zitten. In dat kader zullen wij met het Rijk werken aan de introductie van voorzieningen zoals WW en andere regelingen. Verder zijn extra middelen gereserveerd als eigen bijdrage van het OLB naast het Rijk voor de woningverbetering van met name de minder bedeelden en minder validen die niet meer in staat zijn de woningen te onderhouden.

Aanpak en preventie van schulden

In 2024 werkt het OLB aan verdere uitbreiding van zowel de preventieve als de curatieve aanpak van problematische schulden. In dit kader worden reguliere preventieve activiteiten doorgezet, maar wordt er ook actief met de Rijksoverheid gewerkt aan de introductie van nieuwe wetgeving zoals de Wet Gemeentelijke Schuldhulpverlening en de Wet Sanering Natuurlijke Personen. Tevens wordt samengewerkt met kennispartners in ENL om het huidige aanbod aan schuldhulpverlening te verbreden door middel van kennisoverdracht en scholing van lokale uitvoerders.

Middelen worden gereserveerd voor het opzetten van promotie en preventiemaatregelen en het bespreekbaar maken van armoede in de media en op scholen. Daarnaast worden ook middelen gereserveerd voor het opzetten van een professionele schuldhulpverlening (opstellen businessplan voor mini kredietbank en een volkskredietbank) en het uitbreiden van de activiteiten van o.a. Akseso voor budgetbemiddeling, preventie schuld(hulpverlening).

Gelijke kansen voor kinderen en ouderen

We vinden het belangrijk om te investeren in de ontwikkeling en het welzijn van onze kinderen en daarmee onze toekomstige generaties. We gaan in 2024 structureel door met het bieden van gezonde maaltijden op school. Daarnaast gaan we onderzoeken of we dit kunnen uitbreiden bij de kinderopvang en naschoolse opvang voor minder bedeelde kinderen. De samenwerking tussen de afdelingen Publieke Gezondheid en Indebon zal in 2024 worden geïntensiveerd voor wat betreft gezonde levensstijl, voeding en bewegen. We zullen ons daarbij niet alleen beperken tot kinderen, maar ook richten op senioren en de wijken. We zullen hierbij proberen meer senioren uit hun sociale isolement te halen door hen te betrekken bij de activiteiten met jongeren in de wijken/buurtten. Om dit te realiseren zullen onder andere meer middelen beschikbaar worden gesteld voor de Kindpas.

Integraal jeugdbeleidsplan

Het door het Bestuurscollege vastgestelde jeugdbeleidsplan dat in 2023 is verscherpt en waarmee de Eilandsraad heeft ingestemd, zal de komende jaren worden uitgevoerd.

Werk en zelfontwikkeling van kwetsbare groepen

In de afgelopen jaren is de dienstverlening aan kwetsbare doelgroepen gecentraliseerd om de toegang tot ondersteuning te verbeteren. In 2024 en daarna ligt de nadruk op het versterken van de kwaliteit van het hulpaanbod aan onze meest kwetsbare burgers. Het is onze algemene doelstelling om burgers zo zelfredzaam en weerbaar als mogelijk te laten zijn. Daarom wordt in 2024 ingezet op meer en betere hulpverlening als onderdeel van de 'algemeen maatschappelijk werk'-voorziening. Het aanbod van hulpverlening moet beter aansluiten op de behoefte van burgers. In dit kader wordt het aanbod onderzocht en herzien. Waar nodig zal op basis van consultatie van ketenpartners en nieuwe inzichten vanuit het werkveld het aanbod verscherpt worden.

Als onderdeel van haar sociaaleconomische ontwikkelingsaanpak zal het OLB in 2024 het concept 'eenvoudig maatwerk' verder uitwerken en implementeren in haar sociale dienstverlening. Dit concept houdt in dat we ons dienstverleningsproces vereenvoudigen en klantgericht inrichten. Daarnaast houdt dit in dat we gepaste en tijdige ondersteuning bieden en dat we gezinnen met multi-problematiek ontlasten om verdere, zwaardere, problemen te voorkomen. Het OLB zal in samenwerking met ketenpartners in het sociaal domein en met partnerngemeenten in ENL werken aan instrumenten en maatregelen om dit soort maatwerk te organiseren op Bonaire. In dit kader zijn nadere samenwerkingsafspraken en deregulering noodzakelijk.

Aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt

Het hebben van werk en een toereikend inkomen is één van de basisvoorwaarden om de persoonlijke welvaart voor burgers te realiseren. Daarom investeren we in werk en zelfontwikkeling van kwetsbare groepen binnen onze samenleving. Nog teveel burgers staan onnodig aan de kant en missen op de een of andere manier de boot. In 2024 zullen we de aansluiting tussen Akseeso en Plenchi di Trabou vergroten. Zo kunnen we meer kwetsbare burgers binnen onze samenleving laten participeren door middel van training en begeleiding naar werk, al dan niet in beschutte arbeidsplaatsen, en het bieden van stageplaatsen. We zullen daarvoor diverse bestaande en nieuwe arbeidsmarkt incentives inzetten. Daarnaast zullen we vanuit de Centraal Dialoog in overleg met ROA en MBO en de inzet van een speciaal daarvoor aan te stellen projectleider de aansluiting van het onderwijs op arbeidsmarkt verder versterken.

Duurzame samenwerking OLB en RCN

Het welvaartsbeleid dat we voorstaan kunnen we niet alleen. Dat zullen we als bestuur samen met onze medewerkers en partners moeten realiseren. Versnippering en afzonderlijk werken aan nagenoeg dezelfde doelen leidt tot verspilling van mensen, energie en middelen. Wij streven vanuit het belang van onze burgers naar hechtere samenwerking in het realiseren van onze doelen en daarmee het vervullen van de behoeften van onze burgers. Daarbij is van belang dat wij ont-bureaucratiseren en juist vanuit onze kleinschaligheid de mogelijkheden onderzoeken om binnen de wettelijke kaders maatwerk te kunnen bieden aan onze burgers, maar ook opgave gericht te kunnen werken. We werken daarbij aan de verdere professionalisering van onze medewerkers door het aanbieden van trainingen, twinning, stageplekken en het structureel inzetten van onderzoek en data om ons beleid en handelen daarop af te stemmen. Op basis van de uitwerking van de slotverklaring welvaartsbeleid en daaruit voortvloeiende activiteiten zal in de loop van 2023 en begin 2024 een inschatting gemaakt worden van de daarmee gemoeide kosten en nieuwe activiteiten. Conform afspraken zullen alle verzelfstandigingsprocessen aan de Eilandsraad worden voorgelegd.

Eenvoudig maatwerk voor iedereen

In 2024 treedt naar verwachting het concept Besluit Maatschappelijke Ondersteuning in werking. Als gevolg van dit besluit zal het OLB verantwoordelijkheid gaan dragen voor het aannemen van meldingen, doen van onderzoek en bieden van algemene voorzieningen aan kwetsbare inwoners. De doelgroep bestaat in het bijzonder uit inwoners met een chronische ziekte, psychosociale problemen of een andere beperking die zelfredzaamheid, zelfstandigheid of participatie in de weg staan. Het OLB zal in 2024 haar algemene

voorzieningen voor deze doelgroep verder uitbreiden en zal inzetten op het beter bereiken van deze doelgroep. Denk hierbij aan algemeen toegankelijke voorzieningen zoals ontmoetingsmogelijkheden in wijken en burgerinitiatieven.

Family Justice Center (FJC)

Burgers kunnen bij het FJC terecht voor één loket voor een multidisciplinaire aanpak van de problematiek rond intra-familiaal geweld. De voordeur van het FJC wordt gevormd door het 'advies en meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling'. Het meldpunt voert de crisisinterventie uit en is de plaatsende instantie voor vrouwenopvang of crisisplaatsing. Het FJC is één van de onderdelen van het 'Bestuursakkoord Huiselijk Geweld en Kindermishandeling CN' dat het ministerie van VWS en de openbare lichamen (BES) hebben ondertekend. Fysiek zullen de samenwerkende bureaus binnen het FJC medio 2024 in één gebouw worden ondergebracht.

Huiselijk geweld en kindermishandeling

Het Ministerie van VWS en de openbare lichamen (BES) hebben een 'Bestuursakkoord Huiselijk Geweld en Kindermishandeling CN' afgesloten. Preventie, deskundigheidsbevordering, versterken van de hulpverlening en samenwerking in de keten, meldstructuur en het juridisch kader zijn de pijlers van dit Bestuursakkoord. Een afspraak in het Bestuursakkoord is dat er een onderzoek naar de beleving van HGKM zal worden uitgevoerd en hoe zich dat uit in de opvoeding. Het gaat hierbij om de vraag wat men van HGKM vindt. Aan de hand van de uitkomsten van het onderzoek, die eind 2023 worden verwacht zal de inhoud van de activiteiten voor 2024 worden bepaald.

'Neem het beste van wat je al hebt en breng dat samen'

Uitwerken en implementeren dierenwelzijn

Op het gebied van dierenwelzijn geven we in 2024 prioriteit aan het aanpakken van loslopende honden. We zullen een I&R systeem (Identificatie en Registratie van dieren) digitaliseren. Daarnaast wordt de informatiecampagne voor de bevolking in het algemeen, en specifiek op scholen, voortgezet. De samenwerking met de dierenartsen op Bonaire zal worden geïntensiveerd en verbreed. Dit zal ook worden gedaan met de dierenorganisaties op Bonaire, het Ministerie van LNV, andere dierenorganisaties in Europees Nederland, de regio of elders, om zo het welzijn van de dieren op Bonaire zo breed mogelijk aan te pakken. We zullen de samenwerking met lokale organisaties voor het maken van hondenhokken, die gedoneerd kunnen worden, verder voortzetten. De wetgeving ten aanzien van dierenwelzijn zal worden gemoderniseerd.

Wat mag het kosten?

Sociale voorzieningen en maatschappelijk werk		Rekening 2022	Begr '23 na 2e wijz.	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
600	Sociale voorzieningen maatsch. dienstv.	3.086	10.855	1.734	1.293	1.293	1.293
611	Werkgelegenheid	363	-	-	-	-	-
630	Sociaal-cultureel werk. jeugd/ jong.werk	6.417	11.254	6.015	6.015	6.015	6.015
640	Bejaardenzorg	44	58	66	66	66	66
650	Kinderopvang	2.459	6.173	1.787	1.843	1.843	1.843
651	Dagopvang gehandicapten	533	584	24	24	24	24
TOTAAL LASTEN		12.902	28.924	9.626	9.241	9.241	9.241
600	Sociale voorzieningen maatsch. dienstv.	2.148	9.361	500	-	-	-
611	Werkgelegenheid	355	-	-	-	-	-
630	Sociaal-cultureel werk. jeugd/ jong.werk	3.650	5.861	566	566	566	566
640	Bejaardenzorg	-	-	-	-	-	-
650	Kinderopvang	1.996	5.396	1.200	1.200	1.200	1.200
651	Dagopvang gehandicapten	507	551	-	-	-	-
TOTAAL BATEN		8.656	21.169	2.266	1.766	1.766	1.766
SALDO VAN BATEN EN LASTEN		-4.246	-7.755	-7.360	-7.475	-7.475	-7.475

bedragen x USD 1.000

Toelichting op de grotere afwijkingen

Het saldo 2023 op functie 600 aan zowel de lasten en baten na de 2e begrotingswijziging 2023 is inclusief BU's in overeenstemming met de vastgestelde jaarrekening 2022 voor USD 9.361.000, de actualisatie van de salarisbegroting en de budgetaanpassingen over het eerste en tweede kwartaal 2023. Het primitief budget op deze functie bedraagt in 2023 USD 1.478.000 en vertoont in 2024 een toename aan de lastenzijde. De verhoging wordt verklaard door extra geraamde middelen voor projectondersteuning

Het saldo 2023 op functie 630 aan zowel de lasten en baten na de 2e begrotingswijziging 2023 is inclusief BU's in overeenstemming met de vastgestelde jaarrekening 2022 voor totaal USD 4.320.000. Het oorspronkelijk budget 2023 bedraagt USD 6.9112.000 en vertoont in 2024 een daling in de lasten. De afname houdt verband met de middelen voor de sloop en ombouw van het Family Justice Center welke in 2023 zowel aan de baten en lasten zijde zijn opgenomen.

De afwijking in de lasten op functie 640 wordt veroorzaakt door een verhoging van de subsidie bijdragen aan de Stichting Mantelzorg.

Het saldo 2023 op functie 650 aan zowel de lasten en baten na de 2e begrotingswijziging 2023 is inclusief BU's in overeenstemming met de vastgestelde jaarrekening 2022 en de nieuw toegekende BU's in 2023 voor totaal USD 6000.000. Het primair budget voor 2023 bedroeg USD 777.000. De toename van het budget in 2024 wordt veroorzaakt door de structurele BU Bes(t)4kids die zowel aan de baten als de lasten zijde is opgenomen.

Het saldo 2023 op functie 651 aan zowel de lasten en baten na 2e begrotingswijziging 2023 is inclusief BU's in overeenstemming met de vastgestelde jaarrekening 2022 voor USD 491.000. Het oorspronkelijk budget 2023 bedroeg USD 93.000. De afname van de lasten in 2024 houdt verband met de extra middelen van USD 60.000 die in 2023 zijn geraamd voor de invoering van invalide parkeerkaarten.

2.4.8 Hoofdfunctie 7 Volksgezondheid

Onder deze hoofdfunctie vallen de kosten die zijn gemoeid met het algemeen beheer volksgezondheid, preventieve en curatieve gezondheidszorg, ambulancevervoer, verpleeginrichtingen, slachthuizen, reiniging, riolering en waterzuivering, milieu en natuurbeheer, lijkbezorging, overige openbare hygiëne en overige volksgezondheid.

Wat gaan we doen?

Gezondheid (voeding en bewegen)

De afdeling Publieke Gezondheid gaat in 2024, net zoals in 2023, meer taken op zich nemen. Deze uitbreiding voor 2024 betreft onder andere:

- het beleid actualiseren en opzetten van de Technische Hygiëne Zorg THZ;
- uitbreiding van voorlichting op het gebied van gezonde leefstijl aan jongeren en aan ouderen;
- uitbreiding van voorlichting op het gebied van mondhygiëne aan jongeren nu ook aan ouderen;
- beheersbaar maken van alcohol gebruik door beleid aanpassing Drank- en horecaverordening;
- lokaal aanpassen van beleid voor het bevorderen van voedselveiligheid in samenwerking met VWS en andere OLB partners;
- middels trainingen en overleggen verder versterken van de Witte Kolom ten behoeve van de rampenbestrijding;
- verder stimuleren van gezonde voeding en lichamelijke beweging op school door daartoe strekkend beleid verder te ontwikkelen en te evalueren in samenwerking met andere partners en kinderdagopvang en scholen.

In 2024 zal de doorontwikkeling van de afdeling Publieke Gezondheid worden voortgezet. De focus ligt daarbij op de adequate en kwalitatieve bemensing van de afdeling zodat deze is toegerust om de wettelijke taken naar behoren uit te kunnen voeren.

Natuurbescherming

Beschermen van onze natuur en ons natuurlijk erfgoed heeft hoge prioriteit. We zetten in 2024 het reeds ingezette beleid voort, en nemen deze prioriteit in acht bij de beoordeling van nieuwe projecten en beleidsvoorstellen.

In 2024 wordt het Natuur en milieu beleidsplan verder geïmplementeerd en het natuurplan Bonaire wederom aangeboden aan de Eilandsraad. Daarnaast zullen we de afvalstromen waar mogelijk circulair gaan aanpakken. Hierbij zal primair aandacht zijn voor glas, karton tuinafval en sargassum. Op het gebied van Natuur en Milieu zijn onze verdere prioriteiten:

- natuurbehoud met name onder water;
- natuurbeheer en milieu op land;
- voorleggen beheersplannen BNMP, WSNP, Zuidelijke Watergebieden en Ramsar gebieden aan de Eilandsraad;
- aanwijzing Eilandelijk Natuurgebieden;
- voortzet monitoring & onderzoek fauna;
- aanpassing EB natuurbeheer, beschermde soorten;
- ruimtelijke Ontwikkeling & Natuur – algehele herziening ROB
- herbebossing;
- loslopende dieren (met name geiten);
- omheinen waardevolle landschappen ter bescherming tegen loslopende dieren;
- aanschaf Fontein;
- gebiedsontwikkeling;
- bevordering van de landbouw en algenteelt.

Slachthuis

In het nieuwe slachthuis dat eind 2023 zal worden geopend zullen er meer dieren per dag geslacht worden. Met de huidige hoeveelheden dieren die momenteel in de tijdelijke voorzieningen worden geslacht, is al gebleken dat een derde slachter noodzakelijk is. De afgelopen jaren zijn er geen tot weinig middelen aangeschaft voor het slachthuis en dient er een achterstand te worden ingehaald. Denk hierbij aan nieuwe uniformen, messen, schorten, helmen, laarzen voor het personeel. Veel van dit soort materialen zijn ook regelmatig aan vervanging toe. Voor het nieuwe slachthuis zullen ook nog materialen moeten worden aangeschaft voor de inrichting van de verschillende ruimtes, zoals lockers, bureaus, tafels, stoelen, keukens gerei en dergelijke. Voor de veterinaire afdeling is het belangrijk het netwerk met de NVWA, het ministerie van LNV, de World Organisation of Animal Health, Veterinaire Dienst Curaçao en de CaribVet te kunnen onderhouden middels bezoeken. Tijdens dit soort bijeenkomsten worden kennis en kunde met elkaar uitgewisseld. Het is voor de groei en kennis van Bonaire van belang dat de veterinaire afdeling hieraan kan deelnemen. Voor de machines van het slachthuis is regelmatig onderhoud en het vervangen van nieuwe onderdelen een belangrijke randvoorwaarde.

Gratis wegbrengen van afval bij Afvalverwerking Lagun

De omvang van zwerfafval en illegale stort (sluikstort) op Bonaire is aanzienlijk. Verschillende soorten afval worden illegaal gestort, zowel in de woonkernen, als in de natuur. Daarnaast worden een aantal diabaasgroeves gebruikt als illegale afvalstortplaats. Het illegaal storten van afval is een risico voor de volksgezondheid en de natuur op het eiland. Illegale afvalstort past niet in de Blue Destination visie, waardoor afvaldumps ook de economische waarde van Bonaire schaden als toeristische bestemming.

Er worden in samenwerking met onder andere Selibon verschillende initiatieven opgestart om Bonaire schoon en aantrekkelijk te houden. Bijvoorbeeld door het brengen van afval naar de vuilstort Lagun volledig gratis te maken. Het is de verwachting dat hierdoor meer afval naar de vuilstort wordt gebracht en er minder afval in de natuur terecht komt. Dit, in combinatie met diverse clean-up acties draagt bij aan de gezondheid van de bewoners, het behoud van de natuur en het vergroot de toeristische aantrekkelijkheid van het eiland.

Wat mag het kosten?

Volksgezondheid		Rekening 2022	Begr '23 na 2e wijz.	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
700	Algemeen beheer volksgezondheid	834	1.959	-	3.098	1.531	1.485
710	Preventieve/curatieve gezondheidszorg	41	359	-	646	129	128
720	Slachthuizen	-	321	-	293	451	464
721	Reiniging	2.932	3.417	-	3.489	3.477	3.477
722	Riolering en waterzuivering	-	787	-	1.120	900	900
723	Milieu en natuurbeheer	92	2.615	-	10.432	3.762	3.762
725	Overige openbare hygiëne	309	308	-	312	513	504
TOTAAL LASTEN		4.210	9.766	-	19.390	10.763	10.720
700	Algemeen beheer volksgezondheid	-	1.085	-	2.067	718	718
710	Preventieve/curatieve gezondheidszorg	43	263	-	518	-	-
720	Slachthuizen	201	199	-	180	180	180
721	Reiniging	1.386	1.840	-	1.400	1.400	1.400
722	Riolering en waterzuivering	-	187	-	770	-	-
723	Milieu en natuurbeheer	-	2.384	-	9.955	3.400	3.400
725	Overige openbare hygiëne	-	1	-	-	-	-
TOTAAL BATEN		1.630	5.959	-	14.890	5.698	5.698
SALDO VAN BATEN EN LASTEN		-2.579	-3.807	-	-4.500	-5.065	-5.022

bedragen x USD 1.000

Toelichting op de grotere afwijkingen

In het oorspronkelijke begrotingssaldo van USD 300.000 op functie 722 zijn de werkelijke beschikbare middelen van USD 170.000 BU's verwerkt op basis van het eindsaldo van 2022. Tevens is er een ophoging van USD 600.000 uit reserves voor het instellen egalisatiereserve afvalwater, die in de 2e begrotingswijziging 2023 is meegenomen. In het kader van het implementeren van de afvalwaterheffing is er USD 50.000 opgenomen voor een onafhankelijk onderzoek naar de kostendekkendheid van het ophalen van afvalwater.

De bedragen die in 2023 verantwoord zijn op functie 723 betreffen toegekende Vrije Uitkeringen van USD 9,955 miljoen aan het OLB voor het Natuur- en Milieu beleidsplan Caribisch Nederland 2020-2030. Deze bedragen zijn bij het oorspronkelijke saldo van USD 262.000 opgenomen. Ter vaststelling en onderbouwing van de tweede fase van het bodemonderzoek BOPEC is er een bedrag van USD 215.000 opgenomen.

Er is structureel USD 100.000 opgenomen voor het bestrijden van sargassum. Dit bedrag wordt beschikbaar gesteld aan Stinapa.

2.4.9 Hoofdfunctie 8 Ruimtelijke ordening en volkshuisvesting

Ruimtelijke ordening, woningexploitatie/woningbouw en overige volkshuisvesting vallen onder deze hoofdfunctie.

Wat gaan we doen?

Beschikbaarheid en betaalbaarheid woningen

Welvaartbeleid is onmogelijk zonder aandacht voor de woonvoorziening en de bouw van voldoende woningen voor de sociaal zwakkeren op Bonaire. Daarom blijft de beschikbaarheid en betaalbaarheid van woningen ook in 2024 een prioriteit. Wij zullen in de periode 2024 tot 2027 faciliteren dat er 400 betaalbare woningen voor de sociaal zwakkeren gerealiseerd kunnen worden.

Daarnaast blijven wij het project Bijdrage Particulier Verhuur voortzetten.

Voor 2024 is het de planning om minimaal 225 kavels klaar te hebben, zodat de wachtlijst voor erfpachtgrond verkleind kan worden. Voor het ingezette grondbeleid zullen we voor 2025 een meerjarenplan aanleveren.

Woondeal “Bon Deal Kasnan Pagabel

De “Bon Deal Kasnan Pagabel Bonaire 2023-2030” is een overeenkomst tussen het Rijk en OLB om betaalbare woningen te realiseren op Bonaire, getekend in juni 2023. De uitvoeringsagenda hiervoor vormt een cruciale stap in het bevorderen van een duurzame en leefbare toekomst voor de inwoners van Bonaire.

De implementatie van de Woondeal zal gepaard gaan met een aantal aanloopkosten ter voorbereiding van de uitvoering. Om ervoor te zorgen dat deze ambitieuze plannen worden gerealiseerd wordt er een apart Programma Bureau Uitvoering Woondeal ingesteld met voldoende uitvoeringscapaciteit. Om de oprichting hiervan te garanderen, de continuïteit van het Programma Bureau voor de aankomende jaren te borgen, zal het OLB 50% van de aanloopkosten bijdragen, en het Rijk het resterende bedrag.

De benodigde financiële middelen zullen worden aangewend voor

- het uitvoeren van de opstart van gebiedsontwikkeling;
- het invoeren van grondexploitatie;
- haalbaarheidsstudies;
- het opzetten van noodzakelijke infrastructuur en
- het inschakelen van relevante deskundigen om de uitvoering van de Woondeal voor te bereiden.

Met deze gedeelde verantwoordelijkheid en investering streven wij ernaar om gezamenlijk succes te boeken en op een effectieve en efficiënte manier de woonvoorraad te vergroten met voldoende betaalbare woningen en de leefbaarheid in de (toekomstige) wijken te verbeteren.

Voor 2024 staan de volgende actiepunten op de uitvoeringsagenda in het kader van de Woondeal:

- vaststellen eilandsverordening waarin de vastgestelde kadernota Grondbeleid wordt uitgewerkt en geoperationaliseerd;
- eerst bouwen binnen bestaande kernen als uitgangspunt bij het Ruimtelijk Ontwikkelingsprogramma dat in ontwikkeling is;
- vaststellen van de in 2023 op te stellen huisvestigingsverordening;
- een update van de bouwverordening uit 1961.

Centrumvisie Kralendijk

Om de centrumvisie te realiseren, heeft het OLB de Kaya Grandi volledig gerenoveerd. De aanvang van de vierde fase van deze werkzaamheden staat gepland voor de tweede helft van 2024. Bovendien staat de ontwikkeling van een parkeerplaats en publiek park op het terrein van de voormalige gevangenis gepland om te starten in het 4e kwartaal van 2023; dit zal in 2024 voltooid zijn. Er wordt binnenkort begonnen aan een overkoepelende structuurvisie voor het hele eiland, waarbij de betrokkenheid van de lokale bevolking een cruciale rol zal spelen. De herziening van de centrumvisie maakt integraal deel uit van dit uitgebreide structuurvisieproces.

Huurcommissie

De huurcommissie draagt bij aan onze doelstelling voor het zorgdragen voor betaalbare woningen op Bonaire. In 2024 zal de huurcommissie haar werkzaamheden en taken meer onder de aandacht van de burgers brengen door middel van communicatieve en promotionele activiteiten.

Wat mag het kosten?

Ruimtelijke ordening en volkshuisvesting		Rekening 2022	Begr '23 na 2e wijz.	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
822	Overige volkshuisvesting	991	4.840	2.194	2.520	2.520	2.520
TOTAAL LASTEN		991	4.840	2.194	2.520	2.520	2.520
822	Overige volkshuisvesting	1.150	2.878	1.137	1.137	1.137	1.137
TOTAAL BATEN		1.150	2.878	1.137	1.137	1.137	1.137
SALDO VAN BATEN EN LASTEN		159	-1.962	-1.057	-1.383	-1.383	-1.383

bedragen x USD 1.000

Toelichting op de grotere afwijkingen

De afwijkingen op de functie 822 zijn geheel het gevolg van de BU's die in 2023 zijn geraamd.

2.4.10 Hoofdfunctie 9 Financiering en algemene dekkingsmiddelen

Deze hoofdfunctie omvat kosten die gemoeid zijn met reserves en voorzieningen, vrijgekomen middelen, beleggingen, belastingen, vrije uitkeringen en algemene uitgaven en inkomsten.

Wat gaan we doen?

Het onderzoek naar de reële hoogte van de Vrije Uitkering heeft in 2023 plaats gevonden. Er is onderzocht wat de kosten zijn om de eilandelijke taken naar behoren uit te voeren. De resultaten hiervan zijn bij het opstellen van deze ontwerpbegroting nog niet beschikbaar. Eén van de uitkomsten uit dit onderzoek is tevens het ontwikkelen van een systematiek om de Vrije Uitkering te laten groeien bij een bevolkingsgroei van het eiland.

De ontwikkelingen op het gebied van belastingheffing en inning worden toegelicht in de paragraaf lokale heffingen.

Onvoorzien

De post onvoorzien is overeenkomstig het niveau van voorgaande jaren en bedraagt USD 250.000 structureel per jaar.

Wat mag het kosten?

Financiering en algemene dekkingsmiddelen	Rekening 2022	Begr '23 na 2e wijz.	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
920 Belastingen	760	718	717	468	418	418
921 Algemene uitkeringen	-	-	-	-	-	-
922 Algemene uitgaven / inkomsten	9.693	395	260	260	260	260
992 Saldo gewone dienst	-	-	-	-	-	-
TOTAAL LASTEN	10.453	1.113	977	728	678	678
920 Belastingen	25.106	22.375	24.367	24.697	25.143	25.546
921 Algemene uitkeringen	39.895	37.919	43.986	45.869	45.606	45.343
922 Algemene uitgaven / inkomsten	4.809	982	63	49	49	49
992 Saldo gewone dienst	-	929	-	-	-	-
TOTAAL BATEN	69.810	62.205	68.416	70.615	70.798	70.938
SALDO VAN BATEN EN LASTEN	59.357	61.092	67.439	69.887	70.120	70.260

bedragen x USD 1.000

Toelichting op de grotere afwijkingen

We verwachten een daling van de inningskosten vanaf 2025. Door verdere investeringen te doen wordt verwacht dat de inzet van personeel kan worden afgebouwd.

De post onvoorzien is opgenomen onder de functie 922.

In tegenstelling tot voorgaande jaren is de opbrengst casinorechten overgeheveld van functie 140 naar functie 920 belastingen.

De opbrengst grondbelasting en toeristenbelasting wordt in 2024 opgehoogd met totaal USD 792.000.

De Vrije Uitkering (VU) wordt jaarlijks opgehoogd met de loon- en prijsontwikkeling. Deze ontwikkeling is in 2023 uitgekomen op een groei van de VU van bijna USD 2,5 miljoen. De verwachting voor 2024 is dat de loonontwikkeling uit zal komen op USD 3,0 miljoen en de prijsontwikkeling op USD 1,0 miljoen. We hebben de VU daarmee vanaf 2024 structureel opgehoogd. De loonontwikkeling geldt ook voor de "trendvolgers" (de instanties die ook de loonontwikkeling van het Openbaar Lichaam volgen). Voorlopig, in afwachting op duidelijkheid, hebben we deze loonontwikkeling als stelpost opgenomen op de functie Bestuursapparaat.

De ontwikkeling van de VU voor de komende jaren is als volgt:

	2023	2024	2025	2026	2027
Basis/ Bruto Vrije Uitkering	30.546.639	33.872.899	39.819.899	39.819.899	39.819.899
Structurele toevoeging VU	835.709	1.947.000	-	-	6.527.642
LPO	2.490.551	4.000.000	-	-	-
Subtotaal	33.872.899	39.819.899	39.819.899	39.819.899	46.347.541
Incidentele toevoeging VU	4.920.811	5.171.232	7.053.981	6.791.136	-
Aflossing renteloze lening	-1.005.000	-1.005.000	-1.005.000	-1.005.000	-1.005.000
Netto Vrije Uitkering	37.788.710	43.986.131	45.868.880	45.606.035	45.342.541

2.5 Paragrafen

2.5.1 Lokale Heffingen

Deze paragraaf geeft inzicht in de diverse belastingen en heffingen van het OLB.

De verwachte opbrengst 2024 stijgt met USD 5.141.000. Dit wordt veroorzaakt doordat de nature fee vanaf de begroting 2024 van USD 3,4 miljoen is opgenomen als lokale heffing. Daarnaast is de stijging veroorzaakt door een verwachte hogere opbrengst havenbelasting (USD 849.000), hogere opbrengst grondbelasting (USD 425.000) en hogere opbrengst toeristenbelasting (USD 367.000). In deze ontwerpbegroting is uitgegaan van een stijging van de toeristenbelasting van jaarlijks 3%.

Functie	Opbrengsten/baten	Rekening 2022	Begr 23 na wijz.	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
003	Leges burgerzaken	458.000	361.400	361.400	361.400	361.400	361.400
020	Erfpachten en huur	3.158.000	3.249.700	3.350.000	3.449.700	3.549.700	3.549.700
222	Havenbelasting	873.000	651.000	1.500.000	1.500.000	1.500.000	1.500.000
300	Vergunningsrechten	129.000	100.000	100.000	100.000	100.000	100.000
720	Slachthuizen	199.000	180.000	180.000	180.000	180.000	180.000
721	Reinigingsrechten	1.440.000	1.400.000	1.400.000	1.400.000	1.400.000	1.400.000
722	Afvalwaterheffing	-	-	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.
723	Nature fee	p.m.	p.m.	3.400.000	3.400.000	3.400.000	3.400.000
822	Bouwvergunningen	382.000	435.000	435.000	435.000	435.000	435.000
920	Casinorechten	1.010.000	200.000	200.000	200.000	200.000	200.000
920	Motorrijtuigenbelasting	5.213.000	5.400.000	5.400.000	5.400.000	5.400.000	5.400.000
920	Grondbelasting	2.306.000	1.875.000	2.300.000	2.300.000	2.300.000	2.300.000
920	Opcenten Vastgoedbelasting	3.455.000	3.200.000	3.200.000	3.200.000	3.300.000	3.300.000
920	Toeristenbelasting	13.196.000	12.400.000	12.767.000	13.097.000	13.443.000	13.846.000
920	Precariorechten	562.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000
Totaal		32.381.000	29.952.100	35.093.400	35.523.100	36.069.100	36.472.100

Toeristenbelasting

Per 1 juli 2022 is de nieuwe wet- en regelgeving ingevoerd, zodat een effectievere en efficiëntere inning van deze heffing plaatsvindt. De nieuwe werkwijze voorziet in een vorm van heffing bij binnenkomst op het eiland in plaats van afdracht via de hotels. De Visitor Entry Tax (VET) wordt direct geheven aan de belastingplichtige. Op basis van de gerealiseerde opbrengst in het eerste half jaar van 2023 verwachten we in 2024 USD 12.767.000 te gaan ontvangen.

De cruisepassagiers opbrengsten worden opgenomen bij de toeristenbelasting. De aanneme voor de hogere inkomsten toeristenbelasting is gebaseerd op een jaarlijks bezoek van 154.000 toeristen. In het meerjarenbeeld gaan we uit van een jaarlijkse groei van 3% in 2024 en 4% in 2025 en 2026. De cruisetoeristen houden we op een gelijkblijvend niveau.

Motorrijtuigenbelasting

Het beleid en de wet- en regelgeving inzake de motorrijtuigenbelasting wordt regelmatig bekendgemaakt aan de verzekeringsmaatschappijen die de motorrijtuigenverzekering aanbieden. De verzekeringmaatschappijen hebben de bevoegdheid om kentekennummers uit te geven bij het ontvangen van aanmeldingen voor de verzekering van motorrijtuigen. De kentekennummers worden op volgorde van nummers periodiek uitgegeven aan de verzekeringmaatschappij. Motorrijtuigenbelasting wordt geheven op basis van type motor (benzine of diesel), en type voertuig (personenvoertuig, pick-up/vrachtwagen, of motorfiets). Voor taxi's en autobussen geldt een separaat tarief. De verdere automatisering, de administratie van kentekens en structurering van de administratie is grotendeels gerealiseerd. In het 3e kwartaal van 2023 worden de werkprocessen verder 'Lean' gemaakt en afgerond. Dit proces maakt onderdeel uit van het verbeterplan 'Belastingen op orde' als onderdeel van het op orde brengen van het financiële beheer.

Erfpachten en huur

We hebben de opschoning en actualisering van het erfpacht- en huurbestand ingezet met het geautomatiseerde pakket van de Stichting Kadaster Bonaire. Met behulp van deze geautomatiseerde systemen werkt de afdeling Financiën aan de opschoning van het bestand en het automatiseren van de administratie. Dit resulteert in een beter inzicht in de verstrekte en beschikbare percelen. Periodieke afstemming met de Directie Ruimte en Ontwikkeling en het Kadaster resulteert in beter inzicht in de verstrekte en beschikbare percelen enerzijds en anderzijds de daarvoor in te vorderen canons.

De automatisering van de administratie is in volle gang en het streven is om het kwaliteitsniveau verder te optimaliseren. Er is gestart met een inhaalslag voor wat betreft de invordering van niet betaalde erfpachten. Middels een deurwaarder worden de vorderingen geïncasseerd.

De hoogte van de erfpachtcanon hangt af van de locatie van het terrein en varieert rond USD 2 per vierkante meter per jaar. Het terrein blijft eigendom van het OLB en wordt slechts in bruikleen gegeven voor een periode van niet langer dan 60 jaar. Dit kan worden verlengd met 20 of 40 jaar. De tarieven voor 2023 zijn ongewijzigd, tenzij er een herwaardering plaatsvindt.

Grondbelasting

Grondbelasting is een eilandbelasting en geldt alleen voor eigenaren die een woning zelf bewonen. De afdeling Financiën maakt gebruik van het geautomatiseerd pakket van de Stichting Kadaster Bonaire, naast het geautomatiseerde pakket Gouw. Met behulp van deze geautomatiseerde systemen werkt de afdeling Financiën aan bestandsvergelijkingen. Dit heeft inmiddels geleid tot een beter inzicht in de verstrekte percelen. Er zijn nog een aantal percelen die nadere onderzoek vragen. Er is vanaf medio 2022 sterk ingezet om achterstallige mutaties te verwerken. Op basis van voortschrijdend inzicht is het de verwachting dat eind 2023 de volledige achterstand is ingelopen. In samenwerking met de Belastingdienst Caribisch Nederland wordt er gewerkt aan een verbetering in het inzicht van het totale vastgoed, zodat de juistheid en volledigheid van de aanslagen grondbelasting kunnen worden geborgd. Nu de belastingapplicatie van GOUWIt sterk is verbeterd, kan heel eenvoudig via een rapportagemodule een controlelijst worden uitgedraaid. Hiermee kunnen controles vooraf plaatsnemen, zodat mogelijke omissies in aanslagselecties kunnen worden voorkomen. Het tarief voor grondbelasting bedraagt sinds 2010 0,345% van de waarde van het eigendom.

Afvalwaterheffing

Op 15 december 2021 is door de Eilandsraad de wijziging van de verordening afvalwaterheffing Bonaire bekrachtigd. In december 2022 zijn de tarieven zoals opgenomen in de afvalwaterverordening aangepast. Na aanname van deze verordening is de invoeringsdatum uitgesteld.

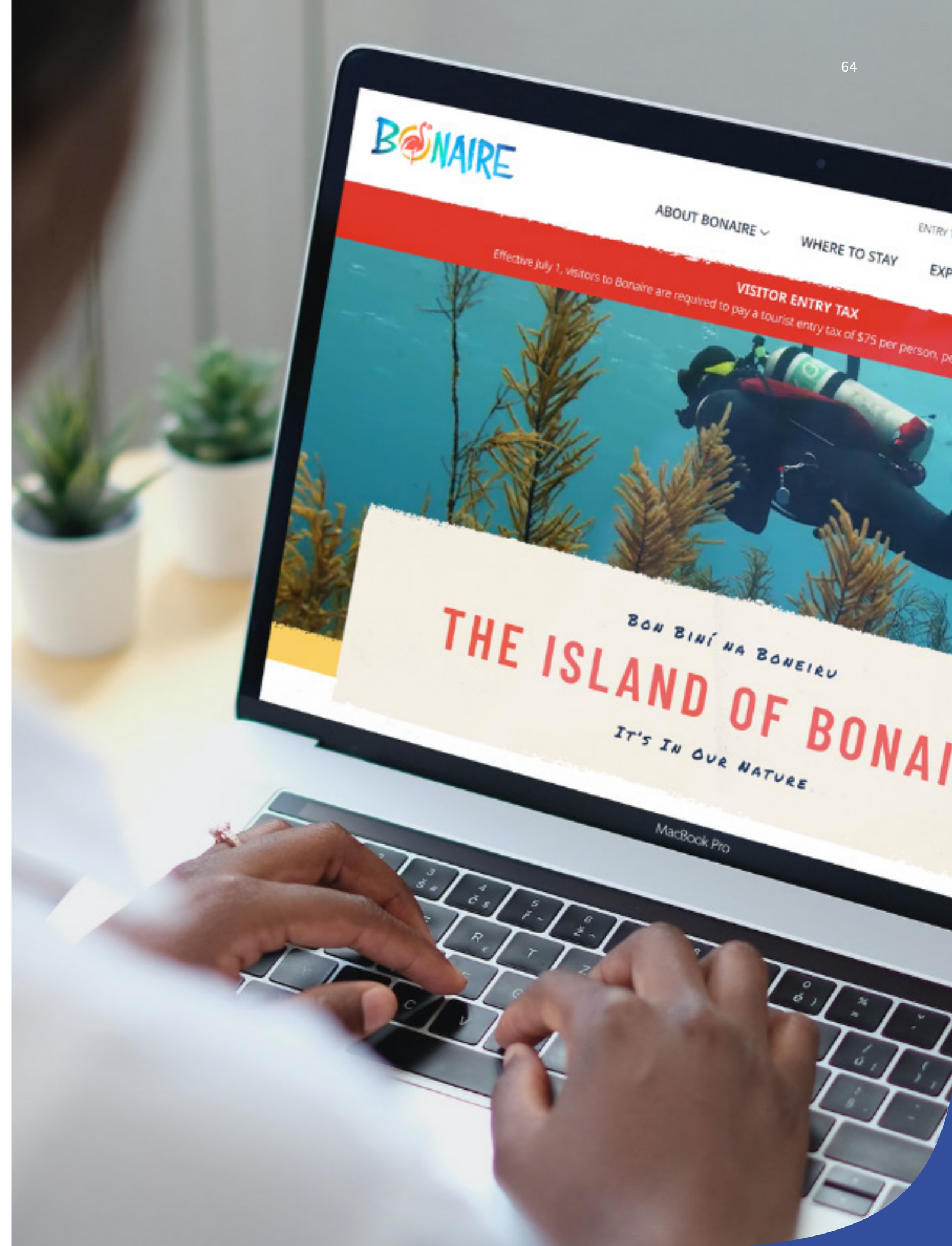
Met deze wijziging is besloten dat hotels, restaurants en burgers een afvalwaterheffing gaan betalen. Deze heffing is voor het beheren (inzamelen, transporteren en zuiveren) van afvalwater. WEB voert de taak uit voor het OLB op grond van een beheerovereenkomst. De belastingaanslagen worden opgelegd in de applicatie van GOUWIt. De voorbereidingen om de aanslagen op te leggen zijn in volle gang.

Nature fee

Het OLB ziet de nature fee als een lokale heffing en om deze reden is de fee opgenomen in de tabel van lokale heffingen. De geraamde opbrengst is als bate opgenomen in de begroting en als doorbetaling aan Stinapa op functie 723 Natuurbeheer geraamd.

Kwijtschelding belastingen

Conform de huidige wet- en regelgeving Belastingwet BES, afdeling 2, artikel 8.21 t/m 8.26 moet het openbaar lichaam een verordening opstellen met als doel het beleid ten aanzien van kwijtschelding vast te stellen. Het betreft het kunnen toepassen van heldere afspraken om onder voorwaarden aan burgers en ondernemers kwijtschelding te kunnen verlenen. Daarbij wordt aangesloten op het beleid binnen de Belastingdienst/CN. Dit beleid is in 2022 vastgesteld.

2.5.2 Risicomanagement en weerstandsvermogen

Het OLB is een bijzondere gemeente met ambities op diverse terreinen. Bij de uitvoering van haar activiteiten is het onvermijdelijk dat er risico's worden gelopen. Bij een risico gaat het om de kans op het optreden van een gebeurtenis met mogelijk negatieve effecten. Het woord 'kans' zorgt ervoor dat het gaat over een mogelijke gebeurtenis. Deze mogelijke gebeurtenis kan gevolgen hebben voor het behalen van de doelstellingen van het OLB.

Op grond van het BBV-BES artikel 8 dient het OLB in haar begroting een paragraaf weerstandsvermogen op te nemen, aangevuld met eisen in artikel 10 nadere eisen. In dit hoofdstuk worden de keuzes van het OLB met betrekking tot het weerstandsvermogen weergegeven. Deze keuzes worden iedere 4 jaar ter goedkeuring voorgelegd aan de Eilandsraad. De gemaakte keuzes gelden op grond van BBV-BES artikel 23 eveneens voor de paragraaf weerstandsvermogen die, naast de begroting, ook verplicht onderdeel uitmaakt van de jaarstukken.

Inhoud paragraaf weerstandsvermogen (in begroting en jaarstukken)

De paragraaf weerstandsvermogen moet volgens artikel 10 van het BBV-BES minimaal de volgende elementen bevatten:

- een inventarisatie van de weerstandscapaciteit;
- een inventarisatie van de risico's;
- het beleid omtrent de weerstandscapaciteit en de risico's.

Het OLB neemt de volgende elementen op in de paragraaf weerstandsvermogen:

- beschrijving van de gehanteerde systematiek van risicomanagement;
- de beschikbare (incidentele en structurele) weerstandscapaciteit;
- een samenvatting van de geïnventariseerde risico's;
- een oordeel over het weerstandsvermogen en de weerstandsratio;
- benodigde acties voor de komende jaren.

Beschikbare weerstandscapaciteit

De definitie van de beschikbare weerstandscapaciteit is in artikel 10.1a van het BBV-BES omschreven als 'de weerstandscapaciteit, zijnde de middelen en mogelijkheden waarover het openbaar lichaam beschikt of kan beschikken om niet begrote lasten te dekken'. Dit betekent dat de weerstandscapaciteit bestaat uit middelen waaruit tegenvallers bekostigd kunnen worden, zonder dat de begroting en het beleid (direct) aangepast moeten worden.

Het OLB rekent de algemene reserve en overig (begrotingsruimte (post onvoorzien) en stille reserves) tot haar weerstandscapaciteit. Hierbij benadrukken we dat bestemmingsreserves niet tot de weerstandscapaciteit worden gerekend, daar deze middelen reeds middels besluitvorming van de Eilandsraad zijn beklemd.

Eveneens worden voorzieningen niet tot de weerstandscapaciteit gerekend omdat er verplichtingen aan deze voorzieningen ten grondslag liggen.

Benodigde weerstandscapaciteit

De risico's met financiële gevolgen die het OLB loopt, bepalen de hoogte van de benodigde weerstandscapaciteit. Voor het bepalen van de benodigde weerstandscapaciteit wordt uitgegaan van de risico's inclusief beheersmaatregelen (de netto risico's). De uitkomst van de benodigde weerstandscapaciteit wordt vastgelegd in de weerstandsparagraaf, welke tweemaal per jaar wordt geactualiseerd.

OMSCHRIJVING RISICO'S	Bruto risico	Kans	Risico	S/I
Hogere bouwkosten door inflatie/claims aannemer	2.000.000	50%	1.000.000	S
Koersrisico's (verhouding euro/dollar)	20.000.000	5%	1.000.000	S
Huisvesting en arbo-aspecten. Kantoren voldoen niet aan de eisen. Onveilige situaties kunnen hierdoor ontstaan. Risico op hoger ziekteverzuim	4.500.000	40%	1.800.000	S
Cyberrisico. hacks en datalekken. Grote gevolgen voor bedrijfsvoering/imagoschade	3.500.000	20%	700.000	S
Voor bedrijfsongevallen van personeel tijdens het werk is het OLB niet verzekerd	200.000	10%	20.000	S
Staat van onderhoud overheidsgebouwen wegens ontbreken meerjarenonderhoudsplan	1.000.000	50%	500.000	I
Brandschade overheidsgebouwen	5.000.000	20%	1.000.000	I
Verwerking van afgewerkte olie	2.000.000	50%	1.000.000	S
Schade aan haven en infrastructuur rondom de haven	3.000.000	30%	900.000	I
Schadeclaims door onterecht handelen	750.000	30%	225.000	S
Claims door inschattingsfout Veterinaire afdeling	100.000	25%	25.000	S
Opruimen dode dieren door dierziekte	100.000	30%	30.000	S
Schade aan wegen door forse regenval	600.000	50%	300.000	S
Brand en rampenbeveiliging archief Burgerzaken	350.000	20%	70.000	I
Niet voldoen aan eisen voor kinderopvang etc.	500.000	40%	200.000	I
Staat van onderhoud sportaccommodaties wegens ontbreken meerjarenonderhoudsplan	2.000.000	30%	600.000	I
Schade aan gebouwen en sportlocaties als gevolg van natuurrampen (deels risico NL)	5.000.000	20%	1.000.000	S
Tekort aan schoolgebouwen als gevolg van bevolkingsgroei (deels risico NL)	10.000.000	10%	1.000.000	I
Mogelijke andere vorm van Covid-uitbraak (deels risico NL)	4.000.000	30%	-	I
Het OLB is. boven het gestort kapitaal. verantwoordelijk voor verliezen van overheids NV's en dochterondernemingen	35.000.000	10%	3.500.000	I
Diverse juridische kwesties op het gebied van belastingen en civiele zaken	1.500.000	25%	375.000	I
TOTAAL			15.245.000	

Relatie risicomanagement en weerstandsvermogen

Relatie risicomanagement en weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen bestaat uit de relatie tussen de weerstandscapaciteit en alle risico's waarvoor géén maatregelen zijn getroffen in relatie tot de financiële positie. Dit verband is in onderstaande figuur schematisch weergegeven.

Het weerstandsvermogen geeft aan hoe robuust de begroting en de financiële positie van het OLB is. Dit is van belang wanneer zich financiële tegenvallers voordoen.

Weerstandratio per ultimo 2023

In onderstaande tabel wordt een nadere duiding gegeven van de weerstandscapaciteit, de geïdentificeerde risico's en de daaruit voortvloeiende ratio weerstandsvermogen van het OLB per ultimo 2023.

$$\text{Ratio weerstandsvermogen} = \frac{\text{beschikbare weerstandscapaciteit (algemene reserve en onvoorzien)} \quad 32.404.000}{\text{benodigde weerstandscapaciteit (total van de risico's)} \quad 15.245.000} = \mathbf{2,1}$$

Beoordeling weerstandsvermogen

Om nadere duiding aan de weerstandratio te geven is aansluiting gezocht met de normeringssystematiek zoals die is ontwikkeld door het Nederlands Adviesbureau voor Risicomanagement (NARIS). Hiervoor wordt verwezen naar de onderstaande tabel. Opgemerkt wordt dat, hoewel het OLB zich als bijzondere gemeente van Nederland niet 1 op 1 kan vergelijken met een normeringssystematiek die is opgesteld voor Nederlandse gemeenten, deze normeringssystematiek wel degelijk een goede indicatie geeft van het weerstandsvermogen van het OLB. Het OLB streeft naar een ratio weerstandsvermogen tussen de 1,5 en 2,0. Wanneer de weerstandratio op structurele basis hoger ligt dan 1,5, dan betekent dit dat dit gedeelte van de weerstandscapaciteit (lees: de algemene reserve) anders kan worden bestemd. Dit beleid is in de Eilandsraad van 13 juni 2022 vastgesteld.

Klasse	Ratio weerstandsvermogen	Conclusie weerstandsvermogen
A	hoger dan 2,0	Uitstekend
B	tussen 1,4 en 2,0	Ruim voldoende
C	tussen 1,0 en 1,4	Voldoende
D	tussen 0,8 en 1,0	Matig
E	tussen 0,6 en 0,8	Onvoldoende
F	kleiner dan 0,6	Ruim onvoldoende

Duiding weerstandratio OLB

De weerstandratio van het OLB per ultimo 2023 bedraagt **2,1**. Dit betekent dat het OLB in staat is om, met inzet van de beschikbare weerstandscapaciteit, ruim 2 keer de geïdentificeerde risico's te dragen wanneer deze zich allemaal tegelijkertijd zouden voordoen.

Op basis van de systematiek zoals is beschreven in deze paragraaf kan worden geconcludeerd dat het weerstandsvermogen van het OLB op dit moment **uitstekend** is.

Weerstandscapaciteit in relatie tot de liquiditeitspositie

De weerstandscapaciteit van het OLB wordt met name gevormd door de aanwezige algemene reserve. De algemene reserve is ontstaan na de inrichting van het OLB per 10 oktober 2010, waarbij een zogenaamde openingsbalans is opgesteld. De algemene reserve fungeerde daarbij als tegenhanger voor de aanwezige vaste activa die destijds moesten worden gewaardeerd. In de loop der jaren is de algemene reserve aangevuld met voordelige jaarrekeningresultaten.

Om de aanwezige weerstandscapaciteit daadwerkelijk te kunnen inzetten in het geval zich risico's voordoen, is het voor het OLB van belang om over voldoende liquiditeiten te beschikken. Daar het voor het OLB op grond van artikel 11 van de Wet FinBES niet is toegestaan om zelfstandig de geldmarkten te betreden en bijvoorbeeld leningen bij commerciële partijen aan te gaan, is de beschikbaarheid van liquiditeiten beperkt en daarom altijd een belangrijk punt van aandacht.

Op grond van artikel 89 van de Wet FinBES bestaat voor het OLB echter wel de mogelijkheid om, door tussenkomst van het Cft, renteloze leningen voor het doen van investeringen ten behoeve van de publieke taak aan te vragen bij de Rijksoverheid. Voor een dergelijke lening is het wel van belang dat het OLB de kapitaallasten van de lening kan dragen in de reguliere begroting. Voor het OLB is het derhalve van groot belang om doorlopend te beschikken over een actuele liquiditeitsprognose én, indien zich risico's manifesteren, direct in contact te treden met het Cft en de Rijksoverheid. Hierbij wordt opgemerkt dat er geen lening kan worden aangevraagd ter financiering van exploitatiekosten.

Liquide maken van de algemene reserve

In de brief van de staatssecretaris aan de Eilandsraad over de goedkeuring van de begroting 2023 van het OLB zijn zorgen uitgesproken over het weerstandsvermogen en de mogelijkheid van het vrij opnemen van liquiditeiten op het moment dat eventuele calamiteiten zich voordoen. In diverse gesprekken met Cft en BZK is dit aan de orde geweest en heeft nadere duiding plaats gevonden.

Het OLB beschikt momenteel over een fors bedrag aan liquiditeiten, per heden bedraagt het rekeningcourantsaldo ruim USD 67 miljoen. Uit de recent opgestelde liquiditeitsprognose blijkt dat het OLB de komende jaren over een omvangrijk bedrag aan liquiditeiten blijft beschikken.

Opstellen liquiditeitsprognose

Op basis van het actuele banksaldo en de ontwerpbegroting 2024 inclusief het meerjarenperspectief 2025-2027 is een prognose van de cashflow opgesteld.

We hebben hierbij de volgende uitgangspunten toegepast:

- de voorgenomen investeringen per jaar zijn gelijkmatig over de maanden van het betreffende jaar verdeeld;
- het saldo van de Bijzondere Uitkeringen per 31 december 2022 (vooruit ontvangen bedragen) wikkelen we af in 2023 en 2024. Daarna gaan we er van uit dat alle ontvangen BU gelden ook in de afgesproken periode worden besteed. Dus geen achterstanden meer;
- de in 2022 opgelegde aanslagen inzake de voormalige toeristenbelasting en autoverhuurbelasting (met betrekking tot de periode tot 1 juli 2022) ontvangt het OLB in 2023;
- alle resterende beklemmingen van de bestemmingsreserves worden in 2023 afgewikkeld;
- de ontvangen VU, inclusief de loon- en prijsontwikkelingen, is gebaseerd op de afspraken die gemaakt zijn tijdens de bestuurlijke werkafspraken met BZK;

We komen tot de conclusie dat voor de periode 2024 – 2027 het banksaldo uitkomt op ongeveer USD 15,0 mln. Daarmee voldoen we aan het beleid dat door de Eilandsraad is gesteld en beschikken we aantoonbaar over voldoende liquiditeiten indien de geïdentificeerde financiële risico's zich voordoen.

Opstellen liquiditeitsprognose

2.5.3

Onderhoud kapitaalgoederen

Wegen

Het Meerjarig Onderhoudsprogramma Wegen (MJOP) geeft aan dat Bonaire 1.578.302 m² aan wegen-oppervlak bezit, dat wordt gevormd door een kleine 225 km wegen. Om de wegen van Bonaire in de gewenste staat te krijgen, gaat dit plan uit van:

- reconstructie van ruim 38 km hoofdwegen en ontsluitingswegen;
- wegwerken van de onderhoudsachterstand op 62 km verbindingswegen;
- wegwerken van de onderhoudsachterstand van ruim 77 km bestaande woonstraten;
- verharderen van 61 km zandwegen in woonwijken.

Er is door middel van een algemene visuele inspectie gedurende de maanden augustus tot september 2022 een analyse vastgesteld van de staat van het wegennetwerk op Bonaire. De inspectie omvatte het volledige gebied van verharde wegen, doorgaande onverharde wegen en woonwijken en is uitgevoerd op basis van internationaal erkende methodes. Voor elke weg is de aanwezige schade beoordeeld op ernst (licht, matig, ernstig) en omvang (gering, enig, groot).

Resultaten van de technische staat van de wegen

De algemene visuele inspectie volgens de CROW-methode legt de technische kwaliteit van de verhardingen vast. Hierdoor kan het kwaliteitsniveau worden vastgesteld door de inspectieresultaten te vergelijken met de CROW-richtlijnen. Deze richtlijnen bepalen het minimaal aanvaardbare technische kwaliteitsniveau. Er zijn drie kwaliteitsniveaus:

1. Voldoende: Schade blijft ruim onder de richtlijnnorm. Restlevensduur > 5 jaar.
2. Matig: Richtlijnnorm wordt binnenkort bereikt. Restlevensduur ca. 3-5 jaar.
3. Onvoldoende: Richtlijnnorm is bereikt of overschreden. Restlevensduur ca. 0-2 jaar.

Van het geïnspecteerde gebied vertoont 45% een onvoldoende kwaliteit. De onverharde wegen zijn geïnspecteerd en de belangrijkste conclusies zijn dat het dominante schadebeeld 'gaten' is. Op meer dan 65% van de wegen zijn aanzienlijke gaten geconstateerd, variërend in ernst.

Het Bestuurscollege van Bonaire koestert een gedurfde visie voor de komende vijf jaar: het volledig asfalteren van alle zandwegen in de woonwijken over het eiland. Bovendien moeten zowel de belangrijkste hoofdwegen als de verbindingswegen binnen een periode van 12 jaar van hoogwaardige kwaliteit zijn. Deze ambitieuze doelstelling benaderen we op een holistische manier waarbij rekening wordt gehouden met de impact op het milieu, de lokale voorzieningen, de natuur, het landschap, de mobiliteit en het waterbeheer. Door deze integrale benadering beoogt het Bestuurscollege een duurzame en bruisende toekomst voor Bonaire te bewerkstelligen, waar mobiliteit, welzijn en een aantrekkelijke woonomgeving naadloos samenkomen.

Bereikbaarheid en veiligheid

Wij streven naar een leefomgeving waarin bewoners en bezoekers zich veilig en comfortabel kunnen verplaatsen, zowel te voet als met de fiets, het openbaar vervoer en gedeelde mobiliteitsoplossingen. We willen de aantrekkingskracht van het fietsen vergroten door de aanleg van een uitgebreid fietsnetwerk met ruim opgezette fietspaden en diverse routeopties.

De ontwikkeling van verharde wegen en verbeterde wandel- en fietsfaciliteiten, samen met een efficiënt openbaar vervoer, draagt bij aan een mobiel eiland waar iedereen gemakkelijk en veilig op zijn bestemming kan komen. Door minder frequent met de auto te reizen, met name buiten de drukke tijden, dragen we bij aan een gezonde toekomst voor onszelf en onze omgeving.

Aantrekkelijke leefomgeving

We streven naar meer groene ruimtes waarin bewoners kunnen ontspannen, wandelen en genieten. Dit realiseren we door herinrichting van straten en wegen, waarbij we zorgen voor extra parkeermogelijkheden voor auto's in het centrum. Bezoekers worden aangemoedigd om het centrum te verkennen dankzij goed bereikbare parkeerplaatsen. Bovendien moedigen we beweging aan door de verbeterde toegankelijkheid van locaties te voet of per fiets. We vergroenen onze omgeving, wat resulteert in meer schaduwrijke plekken voor fietsers en wandelaars.

Een duurzame toewijding

Onze omarming van de principes van duurzaamheid weerspiegelt zich in ons beheer en onderhoud van wegen. Hierbij gaan we zorgvuldig om met energie, materialen, leefomgeving, natuur, landschap en water. We streven naar duurzaam gebruik van materialen, zoals hergebruik van oud asfalt in nieuwe wegen. We implementeren oplossingen voor afwatering van regenwater, waaronder waterdoorlatende constructies. Bij de ontwikkeling van gebieden nemen we de natuur en het landschap in acht, met mogelijke toepassingen zoals verdiepte liggingen en wildpassages.

Prioritering van wegenaanleg en onderhoud

De uitdagingen die gepaard gaan met wegenrenovatie en -aanleg zijn aanzienlijk. De volgorde waarin we deze wegen benaderen, wordt bepaald op basis van hun dringendheid. De inspectieresultaten hebben geleid tot de ontwikkeling van een prioriteringslijst, waarbij de meest ernstige wegen als eerste worden aangepakt. Voor het bepalen van de hoogste prioriteit van wegvakken is een visuele inspectie uitgevoerd (kwaliteitsmeting). Deze prioritering is gedaan volgens de CROW wegbeheersystematiek voor verharde wegen en een aangepaste methodiek voor onverharde wegen. Beide benaderingen zijn gebaseerd op de inspectieresultaten.

Daarnaast heeft het Bestuurscollege besloten om prioriteit te geven aan het verharderen van wegen in woonwijken waar nog geen verharding is aangebracht. Sommige woonwijken hebben wegen die zijn aangelegd sinds 1980, maar nooit zijn verhard. We streven naar een combinatie van materialen, met klinkers voor woonwijken en asfalt voor hoofdwegen. De materiaalkeuze hangt voornamelijk af van de afwatering en het verkeersvolume. Om de aanpak van wegenkwesaties meer gestructureerd en gepland aan te pakken, stellen we voor om gedurende vijf jaar een gereserveerd bedrag toe te wijzen aan gestructureerde investeringen voor wegrenovatie. Het succesvol realiseren van de verwachte positieve macro-economische effecten vereist een efficiënte uitvoering van het investeringsplan. Dit vraagt om zorgvuldige prioritering van investeringsprojecten en het waarborgen van hun kwaliteit in aanbestedingsprocedures en uitvoering.

Bij het herinrichten van straten maken we doordachte keuzes tussen voetgangers/fietsers en auto's om een economisch haalbare balans te vinden. De infrastructuur- en ruimtelijke ontwikkelingsstructuurvisie zal richting geven aan een uitgebreid wegenmasterplan.

Kosten

Verharde wegen

Op basis van de prioriteit van het Bestuurscollege is er besloten om de verharde wegen in 12 jaar naar een kwaliteitsniveau te brengen en de focus te zetten op de onverharde wegen.

Onverharde wegen

De totale kosten voor de reconstructie van alle onverharde wegen binnen woonwijken bedraagt totaal USD 120,3 miljoen.

De financiering hiervoor wordt verzorgd door een combinatie van de exploitatiebegroting van het OLB, waarin een bedrag van USD 4,4 miljoen is opgenomen, financiële middelen van diverse Ministeries, en een jaarlijkse investering van afgerond 20 miljoen USD vanuit de investeringsbegroting van het OLB. Bovendien zullen financiële bijdragen vanuit de private sector worden ingezet om de verbetering van wegen, waar zij gelegen zijn, mede mogelijk te maken.

Openbare verlichting

Het OLB wil de verlichting van de openbare ruimtes op Bonaire structureel beheren en onderhouden. Aangezien de openbare ruimtes op Bonaire voor het overgrote deel uit straten bestaan, is hier als eerste deel van voornoemd beheer een beheersplan voor de straatverlichting opgesteld. Het beheersplan geldt voor de periode 2023 – 2027. Om de vijf jaar wordt het beheersplan geëvalueerd en herzien. Het primaire doel van het beheersplan voor de straatverlichting is het waarborgen van de verkeersveiligheid. Tevens draagt een goede straatverlichting bij aan de gevoelens van sociale veiligheid.

Het beheersplan geeft inzicht in de manier waarop de openbare verlichting (OVL) in Bonaire duurzaam in stand wordt gehouden. Het beschrijft:

- de visie van het OLB met betrekking tot straatverlichting;
- huidige situatie: omvang en kwaliteit van de te beheren gebieden;
- de gewenste kwaliteit;
- de noodzakelijke maatregelen om de gewenste kwaliteit te realiseren;
- de (financiële) middelen die daarvoor nodig zijn.

Groen

In 2024 zal de herbebossing en herbeplanting van het Nationaal Park (WSNP), de mangroves en koralen doorgezet worden. Een probleem voor de herbebossing en herbeplanting in Nationaal Park en de mangroven is de aanwezigheid van geiten. In 2020 is met de ondersteuning van het Rijk op zowel deskundig als financieel gebied een aanvang gemaakt met de aanpak van deze geitenproblematiek, de zogenaamde duurzame geitenhouderij. In 2024 zal LVV hiermee verder doorgaan, door het verschaffen van trainingen. Dit zal een effectieve herbebossing en herbeplanting faciliteren.

Gebouwen

Net als bij de wegen bestaat er een grote onderhoudsachterstand bij de openbare gebouwen, waardoor een aantal gebouwen in slechte staat verkeert. In het verleden zijn door het Rijk middelen beschikbaar gesteld voor het onderhoud van het Passangrahan gebouw maar dit was een op zichzelf staand project. Het Rijk heeft in 2010 namelijk om meerjarig renovatie en onderhoudsplannen gevraagd. Er is een inventarisatie lijst opgesteld van het vastgoed van het OLB. In 2024 zal de registratie van het vastgoed ter hand genomen worden. Er zal een onderhoudsplan worden opgesteld om een structureel plan te kunnen opstellen voor het oplossen van de achterstand maar ook van het reguliere onderhoud.

Riolering

Het rioleringsysteem gaat in beheer overgedragen worden aan het WEB. Het OLB zal structureel bijdragen aan deze exploitatie van de rioolwaterzuiveringsinstallatie (RWZI). Het OLB spant zich samen met het WEB en het Ministerie van I&W in om voor het eind van 2025 een structurele oplossing te hebben voor een duurzaam onderhoud en beheer van de riolering.

Water

Bonaire zal de komende jaren worden geconfronteerd met de gevolgen van de stijging van de zeespiegel ten gevolge van klimaatverandering. Hierover worden de eerste rapporten inmiddels uitgebracht. Daarnaast is een structurele oplossing voor de hemelwaterafvoer nodig. Bonaire heeft op dit moment geen structureel afwateringsstelsel en watermanagement. In samenwerking met de waterschappen wordt aan een plan gewerkt. Dit plan zal moeten dienen om tot concrete acties te komen voor het oplossen van de hemelwater afvoer. Een van de grootste hemelwater afvoerstelsels (Salinja di Vlijt) zal hierbij aangepakt worden.

Er is een plan opgesteld voor het inhalen van het achterstallig onderhoud van dammen, rooien en afvoerkanalen. Ook is het de bedoeling om een drietal dammen aan te leggen. Er is een financieringsaanvraag gedaan bij het ministerie van LNV in het kader van het Milieu en Natuurprogramma voor de BES- eilanden.

Onderwijshuisvesting

In 2020 is het Convenant Onderwijshuisvesting Bonaire gesloten tussen het ministerie van OCW en het OLB. In dit convenant is afgesproken dat het OLB haar taken op het gebied van renovatie en onderhoud van schoolgebouwen onderbrengt bij Fundashon Propiedat Inmobil Boneiru (FPIB). De scholen op Bonaire krijgen vanuit OCW jaarlijks een lumpsum uitgekeerd. OCW geeft aan dat de kosten voor het beheer en onderhoud van de schoolgebouwen hierin verwerkt zijn.

De aanbesteding voor de nieuwbouwprojecten voor de basisschool de Pelikaan en het MBO en VMBO van het SGB zullen naar verwachting in 2024 worden uitgevoerd.

2.5.4 Bedrijfsvoering

Bedrijfsvoering is het ondersteunen en adviseren van alle primaire processen, met als doel zoveel mogelijk waarde toe te voegen. Voor het OLB is een blijvend thema de basis op orde krijgen op het gebied van PIJOFACH¹.

De **ICT dienstverlening**, heeft in 2023 een grootschalige vernieuwing doorgevoerd en afgerond van het gehele netwerk, back end servers en back-up apparatuur. Hierdoor is het fundament op orde en zal 2024 in het teken staan van het introduceren van nieuwe ICT diensten die de effectiviteit en efficiency van het ambtelijk apparaat ten goede zal komen. Hieronder vallen het invoeren van “follow me” printing binnen alle OLB locaties, introductie van GIS en het vernieuwen van maatwerk applicaties.

In 2024 zal er verder uitvoering worden gegeven aan het vernieuwen van de primaire applicaties die nog binnen het datacenter van het OLB aanwezig zijn, met als resultaat dat deze als een SaaS² dienst zullen worden afgenomen. Hierdoor zal de beschikbaarheid van de applicaties toenemen en zal ook nieuwe functionaliteit beschikbaar komen, omdat men steeds over de meest recente versies beschikt van de software. In de daaropvolgende jaren zal dit beleid worden voortgezet.

Om beter bestand te zijn tegen calamiteiten en cyberaanvallen zal in 2024 disaster recovery en business continuity programma gerealiseerd gaan worden, waardoor dataherstel sneller en betrouwbaarder kan worden uitgevoerd en indien apparatuur massaal uitvalt, er uitgeweken kan worden naar andere locatie, zodat de primaire dienstverlening van het OLB niet in gevaar komt. Dit programma wordt meerjarig uitgerold.

Verder zal in 2024 de informatiemanagement functie van ICT worden uitgebreid, met als doel om de ambtenaren actief te kunnen ondersteunen in het effectief uitvoeren van hun werk en als partner te fungeren in de toekomstige benodigde ICT ondersteuning. Dankzij de invulling van de changemanager functie, zal de regie op het oplossen van verstoringen en de afhandeling van aanvragen voor ICT diensten sterk verbeteren. Tevens zullen de service management rapportages en sturing daarop gaan verbeteren.

De afdeling **communicatie** is in 2023 doorgelicht. Uit die doorlichting zijn diverse aanbevelingen gekomen waaronder het opheffen van de structurele onderbemensing ervan. Er is noodzaak voor meer mankracht opdat zij haar taken op het gebied van (strategische) overheidscommunicatie (waaronder publieksvoorlichting), bestuurs-, project- en beleidscommunicatie, interne communicatie, crisiscommunicatie, arbeidsmarktcommunicatie, digitale communicatie (intranet en website beheer), persvoorlichting, protocollaire zaken en huisstijlontwikkeling kan vervullen. Met een goede communicatiestrategie wordt het draagvlak voor het openbaar bestuur vergroot. De burgers moeten erop kunnen vertrouwen dat de lokale overheid hun belangen dient of daar rekening mee houdt. De OLB communicatie is immers een belangrijk instrument om de betrokkenheid bij - en het draagvlak voor - het beleid bij de burgers te vergroten. Daarbij is de ondersteuning o.a. op het gebied van uitvoerende taken zoals vormgeving en operationele taken een randvoorwaarde. Met de vervulling van deze uitvoerende functies en de functie van afdelingshoofd kunnen bovenstaande taken beter worden uitgevoerd. Ook komt er meer aandacht voor omgevingsonderzoek en is er meer focus van de medewerkers op doorontwikkeling op het vakgebied aan de hand van communicatie-trends.

De afdeling **facilitaire zaken** biedt ondersteuning aan het ambtelijk apparaat door o.a. het beheer en onderhoud van panden van het OLB, bemiddelen bij huurcontracten, verhuizingen, het organiseren van activiteiten, beheer van het wagenpark, uitgifte mobiele telefonie en intern telefoonsysteem, magazijnfunctie, beveiliging, schoonmaak en uitgifte uniformen. In 2024 zal ingezet worden op een shift van verdere professionalisering zoals de gefaseerde opzet van een afdeling Inkoop en bijbehorend inkoopbeleid, dienstreizen en onderhoud. Daarmee kunnen efficiency winsten, service en kwaliteit worden bewerkstelligd. Voor het jaar 2024 heeft de afdeling de volgende prioriteiten:

¹Personeel, Informatievoorziening (post & Archief), Juridische zaken, Organisatie, Financiën, Automatisering, Communicatie en Huisvesting.

²SaaS (Software as a service): software die als online dienst wordt aangeboden, waardoor de software niet hoeft te worden aangeschaft maar een contract per maand per gebruiker is afgesloten.

- milieuduurzaamheid: er wordt een start gemaakt met fase 1 van het project om over te gaan naar een elektrisch wagenpark;
- data driven besluitvorming: verzamelen en analyseren van gegevens met betrekking tot energieverbruik en onderhoudsgeschiedenis. Dit kan helpen bij het identificeren van trends, het voorspellen van storingen en het optimaliseren van de toewijzing van middelen;
- betrokkenheid en training van werknemers: investeren in het personeel van FZ door trainings- en ontwikkelingsmogelijkheden te bieden. Betrokken en bekwame medewerkers dragen bij aan verbeterde prestaties en klanttevredenheid;
- klantervaring: focus op het verbeteren van de algehele ervaring van de klanten van FZ door implementatie van servicegerichte initiatieven.

In 2024 zal de volgende fase van het **project centrale huisvesting** ingaan. Dit project heeft als doel het realiseren van een nieuw centraal overheidsgebouw met het oog op het verbeteren van de dienstverlening en de samenhang en cultuur van het OLB. Het nieuwe centraal overheidsgebouw zal voldoen aan de arbo-wetgeving. Werknemers van het OLB dienen te beschikken over een goed ingerichte, veilige en gezonde werkplek. Het eerste deel van het Huisvestingsplan Openbaar Lichaam Bonaire is in 2023 uitgewerkt, namelijk het Huisvestingskader. Dit kader beschrijft waaraan een nieuw centraal overheidsgebouw naar de mening van gesproken betrokkenen moet voldoen. Het bevat eisen en ambities ten aanzien van de huisvesting en schetst in woorden een beeld van een nieuw gebouw. Op basis van het Huisvestingskader is vervolgens een globaal functioneel en ruimtelijk programma van eisen opgesteld. In dit programma wordt aangegeven uit welke functies en ruimten het gebouw bestaat en welke functies een plaats dienen krijgen op het bijbehorende terrein. Het programma van eisen maakt onderscheid in publieksgebied, bestuursgebied, kantoorgebied, vergadergebied, extern gebied en het bijbehorende terrein. Bij het opstellen van het programma van eisen is rekening gehouden met een groei van de bestuurlijke en ambtelijke organisatie en met een maatschappelijke meerwaarde. In 2024 (fase 2) worden de volgende onderwerpen verder uitgewerkt:

- nader onderzoek naar de locatie;
- instellen van een Stuurgroep;
- definitief besluit over de locatie en het vervolg van fase 2 (go/no go);
- verdiepen, verbreden en concretiseren huisvestingskader;
- opstellen van een gedetailleerd en definitief functioneel en ruimtelijk programma van eisen;
- opstellen van een technisch programma van eisen;
- kiezen van een architect;
- maken van een voorlopig en definitief ontwerp (inclusief een interieur ontwerp);
- opstellen van een gedetailleerde raming van de kosten (inclusief inrichting en meubilair);
- opstellen van een meerjaren onderhoudsbegroting;
- opstellen inkoopstrategie (aanbestedingsvorm);
- opstellen van een business case;
- draaiboek opstellen voor de realisatie en het beheer.

Voor het onderdeel **Post** gaat het voornamelijk om het efficiënter en inzichtelijker maken van de documentstromen en de uitrol van een centrale repro en postafdeling. Ook wordt een begin gemaakt met de doorontwikkeling van de huidige postmedewerkers naar moderne informatiebeheerders. De rol zal verschuiven van een meer registrerende taak naar een voornamelijk controlerende taak. Het **Archief** heeft voor 2024 als voornaamste doelstelling het afronden van de analoge archiefachterstanden bij de diverse directies. Daarnaast komt de focus op het toegankelijker maken van de aanwezige informatie, voornamelijk door middel van digitalisering van de archiefbescheiden. Hiermee is er niet alleen oog voor het voorzien van de interne collega's van de gevraagde informatie, maar wordt ook gedacht aan de langdurige bewaring en toegankelijkheid van het cultuur-historisch erfgoed van Bonaire.

De afdeling **Juridische zaken** draagt in 2024 conform de Bestuurlijke werkafspraken bij aan een gedegen en integere advisering, belangenbehartiging, doelmatige en rechtmatige interne alsook externe (overheid) dienstverlening. Daarvoor is het noodzakelijk dat de doorontwikkeling van een professionele, toonaangevende juridische afdeling, die reeds is ingezet, wordt bestendigd door uitbreiding van de wetgevingscapaciteit en verjonging van de administratieve ondersteuning (vanwege vertrek 2 medewerkers seniorenregeling). In 2024 is de Bestuurlijk juridische capaciteit, Wetgevingscapaciteit en Administratie capaciteit op orde. Beoogd effect van deze capaciteitsuitbreiding is:

1. Uitbreiding van de wetgeving sectie en verjonging van de administratie sectie zodat de kwaliteit van de algehele dienstverlening zowel intern alsook extern kan worden verbeterd. De wetgevingsproducten zoals opgenomen in de wetgevingskalender 2024 tijdig aangeleverd zullen worden bij de agendakamer. Het ontwerpen van wet- en regelgeving en adviseren/ verlenen van ambtelijke ondersteuning aan de Eilandsraad inzake wet- en regelgeving.
2. Er juridische bijstand op maat kan worden verleend aan de afzonderlijke directies. Elke directie krijgt een bestuurlijk juridisch adviseur toegekend voor de dagelijkse juridische ondersteuning. De inzet van externe bijstand wordt teruggedrongen daar de juristen in 2024 in de hoofdregel zelfstandig als belangenbehartiger van het OLB en of BC optreden in bezwaarschrift- en of beroepsprocedures.
3. Het uitvoeren van reguliere strategische, tactische en operationele taken ten behoeve van de Directies. Ter aanvulling zal in 2024 de afdeling JAZ zich meer gaan toespitsen op het afbakenen van de definitie van 'ondersteuning bieden', zodat de rol van de aldaar werkzame juristen daadwerkelijk een rol van ondersteuning wordt en niet van 'invulling van'. JAZ is verantwoordelijk voor het inventariseren en zorgen voor tijdige behandeling van bezwaarschriften, evenals het tijdig (ambtelijk) horen van betrokkenen door een (externe) bezwaarschriftencommissie.

Het resultaat hiervan is dat het Bestuurscollege en het ambtelijk apparaat een dynamisch team krijgen dat tegemoet komt aan de toegenomen behoefte om juridische ondersteuning. Dit wordt bereikt met herziening van de oude regelgeving, versimpeling en verduidelijking van de bestaande alsook het opstellen van nieuwe (beleid) regels. Een betere samenwerking en afstemming tussen JAZ en de Directies bij de uitvoering van de strategische, tactische en operationele taken zal zichtbaar zijn in de versnelling van bestaande behandeltrajecten en of de voortvarende aanpak van ad hoc vraagstukken.

De burger en/of externe ketenpartners krijgen een slagvaardige dienstverlening vanuit de afdeling en duidelijke regelgeving, waarmee eenduidigheid zorgt voor beter toezicht, naleving en uniforme handhaving

Voor wat betreft **P&O** is de grote opgave de transitie van een personeelsafdeling (voornamelijk gericht op de administratieve afhandeling van de in-, door- en uitstroom van medewerkers evenals het uitbetalen van de juiste salarissen) naar een strategische HR business partner. HR zit aan tafel met de Directie, maakt onderdeel uit van het Managementteam en bepaalt mede het beleid en stelt de mensen in het bedrijf centraal als onderdeel van de strategie. Het bedrijf is de mens, de mens is het bedrijf. Deze uitdagingen vragen om een moderne Human Resource Management (HRM) afdeling die op operationeel, tactisch en strategisch niveau processen kan begeleiden en ondersteuning kan bieden. Daarbij is een belangrijk doel: hoe wordt het OLB een aantrekkelijke werkgever? Het speerpunt hiervoor is in 2024 de optimale bemensing van de afdeling omdat deze de basisvoorwaarde is voor de realisatie van de volgende ambities:

- Personele sturingsinformatie zoals verzuim, verlof, opleidingen, gesprekkencyclus, etc. Door het leveren van relevante data kan er proactief gestuurd worden en zal het resultaat meetbaar zijn. Met andere woorden, meten is weten. Het verzamelen van deze data is een samenspel tussen leidinggevende en HR-adviseur. De correcte software moet hierbij ondersteuning en een duidelijke meerwaarde bieden zonder tot last te zijn bij de dagelijkse zaken.

- Gedegen advies op management- en directieniveau en medewerkersniveau waarbij de HR-adviseur op de hoogte dient te zijn op het gebied van wet- en regelgeving, organisatiebeleid en doelstellingen op het gebied van alle personele- en organisatiekundige onderwerpen, en gedragsregels en overige gehanteerde structuren en processen. Door op te treden als vraagbaken zullen de directieonderdelen op proactieve wijze worden geadviseerd waardoor escalatie of vertraging zoveel mogelijk wordt voorkomen. Daarnaast ondersteunt de HR-adviseur de medewerker met gedegen advies op verschillende gebieden en kan deze optreden als mediator in bepaalde onenigheden.
- Bewaker van wetgeving en goed werkgeverschap zodat de werkgever en zeker de lokale overheid het juiste voorbeeld kan geven. Dit houdt in dat wij de wet volgen en rechtvaardig en niet selectief omgaan met medewerkers. De afdeling HRM heeft hierin een adviserende rol en zal leidinggevend en directie ondersteunen met de juiste informatie. Hierbij gaat het niet enkel over waarin de wet- en regelgeving en ons beleid ons soms kan beperken, maar juist ook wat er wel mogelijk is om tot een oplossing te komen. Hierbij staat integriteit, inclusie, transparantie waar mogelijk en gelijkheid centraal.
- Accurate en punctuele salarisadministratie waarin zorgvuldig en integer wordt gewerkt en waar tijdig alle benodigde salarisbetalingen worden geïndiceerd. Een onderdeel waar medewerkers en leidinggevend terech kunnen met hun vragen.
- Een gedegen personeelsadministratie welke de organisatie ondersteund met correcte gegevens, gepaste snelheid en klantvriendelijkheid. Waar vragen gesteld kunnen worden en medewerkers en leidinggevend op gepaste wijze worden voorzien van informatie. Dit wordt ondersteund door een up to date digitaal systeem.
- Werving & Selectie, Opleidingen en welzijn zal een belangrijke rol nemen binnen het programma versterking uitvoeringskracht. Door onder andere de seniorenregeling maar ook de uitwerking van diverse verbeterplannen binnen directies zullen wij verschuivingen krijgen binnen de organisatie en zal er aandacht nodig zijn op het gebied van werving en selectie, maar ook voor opleidingen en kwaliteitsverbetering. Hierbij wordt door middel van interne assessments gekeken naar competenties en ontwikkelmogelijkheden waarbij de medewerker en diens ontwikkeling centraal staat. Als laatste speelt personeelswelzijn een belangrijke rol binnen de organisatie, zeker tijdens een proces van revitalisering.

- Organisatieadvies zit tegenwoordig in het takenpakket van een goed opgetuigde HRM-afdeling. Dus niet een P&O adviseur die wat advies geeft en besluiten regelt maar een echte partner in business. Denk hierbij aan strategische personeelsplanning, mobiliteit, organisatie brede aanpak van verzuim, verloop van personeel, strategische werving etc., maar ook organisatieveranderingen, een slag op effectiviteit en dergelijke. Dit kan zijn op afdelingsniveau, directieniveau of organisatieniveau.
- Samenhangend personeelsbeleid is een belangrijk onderdeel van een HRM-afdeling en de gehele organisatie. Of het nu gaat om beleid rondom strategische personeelsplanning, strategische onboarding, tactische strategie als het gaat om het decentraal overleg met de vakbonden, een gedegen strategisch opleidings- en ontwikkelingsbeleid etc., de afdeling HRM heeft hier een zeer belangrijke rol in. Dit is zowel opdracht gestuurd vanuit de organisatie als proactief op basis van sturingsinformatie en nieuwe ontwikkelingen en inzichten.
- Ondersteuning bij projecten als het gaat om de menselijke of organisatorische factor is de afdeling HRM en haar adviseurs/ ondersteuners van groot belang. De afdeling HRM is waar alles op het gebied van personeel en organisatie bij elkaar dient te komen. Zij zijn de vraagbaken voor alle onderdelen en geven advies op strategisch en tactisch niveau en leveren de handjes en inzet waar nodig. Zodra een project de human- of organisatiefactor aanraakt dient de afdeling HRM betrokken te zijn.
- E-HRM is een onderdeel van het uitgebreidere digitaliseringstraject. Het doel is om processen soepeler en sneller te laten verlopen en beter te volgen, patronen en samenhang te kunnen zien en hierop te kunnen anticiperen. Het doel is ook om managers en medewerkers meer in control te laten zijn of het nu gaat om het doorvoeren van een mutatie, het aanvragen en/of registreren van verlof en verzuim of duidelijke meldingen wanneer er actie ondernomen dient te worden. E-HRM brengt de organisatie technisch naar de volgende stap.

Bij de afdeling **Financiën** ligt de nadruk op behoud en versterking van het financieel beheer om wederom een goedkeurende accountantsverklaring te ontvangen en het verbeteren van het accountmanagement naar, en advisering aan, de directies.

Daarnaast zijn daarbij een aantal strategische thema's relevant. Een van de grootste uitdagingen is de opgave van het versterken van de uitvoeringskracht van het OLB en de bijbehorende digitalisering en data gedreven werken. Ook zal in 2024 het klantenservice centrum (KSC) operationeel worden in het verbouwde pand aan de Blvd Julio Abraham.

Versterken uitvoeringskracht

Het thema van versterken uitvoeringskracht is uitvoerig besproken waarbij meerdere analyses zijn uitgevoerd die hebben geleid tot rapporten met inzicht in knelpunten en hieraan gekoppelde verbeterpunten. In de periode 2021-2022 heeft het team Revitalisering gewerkt aan het gewenste ontwerp voor de organisatie inrichting van het OLB. Belangrijke aanbevelingen waren de oprichting van het KSC om de dienstverlening te centraliseren, het versterken van beleidsorganisaties en de scheiding tussen beleidsmakende en uitvoerende taken. In 2023 is een start gemaakt om vanuit analyse- en ontwerpfasen over te gaan tot daadwerkelijk doorvoering van benodigde verbeteringen in het OLB en is gewerkt aan de opzet van het meerjarig vervolgprogramma "Versterking Uitvoeringskracht". Het programma is een samenhangend geheel van alle verbeterprojecten OLB die gezamenlijk bijdragen aan totale versterking van de uitvoeringskracht van het OLB. Dit geeft concreet inzicht in de diverse verbeterprojecten wat, wanneer, waarom moet gebeuren en met welk gewenst resultaat.

Programma Digitalisering en data driven werken

De dienstverlening en de interne processen van het OLB hebben zich de afgelopen jaren niet in hetzelfde tempo doorontwikkeld als de gemeentelijke dienstverlening in ENL. De achterstanden die zijn ontstaan, zijn met name te vinden in:

- het ontbreken en gebruik van basisregistraties, Generieke Digitale voorzieningen en de daarbij behorende processen en kennis;
- dienstverlenings- en bedrijfsvoeringsprocessen die analoog georiënteerd zijn;
- ontbreken van effectieve en efficiënte samenwerking met ketenpartners.

Hierdoor ontstaat er een kloof tussen het openbare lichaam en ENL, die sterk belemmerend is voor de cohesie binnen het koninkrijk en de dienstverlening naar haar burgers, bedrijven en ketenpartners.

Het OLB heeft een stevige start gemaakt met het digitaliseren van de bedrijfsprocessen en zal dat in 2024 verder bestendigen in een meerjarenprogramma door de inrichting van haar bestuurlijke processen. Hierbij is zaakgericht werken het uitgangspunt waarbij een helder koppelvlak gecreëerd wordt tussen het ambtelijke en politieke domein met een integratie met een agendering c.q. vergader applicatie. Bij de dienstverleningsprocessen wordt zaakgericht werken als uitgangspunt genomen om de regie, transparantie en archivering/terugvindbaarheid te waarborgen. De bedrijfsvoering processen gaan stapsgewijs ondersteund worden met Line of Business Applicaties. De afdelingsoverschrijdende processen worden als een ketenproces ingericht en beheerd.

Daarnaast zal ingezet worden op de bijdrage aan het Rijksprogramma Digitale basisinfrastructuur Caribisch Nederland, waaronder de introductie van BSN nummers, DigID inrichting en de gefaseerde Generieke Digitale Infrastructuur (GDI) met behulp van BZK-KR, RVIG en Logius.

Het doel van het project business intelligence (BI)/ data driven werken is om het OLB te voorzien van een effectieve BI-inrichting met de gewenste inzichten in de vorm van dynamische BI-rapportage, dashboards en selfservice functionaliteiten. In dit project wordt stapsgewijs een business Intelligence framework geïmplementeerd, met als resultaat KPI's die de performance van de processen binnen het openbaar lichaam inzichtelijk maken en ook bestuurbaar maken. De implementatie van BI wordt gefaseerd per dienst, per primair proces geïmplementeerd, nadat de processen herontworpen zijn. Het framework zal in samenhang met het zaakstelsel geïmplementeerd worden en dus de uitvoeringskracht van het openbaar lichaam op termijn versterken. Dit deelproject zal gedurende het gehele programma lopen, met een initiële looptijd van 3 jaar.

Dit stelt het OLB in staat om haar belangrijkste bedrijfsprocessen beter te analyseren, begrijpen en waar nodig te optimaliseren. De BI-inrichting dient in staat te zijn om data uit diverse bronsystemen/applicaties te ontsluiten, te transformeren en te laden in analytische datamodellen, en deze te visualiseren. Dit geeft het OLB inzicht in de prestaties van teamleden en afdelingen, de gezondheid van de organisatie, hetgeen kan leiden tot proactieve besluitvorming en een efficiëntere dienstverlening aan de burgers. In 2024 wordt ingezet op BI op de gebieden vergunningverlening en handhaving, personeelsinformatie en financiële data.

KSC

Medio 2024 zal het KSC operationeel worden en worden gehuisvest in een gerenoveerd pand. Met de oprichting van dit KSC zullen burgers en bedrijven met alle (digitale, chat en app)vragen aan de overheid, aanvragen voor vergunningen, rijbewijzen en burgerzaken terecht kunnen bij één loket. Het primaire doel hiervan is om de dienstverlening aan de inwoners te verbeteren. In 2023 zal een onderzoek worden gedaan naar de klanttevredenheid van de burgers en bedrijven van Bonaire over onze dienstverlening. Dit onderzoek zal een nulmeting opleveren van de klantbeleving van het OLB en belangrijke verbeterpunten inzichtelijk maken. Bij de inrichting en procesoptimalisatie van het KSC zullen de verbeterpunten uit dit onderzoek worden meegenomen. De doelstelling is om de klanttevredenheid te laten toenemen met 20%. Het klanttevredenheidsonderzoek zal tweemaal per jaar worden afgenomen om na te gaan of aan deze doelstelling wordt voldaan. Jaarlijks zal tevens geëvalueerd worden wat randvoorwaardelijk is voor het behalen van deze doelstelling.

2.5.5 Deelnemingen en collectieve sector

Een deelneming is een privaatrechtelijke of publiekrechtelijke organisatie waarin het openbaar lichaam een bestuurlijk en of een financieel belang heeft. Een financieel belang is een aan de deelneming ter beschikking gesteld bedrag dat niet verhaalbaar is indien de deelneming failliet gaat, onderscheidenlijk het bedrag waarvoor aansprakelijkheid bestaat, indien de deelneming haar verplichtingen niet nakomt. Bestuurlijk belang is zeggenschap, wat tot uiting wordt gebracht in de Algemene Vergadering voor Aandeelhouders en het Bestuurscollege in geval van stichtingen.

De deelnemingen zijn ingedeeld in de volgende *vennootschappen* en *stichtingen*:

Vennootschappen	Beleidsveld	Vastgestelde jaarrekening
Bonaire Holding Maatschappij	Algemene middelen	2015 (in afwachting van dochter-NV's)
Bonaire Overheidsgebouwen N.V.	Beheer en ontwikkeling	2021
Tourism Corporation Bonaire N.V. (TCB)	Toerisme	2021
Bonaire Laboratorium N.V. (BonLab)	Volksgezondheid	2022
Servisio di Limpiesa Bonairiano N.V. (Selibon)	Afvalstoffenketenbeheer	2017
Telefonia Bonairiano N.V. (Telbo)	Telecommunicatiediensten	2019
Ontwikkelingsbank Nederlandse Antillen	Economische ontwikkeling	2022
Bonaire International Airport N.V. (BIA)	Vervoer	2022
Oil Trading Bonaire N.V. (OTB)	Nutsvoorziening	2022
Water en Energiebedrijf Bonaire N.V. (WEB)	Nutsvoorziening	2022

Stichtingen	Beleidsveld	Vastgestelde jaarrekening
Fundashon Wega di Number	Loterij Sport, cultuur, charitatief werk/onderwijs	2022
Stichting Openbaar Onderwijs Bonaire	Onderwijs	2021
Stichting Beheer Kompleho Deportivo Bonaire	Sport	2021, niet actief
St. Kadaster en Openbare Registers Bonaire	Openbare registers	Niet actief
Stichting Monumentenfonds Bonaire	Gebouwen	Niet actief
Stichting Beheer/Exploitatie Sportterreinen	Sport	In liquidatie
Fundashon Sedrebo	Sport	In liquidatie
Fundashon Marcultura	Visserij	In liquidatie
Fundashon Fondo pa Kaminda Boneiru	Infrastructuur	Opgeheven
Stichting Diatel Bonaire	Volksgezondheid	Niet actief
Bonaire International Sailing Regatta	Sport	Niet actief
Fundashon Karpata	Verslavingszorg	Opgeheven

Visie op deelnemingen

Het OLB werkt sinds een aantal jaar aan de vormgeving van haar beleid ten aanzien van deelnemingen en het oprichten van good governance op een correcte manier. Het onderzoeksrapport van crmLiNK dat in samenwerking met het Ministerie van Binnenlandse Zaken in september 2019 is gepresenteerd, biedt hiertoe veel praktische aanknopingspunten. Een belangrijk onderdeel hierbij is 'de basis op orde maken'. Professionalisering, samenwerking en een zuivere rolverdeling staan bij de uitwerking hiervan centraal. Het einddoel is hierbij om op een goede manier om te gaan met de publieke belangen van deelnemingen, zodat inwoners en bedrijven op Bonaire optimaal gebruik kunnen blijven maken van deze belangrijke voorzieningen.

Het Bestuurscollege is trots op het resultaat dat tot nu toe is bereikt. In de afgelopen drie jaren hebben we gewerkt aan het op orde brengen van de Raden van Commissarissen, een nieuw openbaar wervingsproces voor directie en RvC-leden, kaders opgesteld middels een nieuw beloningsbeleid, opdracht gegeven om te komen tot een nieuwe Code Corporate Governance en nog tal van andere activiteiten. Er is een werving- en selectieuitvoeringskader Deelnemingen opgesteld waarbij openbare werving van kandidaten de norm is en de voorkeur ligt bij kandidaten uit de regio. De profielschetsen voor leden van de Raad van Commissarissen zijn flink vernieuwd zodat het selectieproces verbeterd is en de resultaten leiden tot een hogere kwaliteit. Hiermee is de achterstand ingehaald van diverse benoemingen. Ongeveer 80% van vacatures bij de Raad van Commissarissen en directies zijn inmiddels gevuld. Het streven is om vòòr het einde van het jaar 2023 alle posities in de Raden en directies te bemensen. Er is voortdurende aansporing richting de deelnemingen die onder BHM vallen om de jaarrekeningen snel op orde te maken daar waar er sprake is van een achterstand. De aandeelhouder voert hierover voortdurend gesprekken met de Raden van Commissarissen. In het jaar 2023 is er een goede inhaalslag gemaakt.

Het proces om te komen tot opheffing van BHM NV en daarmee de dochters direct onder de aandeelhouder te plaatsen, gaat verder door. De stuurgroep Deelnemingen, waarin ook het ministerie van BZK is vertegenwoordigd, wordt regelmatig op de hoogte gebracht van de vorderingen en gebruikt om te sparren over de betreffende thema's.

Het succes van de afgelopen jaren mogen we niet laten verdwijnen. Juist nu is het zaak om door te gaan met de andere aanbevelingen uit het onderzoeksrapport en het nieuwe Bureau Deelnemingen stevig in de organisatie te verankeren met de adviserende rol richting de AvA en de deelnemingen. Om dit te realiseren is het van belang dat er voldoende financiële slagkracht is om door te gaan op de ingeslagen weg. Daarom willen wij de formatie structureel inbedden in de organisatie. Om een aantal projecten die nog lopen, zoals de Code Corporate Governance, het opheffen van inactieve deelnemingen en het opzetten van een leergang governance, doorgang te laten vinden, is een bijzondere uitkering aangevraagd bij het ministerie van BZK. Inmiddels ligt de code bij de Eilandsraad, zijn een aantal stichtingen opgeheven en zal in de tweede helft van het jaar 2023 een opleiding georganiseerd worden voor toekomstige lokale leden van de diverse raden van commissarissen. Het doel is om op een goede en verantwoorde wijze te sturen op de NV's en overheidsstichtingen zodat deze op een adequate wijze kunnen functioneren. Door middel van onze overheidsdeelname worden maatschappelijke doelstellingen bereikt. Het gehele jaar 2023 wordt gewijd aan het behouden van reeds behaalde successen en de verdere ontwikkelingen van de goede ingeslagen werkwijze, en de afronding van de meeste van de resterende aanbevelingen uit het onderzoeksrapport 'Naar een actief aandeelhouderschap' uiterlijk in 2023. Voor het jaar 2024 zijn er financiële middelen nodig om nog een aantal projecten uit te voeren en om Bureau Deelnemingen te ondersteunen.

Naamloze Vennootschappen en Stichtingen

Hieronder wordt per naamloze vennootschap en stichting de relevante onderdelen benoemd die conform de BBV BES gerapporteerd dienen te worden.

BONAIRE HOLDING MAATSCHAPPIJ NV (BHM NV)

Openbaar belang:

BHM NV heeft ten doel om deel te nemen in en beheren van vennootschappen. Hieronder vallen Bonaire Overheidsgebouwen NV, Tourism Corporation Bonaire NV, Bonaire Laboratorium NV, Telefonía Bonairiano NV en Servisio di Limpiesa Bonairiano NV.

Belang dat het OLB in de deelneming heeft:

Het OLB is volledig aandeelhouder van BHM NV en daarmee 100% stemrecht in de AvA.

Beleidsvoornemens omtrent de deelneming:

In het onderzoeksrapport "Naar een actief aandeelhouderschap" wordt geadviseerd BHM NV op te heffen omdat de situatie vanuit governance perspectief onwenselijk is, de toegevoegde waarde van de BHM-constructie niet door iedereen onderkend wordt, uitoefening van stemrecht leidt tot stagnatie en dienstverlening aan de dochtermaatschappijen niet goed uit de verf komt. Daarnaast is er een onlogische financiële relatie met de dochters en geen verband te leggen tussen de gedane betaling en geleverde diensten. Het OLB heeft in de rol als aandeelhouder de opdracht verstrekt aan de RvC van BHM NV en directie om een plan van aanpak te maken voor het opheffen van BHM NV en overdracht van de taken / dochters. BHM NV voert momenteel het plan uit en werkt aan de opheffing van deze deelneming.

BONAIRE OVERHEIDSGEBOUWEN NV (BOG NV)

Openbaar belang:

BOG NV heeft ten doel om (woeste) gronden te ontwikkelen tot woon- appartementencomplexen, winkel- en kantorencentra, hotels, recreatiegebieden en het aanleggen van infrastructuur.

Belang dat het OLB in de deelneming heeft:

BHM NV is de aandeelhouder van BOG NV in een moeder-dochter constructie. Het OLB heeft middels stemrecht via BHM NV 100% zeggenschap in de AvA.

TOURISM CORPORATION BONAIRE NV (TCB NV)

Openbaar belang:

TCB NV heeft als belangrijkste doel om de ontwikkeling van toerisme op Bonaire te bevorderen. Dat gebeurt door o.a. ontwikkelingsplannen te maken voor toerisme op Bonaire, activiteiten ter motivering van de Bonaireaanse gemeenschap tot samenwerking, planning en individuele beleidsvorming en beleidsvoering op het gebied van toerisme.

Belang dat het OLB in de deelneming heeft:

BHM NV is de aandeelhouder van TCB NV in een moeder-dochter constructie. Het OLB heeft middels stemrecht via BHM NV 100% zeggenschap in de AvA.

SERVISIO DI LIMPIESA BONAIRIANO NV (SELIBON NV)

Openbaar belang:

Selibon NV heeft ten doel om een integraal afvalstoffenketenbeheer op Bonaire te verzorgen op bedrijfseconomische grondslagen met inachtneming van maatschappelijke en economische belangen. De afvalstoffenplannen, verordeningen en besluiten van het OLB zijn hierbij leidend.

Belang dat het OLB in de deelneming heeft:

BHM NV is de aandeelhouder van Selibon NV in een moeder-dochter constructie. Het OLB heeft middels stemrecht via BHM NV 100% zeggenschap in de AvA.

TELEFONIA BONAIRIANO NV (TELBO NV)**Openbaar belang:**

Telbo NV dient te zorgen voor de aanleg, het onderhoud en de exploitatie van het openbare telefoonnet op Bonaire met de andere telecommunicatiediensten die nodig zijn. Hierbij dient het maatschappelijk belang nadrukkelijk meegewogen te worden.

Belang dat het OLB in de deelneming heeft:

BHM NV is de aandeelhouder van Telbo NV in een moeder-dochter constructie. Het OLB heeft middels stemrecht via BHM NV 100% zeggenschap in de AvA.

BONAIRE LABORATORIUM NV (BONLAB NV)**Openbaar belang:**

BonLab NV exploiteert een laboratorium en zorgt voor de import, export, groot- en commissiehandel in instrumentarium en benodigdheden voor een laboratorium.

Belang dat het OLB in de deelneming heeft:

BHM NV is de aandeelhouder van BonLab NV in een moeder-dochter constructie. Het OLB heeft middels stemrecht via BHM NV 100% zeggenschap in de AvA.

WATER EN ENERGIEBEDRIJF BONAIRE NV (WEB NV)**Openbaar belang:**

WEB NV zorgt voor de productie en distributie van (drink)water, inzameling en behandeling van afvalwater en de productie en distributie van elektriciteit.

Belang dat het OLB in de deelneming heeft:

Het OLB is volledig aandeelhouder van WEB NV en daarmee 100% stemrecht in de AvA. De leden van de Raad van Commissarissen bestaat in ieder geval uit één commissaris die wordt voorgedragen door de ministeries van EZK, LNV en I&W. De andere commissarissen worden voorgedragen door het OLB.

BONAIRE INTERNATIONAL AIRPORT NV (BIA NV)**Openbaar belang:**

BIA NV draagt zorg voor de uitoefening van het luchthavenbedrijf, waaronder met name de aanleg, het onderhoud, de ontwikkeling en de exploitatie van het luchtvaartterrein op de Flamingo luchthaven.

Belang dat het OLB in de deelneming heeft:

Het OLB is volledig aandeelhouder van BIA NV en daarmee 100% stemrecht in de AvA. De Raad van Commissarissen wordt door de AvA benoemd nadat de Eilandsraad is gehoord.

OIL TRADING BONAIRE NV (OTB NV)**Openbaar belang:**

OTB NV draagt als petroleumbedrijf zorg voor het opsporen en winnen van aardolie en andere bitumineuze stoffen, de handel en opslag ervan en de bereiding van de daaruit te winnen producten. Het exploiteren van schepen en andere manieren van vervoer behoort ook tot de oorspronkelijke taken van OTB NV.

Belang dat het OLB in de deelneming heeft:

Het OLB is volledig aandeelhouder van OTB NV en heeft daarmee 100% stemrecht in de AvA. De Raad van Commissarissen wordt door de AvA benoemd nadat de Eilandsraad is gehoord.

BONAIRE WAGENPARK NV**Openbaar belang:**

Bonaire Wagenpark is aanvankelijk opgericht om al het rollend materieel ten behoeve van openbaar vervoer, het vervoer van overheidsdienaren en personen in dienst van NV's te verkrijgen, beheren en onderhouden. Hierbij hoorde ook het exploiteren van een garagebedrijf en keuringslokaal.

Belang dat het OLB in de deelneming heeft:

BHM is de aandeelhouder van Bonaire Wagenpark in een moeder-dochter constructie. Het OLB heeft middels stemrecht via BHM NV 100% zeggenschap in de AvA.

Beleidsvoornemens omtrent de deelneming:

De NV is niet meer actief en in liquidatie.

BONAIRE MANAGEMENT GROUP NV (BMG NV)**Openbaar belang:**

BMG NV is oorspronkelijk opgericht om te bemiddelen bij de oprichting van NV's en zich bezig te houden met ondernemingen die diensten verlenen of adviezen geven op managementniveau.

Belang dat het OLB in de deelneming heeft:

BHM is de aandeelhouder van Bonaire Wagenpark in een moeder-dochter constructie. Het OLB heeft middels stemrecht via BHM NV 100% zeggenschap in de AvA.

Beleidsvoornemens omtrent de deelneming:

De NV is niet meer actief en in liquidatie.

ONTWIKKELINGSBANK NEDERLANDSE ANTILLEN**Openbaar belang:**

De Bank heeft ten doel om de totstandkoming van projecten te bevorderen die van belang zijn voor de economische ontwikkeling en te streven naar een evenwichtige ontwikkeling van de eilanden.

Belang dat het OLB in de deelneming heeft:

Het OLB heeft ten tijde van de oprichting 1500 aandelen in OBNA genomen. Dit is 10% procent van het totaal van de aandelen.

Beleidsvoornemens omtrent de deelneming:

Het proces is om voor Bonaire een commissaris te benoemen in de raad van commissarissen van de OBNA is gestart.

FUNDASHON WEGA DI NUMBER BONAIRE (FWNB)**Openbaar belang:**

Het doel van de stichting is het verwerven van gelden door middel van het organiseren van Wega di Number en in opdracht van het Bestuurscollege uitbetalen aan instellingen op het gebied van sport, cultuur, charitatief werk en onderwijs. Daarnaast adviseert de fundashon het BC over loterij-zaken. De loterijverordening Bonaire en daaraan verleende vergunningen zijn leidend.

Belang dat het OLB in de stichting heeft:

De stichting is opgericht door het OLB waarbij de leden van het bestuur worden benoemd en ontslagen door het Bestuurscollege.

Beleidsvoornemens omtrent de stichting:

Toevoegen uit begroting 2023 van de stichting zodra deze informatie beschikbaar is.

FUNDASHON CAS BONAIRIANO (FCB)**Openbaar belang:**

De stichting is werkzaam in het belang van volkshuisvesting/ maatschappelijk vastgoed door betaalbare en leefbare woningen te bouwen en in stand te houden. Hierbij hoort een sociaal rechtvaardig verhuur- en toewijzingsbeleid. Er dient te worden meegewerkt aan een goede woonomgeving en het bevorderen van een goed woonklimaat middels opbouwwerk. Een goede dienstverlening aan de huurders en het optimaliseren van de relaties met de bewoners en hun vertegenwoordiging maakt onderdeel hiervan uit.

Belang dat het OLB in de stichting heeft:

Het OLB heeft geen rechten conform de statuten. Indien het bestuur heeft besloten om de stichting te ontbinden, dienen de boeken en bescheiden overgedragen te worden aan een door het Bestuurscollege/Eilandsraad aan te wijzen instantie.

STICHTING OPENBAAR ONDERWIJS BONAIRE**Openbaar belang:**

De stichting zorgt voor de instandhouding van één of meerdere openbare scholen, al dan niet tezamen met openbare scholen voor voortgezet onderwijs en geeft onderwijs aan die scholen.

Belang dat het OLB in de stichting heeft:

De leden van de Raad van toezicht worden benoemd door de Eilandsraad. De Raad van toezicht is na goedkeuring van de Eilandsraad bevoegd de stichting te ontbinden.

STICHTING BEHEER KOMPLEHO DEPORTIVO BONAIRE**Openbaar belang:**

De stichting zorgt voor het beheren en exploiteren van de sport- en recreatiehal en organiseert, bevordert en stimuleert sport. Activiteiten worden in samenwerking met andere organisaties georganiseerd. Ook schoolsport maakt hier onderdeel vanuit inclusief het sportfonds en een goed opgeleid kader en vrijwilligers.

Belang dat het OLB in de stichting heeft:

De leden van het bestuur worden benoemd door het Bestuurscollege. Voor een aantal zaken is er goedkeuring nodig van Bonaire Overheidsgebouwen NV.

2.5.6 Grondbeleid

Een aanduiding van de wijze waarop het OLB het grondbeleid uitvoert

Bonaire heeft de afgelopen jaren flinke veranderingen doorgemaakt en de omstandigheden zullen ook in de nabije toekomst – denk aan demografie, digitale revolutie, voedselschaarste klimaatverandering, duurzaam omgaan met grondstoffen etc.- blijven wijzigen. In deze steeds veranderende omgeving is het daarom noodzakelijk dat het OLB een gericht en modern grondbeleid hanteert. Het grondbeleid voor Bonaire is vastgelegd in de definitieve Nota Grondbeleid 2022 - 2025, die op 11 oktober 2022 door de Eilandsraad unaniem is aangenomen.

Het primaire doel van het grondbeleid is het geven van richting en houvast voor alles dat met grondontwikkeling heeft te maken. Met als kernpunt “De instrumenten van het grondbeleid worden in eerste instantie ingezet om vooral de actuele scheefgroei in vraag en aanbod bij de sociale huur, middenhuur en sociale koop te helpen nivelleren. Dit heeft grote prioriteit want er is een versnelling nodig bij het oplossen van dit tekort.”

Deze nota is beslist geen handboek met uitleg van alle instrumenten en hun varianten die in alle mogelijke situaties voorkomen, maar beoogt een overzicht te geven van de voor Bonaire van belang zijnde instrumenten, die in de toekomst zullen worden ingezet om de beleidsambities kracht bij te zetten.

De Kadernota Grondbeleid 2022 – 2025 bevat verder de volgende kernpunten:

- structuur aanbrengen in hoe het grondbeleid de komende jaren ingezet wordt op Bonaire;
- de voorgestelde instrumentaria op de goede momenten activeren, uitdragen en streven naar consequente uitvoering;
- de Kadernota Grondbeleid is dienstbaar aan bestuurlijke doelen en vraagt om samenwerking;
- verplichte invoering van verplichte Grondexploitatie en planontwikkelingskosten;
- helpen om de gewenste gebiedsontwikkeling (kwantiteit, kwaliteit) te realiseren;
- grondbeleid toepassen vindt op integere wijze plaats;
- het grondbeleid opereert vanuit het volgende anker: in de jaarbegroting, meerjarenbegroting dan wel in beleidsdocumenten staan de concreet gemaakte specifieke doelen. Die zijn SMART: specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdgebonden. Dat is en wordt steeds de huiswerkopgave voor het grondbeleid.

Versnelde woningbouw voor de lokale bevolking

Grondbeleid volgt onverkort de visie en beleid van het OLB zoals vastgelegd in het Ruimtelijk Ontwikkelingsplan (ROB) Bonaire 2022 en andere sectorale plannen. Het grondbeleid heeft nadrukkelijk een vooraanstaande rol bij de bestuurlijke prioriteit om ervoor te zorgen dat er op korte termijn een oplossing komt voor het tekort aan betaalbare woningen voor de lokale bevolking.

Door middel van een degelijke ruimtelijke programmering worden er 1850 betaalbare koop- en huurwoningen in de komende 5 jaar gerealiseerd voor de lokale bevolking. Dat is een allesoverheersende ambitie. Fatsoenlijk kunnen wonen is een eerste levensbehoefte.

Het OLB kiest in het grondbeleid in principe voor een bouwgrondproductie op eigen grond, omdat er dan de meeste invloed kan worden uitgeoefend op het succesvol bereiken van bestuurlijke doelen. Het OLB mobiliseert marktkennis en streeft naar participatie van burgers en bedrijven bij gebiedsontwikkeling.

Het OLB kan deze ambitie niet alleen realiseren en zal daarbij verschillende (markt)partijen moeten mobiliseren middels bijvoorbeeld een PPP-traject. De FCB zal tevens een prominente rol in deze inhaalslag vervullen. Dit houdt in dat verscheidene partijen verantwoordelijk zijn voor het productieproces. Het OLB vervult vanuit haar publieke verantwoordelijkheid altijd een regierol. Het is noodzakelijk dat het OLB krachtige leiding neemt in de planning, programmering en realisatie van deze belangrijke opgave.

In 2024 zullen relatief veel erfpachtovereenkomsten komen te vervallen. Het beleid is erop gericht om alle vervallen erfpachtgronden te verlengen, echter met een aangepaste marktconforme canon. Er zullen taxaties worden uitgevoerd om de nieuwe canon vast te stellen.

Het Grondbeleid bepaalt dat de goedgekeurde instrumenten -indien mogelijk- met onmiddellijke ingang zullen worden ingevoerd. Dit betekent dat de grondexploitatie in 2023 op kleine schaal is ingevoerd en dat het OLB in de toekomst niet (alleen) de kosten zal dragen bij planontwikkelingen. Integendeel, middels grondexploitatie zal een groot gedeelte van de infra- en planontwikkelingskosten door de ontwikkelaar worden gedragen.

Aangezien nog niet alle “publieke instrumenten” juridische kracht hebben, werkt het OLB op dit moment met (civiele) overeenkomsten met initiatiefnemers om zowel de planontwikkelingskosten als de infrastructuurkosten te verhalen.

In 2024 zal er gestart worden met gebiedsontwikkeling en het instellen van grondexploitatie. Alvorens de grondexploitatie van kracht is zullen hiervoor middelen gereserveerd moeten worden voor de aanloopkosten om alle voorbereidingen op orde te hebben.

Het jaar 2024 staat in het teken van de invoering van belangrijke beleidsinstrumenten. De nota heeft een specifiek hoofdstuk ten aanzien van de implementatie. De implementatie onderwerpen zijn de volgende:

- invoering grondexploitatie en planontwikkelingskosten;
- invoering van nieuwe scenario's rekenmethodieken voor grondprijzen;
- invoering principe van grondontwikkeling;
- nieuw model wachtlijst OLB;
- vernieuwing voorwaarden van uitgiftes voor woningbouw en commercieel;
- onderzoek woningbehoefte Bonaire;
- modernisering verordeningen rondom grondontwikkeling.

Zoals hiervoor aangegeven is er tot dusver nimmer met grondexploitatie gewerkt op Bonaire, derhalve kan er nog geen onderbouwing worden gegeven van de geraamde winstneming. Ook bij de reserves voor grondzaken in relatie tot de risico's van de grondzaken zal deze in het teken staan van een overgangsjaar.

3 Financiële Begroting

Recapitulatie begroting per hoofdfunctie

Hoofdfunctie	Rekening 2022	Begr'23 na 2e wijz.	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	
LASTEN:							
0	Algemeen bestuur	39.198	40.085	39.120	39.145	39.362	39.097
1	Openbare orde en veiligheid	810	951	929	910	910	910
2	Verkeer, vervoer en waterstaat	13.514	23.405	9.645	9.933	10.005	10.053
3	Economische zaken	6.278	6.150	6.548	7.191	7.210	7.214
4	Onderwijs	8.978	13.816	3.042	3.097	3.097	3.097
5	Cultuur en recreatie	8.134	12.239	5.600	5.428	5.428	5.688
6	Sociale voorzieningen/maatschapp. werk	12.902	28.924	9.626	9.241	9.241	9.241
7	Volksgezondheid	9.766	19.390	10.763	10.720	10.720	10.720
8	Ruimtelijke ordening en volkshuisvesting	991	4.840	2.194	2.520	2.520	2.520
9	Financiering/alg.dekkingsmiddelen	10.453	1.113	977	728	678	678
TOTAAL LASTEN		111.023	150.913	88.443	88.913	89.172	89.219
BATEN:							
0	Algemeen bestuur	8.111	10.987	4.632	4.729	4.799	4.579
1	Openbare orde en veiligheid	1.213	631	117	117	117	117
2	Verkeer, vervoer en waterstaat	8.768	17.998	5.515	5.576	5.576	5.576
3	Economische zaken	2.100	1.575	277	277	277	277
4	Onderwijs	6.425	11.224	99	99	99	99
5	Cultuur en recreatie	1.027	7.355	287	287	287	287
6	Sociale voorzieningen/maatschapp. werk	8.656	21.169	2.266	1.766	1.766	1.766
7	Volksgezondheid	5.959	14.890	5.698	5.698	5.698	5.698
8	Ruimtelijke ordening en volkshuisvesting	1.150	2.878	1.137	1.137	1.137	1.137
9	Financiering/alg.dekkingsmiddelen	69.810	62.205	68.416	70.615	70.798	70.938
TOTAAL BATEN		113.219	150.913	88.443	90.299	90.552	90.472
SALDO VAN LASTEN EN BATEN		2.196	-	-	1.386	1.380	1.253

bedragen x USD 1.000

3.1

Staat van baten en lasten

3.2

Meerjareninvesteringsplan 2024 – 2027

Jaar	STAAT VAN ACTIVA	afs. per	Vermeerderingen 2023	Vermeerderingen 2024	Vermeerderingen 2025	Vermeerderingen 2026	Vermeerderingen 2027	dekking bestemm. reserve
	Functie 341 Agrarische zaken. jacht en visserij		60.000	290.000	80.000	80.000	80.000	12.240
2013	Schuur	20						
2014	Schuur	20						
2021	Agrarische zaken	20						1.820
2021	LVV	20						4.398
2022	Landbouwmachines LVV	10						6.022
2023	Schaduwhallen project voedselbank Bonaire	20	60.000					
2024	Multifunctionele landbouwvoertuigen	10		170.000				
2024	LVV greenhouses	20		40.000				
2024	LVV stallen	20		80.000	80.000	80.000	80.000	
	Functie 400 Algemeen beheer		-	70.000	-	-	-	-
2024	E&W. plaatsen en vervangen railing Malecon	20		70.000				
	Functie 480 Uitgaven onderwijs		570.000	-	-	-	-	90.061
2021	Huisvesting scholen 2019	30						55.000
2018	Renovatie Colegio Luis Betran	40						
2018	Uitbreiding school Liceo Boneriano	40						
2014	Renovatie collegio San Bernardo & Nieuwbouw Watapana & Papa Cornes	40						
2016	Reina Beatrix & Renovatie gymzalen	40						
	Onderwijshuisvesting (activa in bestelling)	40						
2022	Buurthuizen Family Justice Center	40						23.811
2022	Civieltechnische werk nieuwbouw Pelikaan	20						11.250
2023	Uitbreiding MBO	40	570.000					
	Functie 510 Bibliotheek		-	-	2.600.000	-	-	-
2024	Inrichting nieuwe bibliotheek	10			2.600.000			
	Functie 530 Sport		1.000.000	-	-	-	-	22.562
2021	Sport (verlichting)	10						1.950
2021	Lichtmasten	15						20.612
2021	Sportvelden	15						-
2022	Sportfaciliteiten en Dragstrip	15	1.000.000					
	Functie 822 Overige volkshuisvesting		-	-	-	-	-	3.425
2021	Sociale woningbouw 2020	30						3.425
	Functie 920 Belastingen		-	250.000	-	-	-	-
2024	Kiosk & Smart E-gates	5		250.000				
	Totaal-generaal		14.006.610	27.142.977	24.420.800	22.510.000	22.560.000	990.837
	Recapitulatie naar balansposten:							
100	- gronden en terreinen		-	-	-	-	-	-
110	- woonruimten en bedrijfsgebouwen		722.000	120.000	2.680.000	15.030.000	15.080.000	12.949
112	- huisvesting scholen		570.000	70.000	-	-	-	90.061
120	- duurzame bedrijfsmiddelen		322.400	420.000	-	-	-	19.687
130	- vervoermiddelen		96.000	280.000	-	-	-	84.700
140	- automatiseringsmiddelen		4.261.000	3.652.000	240.000	-	-	321.986
150	- grond-, weg- en waterbouw. werken		7.035.210	22.600.977	21.500.800	7.480.000	7.480.000	440.843
160	- sportaccommodaties		1.000.000	-	-	-	-	20.612
195	- activa in bestelling		-	-	-	-	-	-
	Totaal-generaal		14.006.610	27.142.977	24.420.800	22.510.000	22.560.000	990.837

Toelichting

Klanten Service Centrum

De vermeerderingen die opgenomen zijn in de staat van activa zijn reeds door middel van een besluit van de Eilandsraad beschikbaar gesteld.

Openbare verlichting/regenafvoer

De vermeerderingen die opgenomen zijn in de staat van activa zijn in het meerjareninvesteringsplan 2023-2026 zoals opgenomen in de begroting 2023 reeds opgenomen.

Inrichten terreinen/parkeren rondom de scholen

De vermeerderingen die opgenomen zijn in de staat van activa zijn in het meerjareninvesteringsplan 2023-2026 zoals opgenomen in de begroting 2023 reeds opgenomen. De vermeerderingen die opgenomen zijn voor 2024 zijn het gevolg van prijsstijgingen.

Automatisering theorie-examen

Voor de automatisering van de toetsing van het theorie-examen voor rijbewijzen zijn middelen nodig. Hierbij behoren implementatie, licentie, aanschaf randapparatuur, meubilair (laptops + examen zuilen), training voor omgang met de applicatie.

Aanpassing PIVA

Voor de aanschaf en de inrichting van PIVA, aangevuld met het project Business Intelligence is totaal een investering noodzakelijk van USD 965.000.

Kiosk & Smart E-gates

Het eerste anderhalf jaar na de introductie van de nieuwe manier van de inning van de toeristenbelasting is gekozen voor een volledig persoonlijke aanpak voor de controle en inning van de toeristenbelasting op de airport, omdat de belasting nog onbekend was en de invoering voor bepaalde doelgroepen omstreden. Inmiddels loopt het proces goed, zijn er veel minder vragen en problemen en kan het proces meer gedigitaliseerd worden. IBIS Management heeft een offerte voor een complete oplossing aangeleverd waarbij er twee self-service kiosks en twee smart E-gates worden aangeschaft en geïntegreerd in het huidige managementsysteem. Daarnaast zullen er nog altijd minimaal twee personen per moment aanwezig zijn om de bezoekers persoonlijk welkom te heten, te assisteren en vragen te beantwoorden. De voordelen van deze digitalisering zijn onder andere aanzienlijke vermindering van operationele kosten, imagoverbetering door technologische innovatie en verbetering van de bezoekerservaring. Hierdoor zal een besparing op de inningskosten worden gerealiseerd zodat deze kosten budget neutraal uitkomen.

Meerjareninvesteringsplan Wegen

De specificatie van de wegen die in 2024 worden aangepakt zijn in onderstaande schema opgenomen.

Voor een nadere toelichting en onderbouwing wordt verwezen naar de paragraaf onderhoud kapitaalgoederen.

Wijk	Straat	Type weg	Type verharding	Bedrag 2024
Nikiboko	Hanchi Amboina	Verbindingsweg/hoofdweg	Asfalt	1.204.000
Tras di Montana	Kaminda Gurubu	Woonstraat	Asfalt	278.000
Tras di Montana	Kaminda La union	Woonstraat	Asfalt	295.000
Antriol	Kaminda Lagun	Verbindingsweg/hoofdweg	Asfalt	9.558.653
Buiten wijk grens	Kaminda Sorobon	Woonstraat	Asfalt	3.386.485
Rincon	Kaya Apelsina	Woonstraat	Asfalt	280.000
Belnem	Kaya Aries	Woonstraat	Zand	96.000
Playa	Kaya Caracas	Woonstraat	Asfalt	68.000
Hato	Kaya Den Bosch	Verbindingsweg/hoofdweg	Zand	361.000
Playa Pabou	Kaya Dialma	Woonstraat	Beton	685.000
Tera Kora	Kaya Domingo Bernabela	Verbindingsweg/hoofdweg	Zand	200.000
Rincon	Kaya Drúfi	Verbindingsweg/hoofdweg	Zand	74.000
Nikiboko	Kaya Flamingo	Woonstraat	Asfalt	257.000
Playa	Kaya General C.M. Piar	Woonstraat	Asfalt	110.000
Antriol	Kaya Gepi	Verbindingsweg/hoofdweg	Asfalt	98.000
Playa Pabou	Kaya Herman J. Pop	Woonstraat	Asfalt	111.000
Tera Kora	Kaya Iners Domacase	Verbindingsweg/hoofdweg	Zand	128.000
Tera Kora	Kaya Maximiliana Rosario	Woonstraat	Asfalt	685.000
Rincon	Kaya Milon	Verbindingsweg/hoofdweg	Zand	250.000
Rincon	Kaya Pampuna	Verbindingsweg/hoofdweg	Zand	321.000
Republiek	Kaya Perla	Woonstraat	Zand	458.000
Antriol	Kaya Pikuditu	Verbindingsweg/hoofdweg	Asfalt	81.000
Playa Pabou	Kaya Proud	Woonstraat	Zand	719.000
Antriol	Kaya Purunchi	Verbindingsweg/hoofdweg	Asfalt	121.000
Belnem	Kaya Tauro	Woonstraat	Zand	251.000
Nikiboko	Kaya Thomas M. Marchena	Verbindingsweg/hoofdweg	Asfalt	375.000
Rincon	Sub'I Rincon	Verbindingsweg/hoofdweg	Beton	246.000
TOTAAL INVESTERING WEGEN 2024				20.697.138

Voor 2025 staan de volgende investeringen gepland.

Wijk	Straat	Type weg	Type verharding	Bedrag 2024
Antriol	Kaya Andrea	Verbindingsweg/hoofdweg	Zand	115.000
Nikiboko	Kaya Andres A. Emerenciana	Woonstraat	Asfalt	456.000
Nikiboko	Kaya Avelino J. Cecilia	Woonstraat	Asfalt	1.343.000
Antriol	Kaya Barakuda	Verbindingsweg/hoofdweg	Asfalt	664.000
Playa Pabou	Kaya Baralt	Woonstraat	Asfalt	83.000
Antriol	Kaya Beethoven	Woonstraat	Zand	320.000
Noord Saliña	Kaya Caiquetio	Woonstraat	Asfalt	156.000
Playa Pabou	Kaya Den Tera	Woonstraat	Asfalt	355.000
Buiten wijk grens	Kaya EEG	Woonstraat	Asfalt	4.811.295
Antriol	Kaya Frater Odulfinus	Verbindingsweg/hoofdweg	Asfalt	381.000
Playa Pabou	Kaya Gob. N. Debrot	Woonstraat	Asfalt	1.862.965
Rincon	Kaya Guyaba	Verbindingsweg/hoofdweg	Zand	308.000
Rincon	Kaya Hubentud	Woonstraat	Asfalt	285.000
Rincon	Kaya Ishiri	Verbindingsweg/hoofdweg	Zand	126.000
Republiek	Kaya Jasinto	Woonstraat	Zand	730.000
Tera Kora	Kaya Juruena	Verbindingsweg/hoofdweg	Zand	440.000
Rincon	Kaya Leucadio Marino Pourier	Woonstraat	Asfalt	194.000
Antriol	Kaya Mendelssohn	Woonstraat	Zand	691.000
Antriol	Kaya Papa Cornes	Woonstraat	Asfalt	679.000
Rincon	Kaya Patia	Verbindingsweg/hoofdweg	Zand	133.000
Antriol	Kaya Regina	Verbindingsweg/hoofdweg	Zand	94.000
Belnem	Kaya Sagitario	Woonstraat	Zand	254.000
Antriol	Kaya Toniu	Verbindingsweg/hoofdweg	Asfalt	249.000
Noord Saliña	Kaya Tonkawa	Woonstraat	Asfalt	111.000
Republiek	Kaya Topas	Woonstraat	Asfalt	375.000
Antriol	Kaya V.F. Gomes	Woonstraat	Asfalt	137.000
Nikiboko	Kaya Warawara	Verbindingsweg/hoofdweg	Beton	153.000
Hato	Kaya Wassenaar	Verbindingsweg/hoofdweg	Zand	369.000
TOTAAL INVESTERING WEGEN 2025				15.875.260

3.3

Staat van reserves en voorzieningen

RESERVES EN VOORZIENINGEN	Saldo 1 januari 2024	Mutatie 2024	Saldo 31 december 2024	saldo 31 december 2025	saldo 31 december 2026	saldo 31 december 2027
Algemene reserve	31.136.000		31.136.000	31.136.000	31.136.000	31.136.000
Egalisatiereserve Afvalwaterheffing	-	300.000	300.000	600.000	900.000	1.200.000
Fineb leningen	443.000		443.000	443.000	443.000	443.000
Deelnemingen	20.305.000		20.305.000	20.305.000	20.305.000	20.305.000
Afschrijvingen	13.551.000	-991.000	12.560.000	11.512.000	10.495.000	9.696.000
TOTAAL RESERVES	65.435.000	-691.000	64.744.000	63.996.000	63.279.000	62.780.000
Voorziening pensioenen gezagdragers	2.937.000		2.937.000	2.937.000	2.937.000	2.937.000
Voorziening pensioenen werklieden Bonaire	2.079.000		2.079.000	2.079.000	2.079.000	2.079.000
TOTAAL VOORZIENINGEN	5.016.000	-	5.016.000	5.016.000	5.016.000	5.016.000
GENERAAL TOTAAL	70.451.000	-691.000	69.760.000	69.012.000	68.295.000	67.796.000

Jaarlijks worden bedragen uit de bestemmingsreserve afschrijvingen onttrokken ter dekking van de kapitaallasten.

3.4

Staat van personeel

KPL	Afdeling	Rekening 2022	Begr2023 na wijz.	FTE's	BU	Vacature	Begroting 2024	Dekking uit BU
60011000	Eilandsraad	135.000	117.000	9,00			162.000	
60012500	Gezaghebber	264.000	255.000	1,00		1,00	159.000	
60012501	Uitkering Gezagdragers	54.000	162.000				50.000	
60013000	Gedeputeerden	505.000	432.000	3,00				
60016000	Bureau Griffier	230.000	413.000	8,00		5,00	596.000	
60021001	Financiën	1.171.000	1.291.000	24,00		1,00	1.500.000	
60021002	Facilitaire Zaken	1.108.000	1.056.000	33,56			995.000	
60021003	Communicatie	422.000	226.000	10,00		4,00	798.000	
60021004	P&A	839.000	703.000	11,00			618.000	
60021005	JAZ	543.000	627.000	12,00	2,00		1.113.000	
60021006	P&O	1.111.000	877.000	14,00		3,00	1.153.000	
60021007	ICT	477.000	462.000	7,00		1,00	501.000	
60021009	Bureau Eilandsecretaris	534.000	1.850.000	7,00		2,00	687.000	
60021010	Afdeling Deelnemingen	116.000	130.000	1,00			137.000	
60021013	Kabinet Gezaghebber	405.000	656.000	6,81		1,81	695.000	
60021014	Bureau Gedeputeerde	559.000	517.000	7,87			554.000	
60021016	Staf (BO)	95.000	474.000	4,00		1,00	435.000	
60021016	Stelposten	-	458.000				185.000	
60021017	Staf (RO)	600.000	617.000	13,00		3,00	923.000	
60021018	Beleid en Projecten	1.286.000	1.496.000	21,60		6,00	2.104.000	
60021019	Directie S&Z	581.000	707.000	14,00		3,00	1.146.000	
60021020	Beleid en Projecten	258.000	346.000	3,00			268.000	
60021021	Staf (TH)	306.000	337.000	6,00		3,00	491.000	
60021022	Programma's en Advies	116.000	217.000	2,00			105.000	
60021023	TOP Traineeship	274.000	310.000	7,00			270.000	
60021024	OBWVP	1.542.000	1.196.000				1.251.000	
60021026	Overige Stelpost Bestuursapparaat	36.000						
60022002	Sector/Decentraal overleg	11.000						
60022011	Verbetertraject Financieel Beheer	2.000						
60022019	Revitalisatie directie Samenleving & Zorg	1.000			1,00			
60022020	Invulling hoofd Burgerzaken	50.000						
60022023	Mobiliteit medewerkers ambtelijk apparaat	3.000						
60022040	Opstellen & uitvoeren mobiliteitplan en loopbaan	13.000						
60030001	Burgerzaken	679.000	720.000	12,00		1,00	667.000	
60201010	Realisatie	626.000	1.016.000	15,00			1.156.000	
60201015	Realisatie-Unit Vergunningen	345.000						
61401000	Projecten en Task-forces	587.000	445.000	14,00			577.000	
62101000	Beheer Openbare Ruimte	293.000	386.000	7,00			250.000	
62110002	Commissie Personenvervoer	3.000						
62111000	Bureau Rijbewijzen	144.000	160.000			2,00	191.000	
62220001	Haven en Loodswezen	820.000	954.000	12,00		1,00	877.000	
62220007	Showcase Hato	147.000						
63000000	Economie			1,00		1,00	145.000	
63000005	T&H Handhaving R&O	691.000	670.000	15,00		4,00	878.000	
63411000	LVV	297.000	273.000	17,00	1,00	4,00	743.000	77.200
64001000	Educatie en Welzijn	429.000	569.000	8,00		2,00	680.000	
65100000	Educatie en Welzijn/Bib	230.000	248.000	3,00			109.000	
65300001	Indebon	510.000	595.000	15,00			648.000	

KPL	Afdeling	Rekening 2022	Begr2023 na wijz.	FTE's	BU	Vacature	Begroting 2024	Dekking uit BU
65300008	Versterking IndebonBU			1,00	1,00		61.000	61.000
65400001	Educatie en Welzijn/Cultuur	214.000	342.000	6,00		1,00	359.000	
66001010	MOA	383.000	235.000	6,00		1,00	405.000	
66001029	E&W/BU: MDT	73.000		0,91	0,91		90.000	90.000
66001031	E&W/BU: Particuliere verhuur			1,00	1,00		63.000	63.000
66110020	Plenchi Trabou		164.000	-				
66300003	Sociale Kanstraject Jongeren SKJ (BU)	33.000						
66300036	Inter(ei)landelijke opvang slachtoffers HG	2.000						
66500016	E&W/BU: BES4Kids	140.000		3,56	3,56		222.000	222.000
66501000	Voorzieningen kinderopvang	1.000						
67000005	PG-BU	152.000		6,00	6,00	1,00	434.000	434.000
67001000	Publieke Gezondheid - GGD	799.000	954.000	11,41			747.000	
67200000	Veterinaire Afdeling Bonaire	317.000	253.000	6,00		2,00	381.000	
67230024	Reorganisatie LVV	13.000						
67231001	Commissie Natuurbeheer Bonaire	6.000						
67250005	T&H Samenleving en Zorg	281.000	290.000	6,00		2,00	470.000	
68220011	Huurcommissie	77.000	90.000	1,00			90.000	
68220011	reservering vakantieuren	-34.000						
TOTAAL		21.905.000	24.296.000	393.72	16.47	56.81	27.139.000	947.200

Toelichting

De formatie is ten opzichte van de begroting 2023 licht gedaald. Veel medewerkers zijn uitgetreden vanwege de seniorenregeling.

De salariskosten zijn wel gestegen ten opzichte van 2023 als gevolg van het aantrekken en het nog aan te trekken van personeel op een hoger salarisniveau. De stijging van de salariskosten is tevens het gevolg van de CAO ontwikkeling in 2023, die doorwerkt in 2024.

3.5 Staat van Bijzondere Uitkeringen (BU)

De huidige werkwijze is er op gericht dat we, op het moment dat een beschikking van een Nederlands ministerie wordt ontvangen, het bedrag dat beschikbaar wordt gesteld volledig opnemen in het jaar dat de beschikking is afgegeven. Door middel van een begrotingswijziging verantwoorden we deze gelden in de Uitvoeringsrapportages die per kwartaal worden opgesteld. In het merendeel van de beschikking is opgenomen dat de gelden binnen 2 jaar dienen te worden besteed. We nemen voornamelijk deze gelden niet op in de begroting 2024. In de laatste Uitvoeringsrapportage van 2023 presenteren we de middelen die in 2023 niet zijn besteed en dus, op basis van de beschikking, ingezet mogen worden in 2024.

Functie	Functieomschrijving	Toelichting	Bedrag
130	Rampenbestrijding	Rampenbestrijding (B.U.)	117.000
210	Wegen.straten pleinen	Meerjarig uitvoeringsprogramma wegen Bonaire - fase 2	3.417.000
530	Sport	INDEBON - BU	263.000
600	Algemeen beheer	Implementatie Maatschapp.diensttijd	200.000
600	Algemeen beheer	Particuliere verhuur	300.000
630	Sociaal cultureel werk/jeugd/jongerenwerk	Sociale Kantraject Jongeren SKJ (B.U.)	566.000
650	Kinderopvang	BES4Kids	1.200.000
700	Algemeen Volksgezondheid	Publieke Gezondheidszorg (B.U.)	718.000
822	Volkshuisvesting	Verhuurderssubsidie	698.000
TOTAAL			7.479.000

3.6 Staat van incidentele baten en lasten

Functie	Functieomschrijving	Toelichting	Bedrag
LASTEN:			
001	Bestuursorganen	Digitalisering wet-en regelgeving	248.000
002	Bestuursapparaat	Inrichten belastingpakket voor afvalwaterheffing	100.000
002	Bestuursapparaat	Inhuur derden Bedrijfvoering en Ondersteuning	463.000
002	Bestuursapparaat	Opleiding en training Toezicht en Handhaving	180.000
002	Bestuursapparaat	Voorlichting en promotie Toezicht en Handhaving	50.000
510	Bibliotheek	Voorlichting en promotie bibliotheek	134.000
TOTAAL LASTEN			1.175.000
BATEN:			
	n.v.t.		
SALDO			1.175.000

3.7

Staat van subsidies

Functie	Toelichting	Rekening 2022	Begroting 2023	Begroting 2024
300	Fundashon Tienda pa Konsumido Bonaire	34	34	136
300	Tourism Corporation Bonaire	-	2.000	2.500
310	Stichting Beheer Bedrijfsfondsen Bonaire (voormalig CKB)		128	-
310	Fundashon Tienda pa Konsumido Bonaire	34		-
341	Agrarische zaken/LVV subsidie tractor tbv kunuku's/ Subsidie tractor boeren - Damascus Heavy Equipment Rentals	2	15	15
341	Diverse instanties			10
341	Bevordering Landbouw/veeteelt/visserij			250
341	Klinika Veterinario Bonaire N.V./Flamingo Island Veterinary Center	37	37	37
341	Stichting Dierenasiel Bonaire	28	28	28
341	Stichting Donkeyshelp	70	70	70
341	Initieren ontwikkelings landbouw en veeteelt w.o. Piskabon	150	50	150
341	Diverse instanties		250	-
400	Stichting Voeding op school	182	182	243
400	Fundashon Konsulta pa Grandinan			-
400	Stichting Scholengemeenschap Bonaire	59		-
480	Stichting Leren is Leuk	96	125	115
480	Stichting Openbaar Onderwijs Bonaire - bruidschat	70	70	70
480	Stichting Expertisecenter Onderwijs Zorg Bonaire	73	72	73
480	Transworld radio Bonaire tbv klaslokaal	11	11	11
480	Stichting Scholengemeenschap Bonaire	42	260	75
480	Betonbouw Bonaire N. V.	57		57
480	Ocean View Villas	76		83
480	Triple Threat	43		48
482	Fundashon Formashon Pa Mayan	659	659	733
530	Buitensportaccommodaties - Bonaire Overheid Gebouwen (BOG)	2.346	510	510
530	Buitensportaccommodaties			250
530	Diverse sport aangelegenheden	140	76	45
530	Regatta (Stichting Aquaspeed Bonaire Windsurfers)	35	33	63
530	Diverse instanties		250	75
530	Diverse sport aangelegenheden	4		-
530	Regatta (Stichting Aquaspeed Bonaire Windsurfers)	20		-
540	Servisio di Kultura . Arte i Literatura (SKAL)		400	240
540	Regatta te land (Massive Productions Bonaire)			75
540	Dia di Rincon			40
540	Kanta bo Boneiru (Stichting Bonaire Youth Ent)			25
540	Festival di Tumba (KLAVE)			15
540	Simadan Chana i Doei			6
540	Fundashon Mangasina di Rei	240	240	300
540	Dance Sensation Foundation/School of Performing Arts Bonaire Foundation	35	15	100
540	Fundashon Historiko Kultural Boneriano	42	42	-
540	Stichting Kunst en Cultuur van Bonaire	26	26	30
540	Fundashon Akademia Papiamentu	30	30	50
540	Fundashon Klave	10		-
540	Stichting Plataforma Kultural		22	110
540	Fundashon Lesa ta dushi		2	2
540	Stichting Bonaire Youth Entertainment - Kas di Musika	20	20	45
540	Art Culture Education Foundation	27	20	28
540	Organiseren van Kanto pa Boneiru Stichting Bonaire Youth Entertainment	24	15	-

bedragen x USD 1.000

Functie	Toelichting	Rekening 2021	Begroting 2022	Begroting 2023
540	Organiseren van Regatta te Land		33	-
540	Diverse instanties		250	124
541	Fundashon Mangasina di Rei	18		-
541	Fundashon Historiko Kultural Boneriano			71
541	Diverse instanties		250	179
560	Tourism Corporation Bonaire	2.000		
560	Organiseren van Karnaval (KLAVE)		35	35
560	Organiseren van Dia di Rincon		35	35
560	Bonairedag in het buitenland-Bonaire Evenements		6	5
600	Uitvoering Begrafeniswet BES		11	21
600	Uitvoering Wet Primair Onderwijs/schoolbenodigheden		190	190
600	Overige financiële steun/overbruggingsgelden		117	117
600	Armoedebestrijding	231	232	222
600	Stichting ADRA	185	185	185
630	Sociale Kanstraject Jongeren - SKJ (BU)	565	421	421
630	NGO-platform	96	96	152
630	Uitvoering Integraal Kind Centrum (IKC)		300	253
630	Fundashon Antriol Avanti	50	50	62
630	Onderhoud buurthuis	16		-
630	Stichting Lezen en schrijven		-	36
630	Aksesio	3.439	4.947	4.947
630	Aksesio (Huisvestingskosten BU)			172
640	Fundashon Konsulta pa Grandinan	34	37	41
640	Bijdragen aan groepen 60- plussers		7	7
640	Viering Dag van mantelzorg/Stichting Mantelzorg Bonaire	10	5	10
640	Fundashon Alzheimer Bonaire		8	8
650	Stichting voeding op school	30		-
650	Compensatie hoge energiekosten	94		-
650	Ondersteunen van opvang organisaties & maatwerksubsidie	25		553
650	Ondersteunen van opvang organisaties in noodsituatie		400	-
650	Organiseren trainingen/activiteiten/veldcoord/licentiehouder Kaleid.		100	-
650	Maatwerksubsidie		50	-
650	Huisvesting opknappen kinderopvang organisatie		193	-
651	Stichting Mantelzorg Bonaire		33	3
710	Fundashon Alzheimer Bonaire	8	8	8
710	Subsidie decompresietank		48	-
721	Reiniging (Selibon NV)	1.577	1.577	2.077
723	Stichting Nationale Parken Bonaire	64	64	64
TOTAAL		13.164	15.377	16.707

bedragen x USD 1.000

3.7

Verzamel en consolidatiestaat

Functie	LASTEN								TOTAAL LASTEN
	Niet in te delen	10 Salaris	30 Pers.van derden	31 Energie	34 Overige goederen	42 Inkomens-overdracht	60 Reserve	42 Kapitaal-lasten	
001 Bestuursorganen	-	966	295	30	2.553	-	-	73	3.917
002 Bestuursapparaat	-	15.930	1.757	1.696	12.864	-	-	626	32.873
003 Burgerzaken	-	667	-	-	251	-	-	-	918
020 Eigendommen niet openbare dienst	-	1.156	105	-	152	-	-	-	1.413
130 Rampenbestrijding	-	-	-	-	177	-	-	-	177
140 Beschermende maatregelen	-	723	-	-	29	-	-	-	752
210 Wegen.straten pleinen	-	250	75	-	5.976	-	-	1.364	7.665
211 Verkeersmaatregelen te land	-	44	-	-	38	-	-	-	82
222 Verkeersmaatregelen te water	-	877	50	40	703	-	-	226	1.896
300 Economische zaken	-	1.025	458	-	696	2.636	-	-	4.815
310 Handel en industrie	-	-	100	-	-	-	-	-	100
341 Agrarische zaken.jacht.visserij	-	743	120	-	197	550	-	24	1.634
400 Algemeen beheer Onderwijs	-	680	-	-	64	243	-	-	987
480 Gem.uitgaven /inkomsten onderwijs	-	-	-	-	433	531	-	357	1.321
482 Volwassenen educatie	-	-	-	-	-	733	-	-	733
510 Openbaar bibliotheekwerk	-	109	-	-	566	-	-	-	675
530 Sport	-	709	-	-	766	943	-	394	2.812
540 Kunst	-	359	-	-	137	1.189	-	-	1.685
541 Oudheidkunde/musea	-	-	-	-	2	250	-	-	252
560 Maatsch.leefbaarheid/re-creatie	-	-	-	-	100	75	-	-	175
600 Algemeen beheer	-	557	-	-	441	735	-	-	1.733
630 Sociaal cultureel werk/jeugd/jongerenwerk	-	-	-	-	-	6.015	-	-	6.015
640 Bejaardenzorg	-	-	-	-	1	65	-	-	66
650 Kinderopvang	-	222	-	-	1.036	529	-	-	1.787
651 Dagopvang gehandicapten	-	-	-	-	-	24	-	-	24
700 Algemeen Volksgezondheid	-	1.181	24	-	327	-	-	-	1.532
710 Preventieve en curatieve gezondheidszorg	-	-	-	-	81	48	-	-	129
720 Slachthuizen	-	381	25	-	45	-	-	-	451
721 Reiniging	-	-	-	-	1.400	2.077	-	-	3.477
722 Riolering en waterzuivering	-	-	-	-	600	-	300	-	900
723 Milieu en natuurbeheer	-	-	75	-	3.623	64	-	-	3.762
725 Openbare hygiene	-	470	-	-	44	-	-	-	514
822 Volkshuisvesting	-	90	15	-	2.081	-	-	8	2.194
920 Belastingen	-	-	-	-	717	-	-	-	717
921 Algemene uitkering	-	-	-	-	-	-	-	-	-
922 Algemene uitgaven en inkomsten	250	-	-	-	10	-	-	-	260
TOTAAL	250	27.139	3.099	1.766	36.110	16.707	300	3.072	88.443

bedragen x USD 1.000

Functie	BATEN					TOTAAL BATEN
	32 Huren en pachten	34 Overige goederen	40 Belasting	41 Overdrachten	60 Reserve	
001 Bestuursorganen	12	-	-	-	-	12
002 Bestuursapparaat	-	625	-	-	375	1.000
003 Burgerzaken	-	-	266	-	-	266
020 Eigendommen niet openbare dienst	4	-	3.350	-	-	3.354
130 Rampenbestrijding	-	-	-	117	-	117
140 Beschermende maatregelen	-	-	-	-	-	-
210 Wegen.straten pleinen	-	-	-	3.417	443	3.860
211 Verkeersmaatregelen te land	-	-	96	-	-	96
222 Verkeersmaatregelen te water	-	14	1.500	-	45	1.559
300 Economische zaken	-	-	100	-	-	100
310 Handel en industrie	150	-	-	-	-	150
341 Agrarische zaken.jacht.visserij	-	15	-	-	12	27
400 Algemeen beheer Onderwijs	-	-	-	-	-	-
480 Gem.uitgaven /inkomsten onderwijs	-	9	-	-	90	99
482 Volwassenen educatie	-	-	-	-	-	-
510 Openbaar bibliotheekwerk	-	-	-	-	-	-
530 Sport	-	-	-	263	23	286
540 Kunst	-	-	-	-	-	-
541 Oudheidkunde/musea	-	-	-	-	-	-
560 Maatsch.leefbaarheid/re-creatie	-	1	-	-	-	1
600 Algemeen beheer	-	-	-	500	-	500
630 Sociaal cultureel werk/jeugd/jongerenwerk	-	-	-	566	-	566
640 Bejaardenzorg	-	-	-	-	-	-
650 Kinderopvang	-	-	-	1.200	-	1.200
651 Dagopvang gehandicapten	-	-	-	-	-	-
700 Algemeen Volksgezondheid	-	-	-	718	-	718
710 Preventieve en curatieve gezondheidszorg	-	-	-	-	-	-
720 Slachthuizen	-	-	180	-	-	180
721 Reiniging	-	-	1.400	-	-	1.400
722 Riolering en waterzuivering	-	-	-	-	-	-
723 Milieu en natuurbeheer	-	-	3.400	-	-	3.400
725 Openbare hygiene	-	-	-	-	-	-
822 Volkshuisvesting	-	-	435	698	3	1.136
920 Belastingen	-	-	24.367	-	-	24.367
921 Algemene uitkering	-	-	-	43.986	-	43.986
922 Algemene uitgaven en inkomsten	-	63	-	-	-	63
TOTAAL	166	727	35.094	51.465	991	88.443

bedragen x USD 1.000

Verzamel en consolidatiestaat 2025 – 2027

CATEGORIE	BEGROTING 2025		BEGROTING 2026		BEGROTING 2027	
	LASTEN	BATEN	LASTEN	BATEN	LASTEN	BATEN
0 Onvoorzien	250.000	-	250.000	-	250.000	-
10 Salarissen	27.881.000	-	28.083.000	-	28.037.000	-
30 Pers.van derden	2.591.000	-	2.591.000	-	2.591.000	-
31 Energiekosten	1.790.000	-	1.790.000	-	1.790.000	-
32 Huren en pachten	-	166.000	-	166.000	-	166.000
34 Overige goed.	35.046.100	712.000	33.931.000	712.000	33.690.000	712.000
40 Belastingen	-	35.523.000	-	36.069.000	-	36.472.000
41 Overdrachten	-	52.843.000	-	52.580.000	-	52.316.000
42 Inkomensoverdr.	16.708.000	-	16.708.000	-	16.708.000	-
60 Reserve mutatie	300.000	1.048.000	300.000	1.018.000	300.000	799.000
61 Afschrijvingen	4.348.900	-	5.519.000	-	5.853.000	-
TOTAAL	88.913.000	90.299.000	89.172.000	90.552.000	89.219.000	90.472.000

